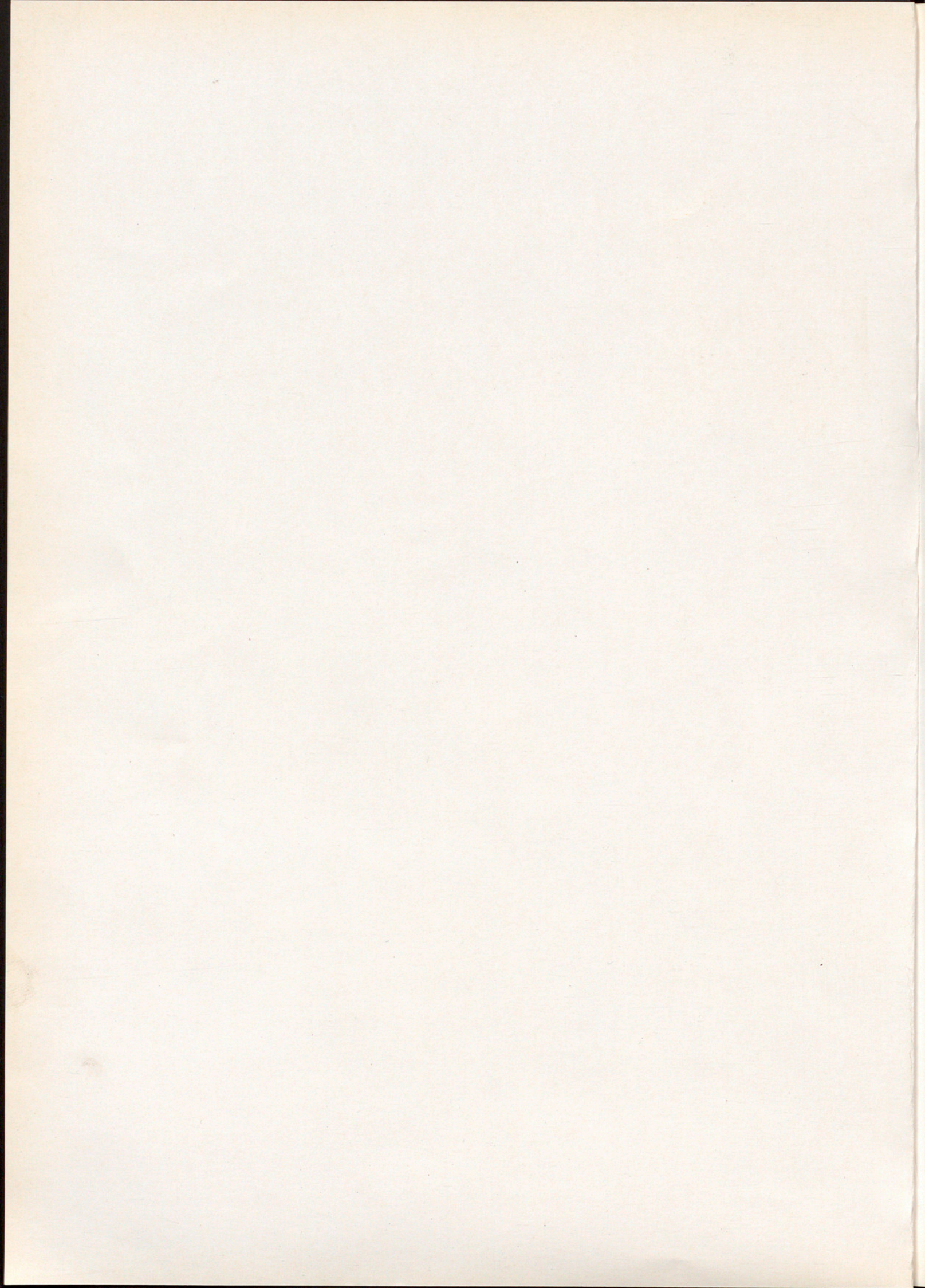




Diputació de Barcelona

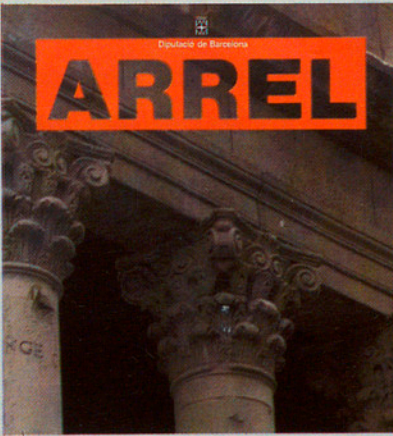
# ARRELS

FEBRER 1986 - NÚMERO 13 - PREU, 250 PTES. MONOGRÀFIC SOBRE L'OSONA: EL TERRITORI I LES COMUNICACIONS, LA INDÚSTRIA TRADICIONAL I LA CRISI, EL PRESENT I EL FUTUR DE L'ECONOMIA, LES ARRELS HISTÒRIQUES, L'ARQUEOLOGIA I L'ARQUITECTURA ROMÀNICA, EL MUSEU EPISCOPAL DE VIC, LES TRADICIONS, LES LLETRES I EL PERIODISME, ELS ESTUDIS UNIVERSITARIS.



## EDITORIAL

4



TEMPLE ROMÀ DE VIC

## EDICIÓ:

Diputació de Barcelona. Plaça de Sant Jaume, 1.  
08002 Barcelona.

## REDACCIÓ:

Gabinet de Premsa. Plaça de Sant Jaume, 1.  
08002 Barcelona. Telèfons 301.38.40 i 301.36.90.

## PRODUCCIÓ

Carrer del Bisbe Irurita, 4. 08002 Barcelona.  
Telèfon: 302.21.28.

## DIRECTOR:

Joan Brunet i Mauri.

## CONSELL DE REDACCIÓ:

Josep Ametller, Francesc Borda, Joan Brunet i Mauri, Josep-Miquel Servià i Marc Soler (coordinador).

## FOTOGRAFIA:

Oriol Clavell, Jaume Soler, Pilar Viladegut i Arxiu.

## DOCUMENTACIÓ:

Grup de Documentació del Gabinet de Premsa de la Diputació de Barcelona.

## ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC:

Oficina de Català de la Diputació de Barcelona.

## DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ:

Ricard Badia.

## COL-LABORADORS EN AQUEST NÚMERO:

Maria Prats, Montserrat Martí, Lluís Bonet i Agustí, Miquel Arisa, Ramon Puigdollers, Ignasi Delàs, Centre d'Estudis i Planificació, Joaquim Albareda, Jordi Figuerola, Antoni Mirambell, Armand Quintana, Ricard Torrents, Presentació Font i Font, Miquel Codina i Genís, Jordi Malet i Cateura, Pere Farrés, Joan-Albert Adell i Gisbert, Walter Cruells, M. Dolors Molas, Imma Ollich, Antoni Pladevall i Font, Miquel Porta Perales i Claudi Esteve Fabregat. Per a les fotografies també hi ha col·laborat: Josep M. Montaner i Fontarnau, Carles Molist i Carrera i Jordi Puig de El 9 Nou.

## COMPOSICIÓ:

Fotocomposició Llovet, S.A.

## FOTOLITS:

Cromoarte.

## IMPRESSIÓ:

Printcolor  
Sabadell

## DIPÒSIT LEGAL:

B. 16.299-1981.  
ISSN 0211-562 X.

Aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ésser reproduïda, emmagatzemada o transmesa —ni totalment ni parcial— de cap manera ni per cap mitjà, tant si és electrònic com químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de la Diputació de Barcelona.

## LA COMARCA D'OSONA

<b>Pòrtic</b> Ramon Montañà, <i>Alcalde de Vic</i>	6
<b>El marc físic</b> Maria Prats	7
<b>Situació econòmica</b> Montserrat Martí	9
<b>Sector agrari i especialització ramadera</b> Lluís Bonet i Agustí	14
<b>La indústria tradicional davant la crisi</b> Miquel Arisa i Ramon Puigdollers	17
<b>Les comunicacions i el seu impacte territorial</b> Ignasi Delàs	22
<b>Present i futur de l'economia</b> Centre d'Estudis de Planificació	28
<b>L'inici del segle xx (1900-1931)</b> Joaquim Albareda	31
<b>De la República als nostres dies</b> Jordi Figuerola	35
<b>Osona, Vic: la decadència</b> Antoni Mirambell	39
<b>La vida cultural</b> Armand Quintana	41
<b>Estudis universitaris: present i futur</b> Ricard Torrents	46
<b>Festes majors i cíviques, aplecs i fires</b> Presentació Font i Font	48
<b>El Mercat del Ram</b> Miquel Codina i Genís	54
<b>Una comarca amb tradició periodística</b> Jordi Malet i Cateura	56
<b>Reflexions sobre l'obra de Miquel Martí i Pol i el seu context</b> Pere Farrés	58
<b>L'arquitectura romànica</b> Joan-Albert Adell i Gisbert	60
<b>L'arqueologia, una eina bàsica per al coneixement històric de les poblacions antigues</b> Walter Cruells, M. Dolors Molas i Imma Ollich	65
<b>El Museu Episcopal de Vic</b> Antoni Pladevall i Font	69

## LLIBRES

<b>"L'ànima primitiva" de Lucien Lévy-Bruhl</b> Claudi Esteve Fabregat	75
<b>"El pensament salvatge" de Claude Lévi-Strauss</b> Miquel Porta Perales	78
<b>"Sexe i temperament en tres societats primitives" de Margared Mead, Josep Ametller</b>	79

**E**l tema de les comarques està de moda. La presentació per part del Consell Executiu de la Generalitat d'un document sobre "Organització territorial i govern local" ha tornat a l'actualitat més roent una qüestió que des de sempre ha interessat l'opinió pública catalana. I no pot dir-se pas que el novell debat aparegui amb posicions unànimes sinó tot el contrari: el document que esmentàvem ha aixecat una notable polseguera i ha desfermat una polèmica viva i diversa.

Com era de témer en tal circumstància, s'ha reproduït per dissort un fals debat que enfronta periòdicament els que podríem anomenar partidaris de la "Catalunya comarcalista". Es tracta, com ens diu el més elemental sentit comú, d'un debat retòric que busca dividir tot allò que forma una unitat innegable o establir una impresentable classificació entre dos tipus de catalans segons molt discutibles criteris ideològics. Ja sabem que aquesta mena de jocs són grolleres continuacions de combats electorals o defenses més o menys hàbils d'interessos de part, perfectament legítims d'altra banda. Però no és menys cert que certs aprenents de bruixot que juguen imprudentment amb la identitat de Catalunya poden fer més mal que una pedregada si finalment no s'imposa el bon sentit.

Aquests darrers anys Catalunya ha guanyat, tal volta definitivament, la batalla de la divisió lingüística. El fantasma del lerrouxisme és avui simple material per a investigadors gràcies, ho sabem prou bé, al tacte amb què totes les forces polítiques han tocat aquesta qüestió potencialment perillosa. El record dels errors passats sembla que afortunadament ha funcionat com una vacuna eficaç. Seria, doncs, una terrible ironia que, resolta o ben encarrilada la principal divisió que podia partir Catalunya, ens entestem ara a fabricar-ne una de nova.

Els mitjans de comunicació tenim una gran responsabilitat amb vista a establir un clima de serenor en el si del qual es desenvolupin els veritables debats que, no cal dir-ho, sí que necessita urgentment la societat catalana. I aquest clima comença a crear-se a partir de la bona informació que els catalans dels diferents indrets del Principat hem de tenir els uns dels altres. Com una contribució més a la creació d'aquest clima de diàleg, la revista ARREL —que tanta atenció ha esmerçat ja a l'ordenació territorial de Catalunya— ha volgut dedicar aquest número monogràfic a la comarca d'Osona. Continuem així la línia que ja inicià la revista amb la publicació d'estudis similars referents a les comarques del Baix Llobregat, Vallès Occidental, Berguedà i Maresme.

Osona i Vic, la seva capital, han jugat des de fa molts anys un paper destacat dintre de la vida econòmica, religiosa, política i cultural de Catalunya. S'ha dit, per exemple, que la Plana és la segona força cultural catalana després de Barcelona i, encara que sempre és una mica ingenu practicar aquesta mena de jocs, és indiscutible que la vitalitat intel·lectual vigatana és francament remarcable. Com un homenatge a aquesta vitalitat i com un esforç per establir un diàleg creatiu entre tots els catalans, la revista ARREL de la Diputació de Barcelona us presenta aquest dossier sobre la comarca d'Osona amb l'esperança de prestar-vos un bon servei.

## Fe d'errates

En el segon paràgraf de l'editorial manquen algunes línies. El text íntegre d'aquest paràgraf és el següent:

*«Com era de témer en tal circumstància, s'ha reproduït per dissort un fals debat que enfronta periòdicament els que podríem anomenar partidaris de la "Catalunya barcelonina" i els defensors de la "Catalunya comarcalista". Es tracta, com ens diu el més elemental sentit comú, d'un debat retòric que busca dividir tot allò que forma una unitat innegable o establir una imrepresentable classificació entre dos tipus de catalans segons molt discutibles criteris ideològics. Ja sabem que aquesta mena de jocs són grolleres continuacions de combats electorals o defenses més o menys hàbils d'interessos de part, perfectament legítims d'altra banda. Però no és menys cert que certs aprenents de bruixot que juguen imprudentment amb la identitat de Catalunya poden fer més mal que una pedregada si finalment no s'imposa el bon sentit».*

El peu de fotografia de la pàgina 64 ha de dir:

*«Els motius llombards es troben definits en el romànic osonenc».*

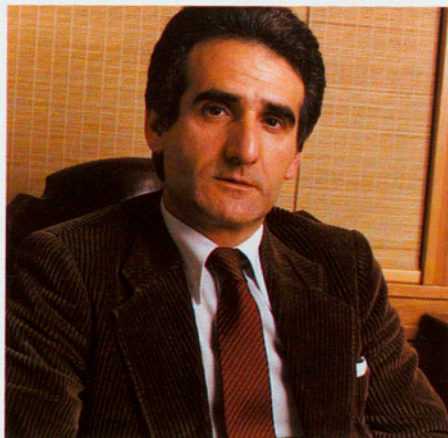






RAMON MONTAÑA

## Pòrtic



**E**M PLAU MOLT D'ESCRIURE UNES PARAULES DE SALUTACIÓ I PÒRTIC A LA INFORMACIÓ TAN ÀMPLIA QUE S'INSERTA EN AQUESTA REVISTA INSTITUCIONAL SOBRE LA COMARCA D'OSONA, PARAULES AMB QUÈ TAMBÉ HE DE FER CONSTAR LA MEVA FELICITACIÓ PER LA BONA TASCA DE LA REVISTA ARREL AL LLARG DE TOTS ELS SEUS NÚMEROS I, AL MATEIX TEMPS, L'AGRAÏMENT PER DEDICAR AQUEST D'ARA A, OSONA.

S'ha dit molt i s'ha repetit contínuament que "era l'hora de les comarques", però també en això, com en tantes altres coses, és necessari substituir les "paraules, paraules, paraules" per fets; per fets decidits i tangibles que serveixin per vivificar i per donar autèntic sentit actual a l'esperit comarcalista, tan arrelat al nostre país, però que només amb paraules corre el risc de transformar-se en sentiment romàntic i prou, o en localisme minso i estèril.

No podem caure en el parany de la desconfiança per principi envers allò que es pot fer —que es podria fer— des dels municipis, des de les comarques, amb l'atribució i el reconeixement dels poders i les competències suficients. Ni podem caure tampoc en un altre parany: el de voler ordenar el territori sense tenir prou en compte les exigències d'ara i aquelles altres que ha de reclamar el futur.

És un projecte global de país el que entre tots hem d'elaborar i hem de construir i en aquest projecte han de tenir un paper i s'ha de donar una tasca col·lectiva a les ciutats de dimensions humanes i a les comarques del territori per contrapesar Barcelona: que la necessitem cap i casal "més que mai" i que volem que creixi, però no macrocefàlicament, sinó de manera harmònica amb els altres membres del cos que conformen el país.

Osona és una comarca clara i ben vertebrada que comprèn una àrea més extensa que la Plana de Vic, amb la qual a vegades confonen les impressions que volen ser simplificadores, però que resulten inexactes. A la Plana, per conformar Osona, s'hi uneixen la vall de Torelló i la major part del Collsacabra, que en formen el capçal; l'espona de llevant cap a la vall de

Sau rere el replec de la primera Guilleria; els territoris de Viladrau, de Seva i El Brull, estesos a migjorn fins al Congost; i l'alta margera de ponent, que s'escampa pels cimals de Muntanyola i que s'enllaça amb l'altiplà del Lluçanès. És la demarcació que durant tants segles formà la Vegueria de Vic.

Un dia, a Manlleu i referint-me a la Plana, deia que aquesta, contemplada des de les perspectives dels cims que l'envolten, era fàcil de concebre-la com una ciutat tota ella; i això també pot dir-se d'Osona: els pobles són nuclis urbans i elements de la ciutat tota, elements amb la seva pròpia personalitat, el seu propi tarannà i les seves vocacions determinades, però elements de l'urbs total, al cap i a la fi. Una ciutat que feineja tot l'any sense parar i que "desperta, somnia". Una urbs formada per molts nuclis que anomenem masies, parròquies, colònies, pobles, viles i ciutats, i en la qual cada un d'aquests nuclis té un paper a fer i ha de ser fidel a la seva responsabilitat i a la seva pròpia vocació per complementar el conjunt total.

Osona és una comarca progressiva, on predomina l'equilibri entre els sectors agrícola i ramader, industrial i de serveis. La ciutat de Vic acull aquest equilibri essencial i se'n fa exponent i des d'aquesta base genera la seva dinàmica comercial i de serveis, i la seva dinàmica cultural, certament considerable.

Aquesta comarca clara i equilibrada que és Osona, amb la ciutat de Vic i la seva vocació cultural i totes les viles i pobles que la componen i conformen, cada un amb la seva personalitat, disposa d'una gran voluntat d'oferir i d'una inqüestionable capacitat d'aportació a la Catalunya diferent i igual que hem de construir.

Ens necessitem conèixer profundament nosaltres mateixos, i per això és important la informació d'ARREL sobre les diverses comarques.

Amb més coneixement de nosaltres mateixos i amb l'aportació generosa, obligada i necessària de les ciutats i les comarques, ens en sortirem, ben segur que ens en sortirem, de fer anar el país endavant.

ALCALDE DE VIC

MARIA PRATS

## El marc físic

**L**A COMARCA D'OSONA ES TROBA SITUADA entre la Serralada Prelitoral i el Pre-pirineu, al límit nord-est de la Depressió Central Catalana. La comarca no s'associa a una única unitat geogràfica que la defineixi, sinó que es conforma a partir de la trobada de quatre grans unitats. D'una banda, hom distingeix la Plana de Vic, centre neuràlgic de la comarca, especialment al voltant de Vic, la seva capital. Tancant la Plana, al nord-est, s'alcen els altiplans estructurals del Cabrerès o Collsacabra, i més al sud el vessant oriental del massís de les Guillerries, a l'extrem nord de la Serralada Prelitoral. A l'oest de la comarca, i separant-la del Bages i del Berguedà, es distingeix l'enlairada plataforma del Lluçanès.

De la presència d'aquestes quatre grans unitats, Osona n'obté un ventall de paisatges diferenciats en relació amb la diversitat d'alçades, climes, vegetacions... Globalment, però, es poden diferenciar dos grans conjunts: la Plana i les terres altes que l'envolten. Aquesta dicotomia no només s'entreveu a partir dels trets físics, sinó que sovint és present en altres aspectes de la vida econòmica i social de la comarca. Tallant o enllaçant aquestes unitats morfològiques la xarxa hidrogràfica juga també un paper cabdal en l'articulació interna de la comarca. En aquest sentit, cal destacar l'acció del Ter i de la capçalera del Congost i al Lluçanès la de la riera Gavarresa, afluent del Llobregat. Altres cursos més petits, com el riu Gurri, actuen subsidiàriament respecte als rius principals.

La Plana de Vic és una conca d'erosió excavada pel Ter, el Gurri i la capçalera del Congost, sobre les margues toves del terciari. La Plana s'estén en direcció nord-sud sobre una superfície d'uns trenta quilòmetres de llargada per deu d'amplada i amb unes altituds que oscil·len entre 400 i 600 m. Aquesta conca constitueix un important canal de pas, que comunica les terres pirinenques amb el Vallès i, més enllà, amb Barcelona. Al centre de la Plana, Vic, la capital comarcal, actua com a nexa d'unió del conjunt de nuclis de poblament que componen la comarca.

Els sòls de la Plana gaudeixen de molt bons recursos. El sòl agrícola aprofitable es veu afavorit per l'elevat grau d'humitat que té l'atmosfera i alhora es veu dificultat pel rigor de certs aspectes climàtics. El clima, de tipus submediterrani, es caracteritza per un règim de temperatures baixes a l'hivern i altes a l'estiu, que donen com a resultat una amplitud tèrmica considerable. Un altre dels trets definitoris del clima de la Plana és la inversió tèrmica, que fa que sovint les terres de la Plana registrin temperatures inferiors a les de les terres altes que l'envolten i es vegi coberta d'una boira baixa que no s'alça fins ben avançat el dia. El règim de pluges és relativament regular i es concentra a la tardor i a final de la primavera. La vegetació de la Plana conserva ben poc del que era el seu bosc original, el bosc de roure martinenc i de pi roig. Com a resultat de l'acció de l'home, avui la major part de la Plana es dedica a conreus o pastures i el bosc, on n'hi ha, ha estat modificat per la introduc-

ció de robínies, de pins pinyoners i, als riberals, de pollancre.

Al sud-est de la Plana, el vessant occidental del massís de les Guillerries s'integra a la comarca. Aquest massís, de contextura granítica, se situa a l'extrem nord de la Serralada Prelitoral i s'alça entre els 300 i els 1.200 metres, coronat per una superfície d'erosió. El pas del Ter, que baixa des de la Plana de Vic, talla el massís i dóna, com a resultat de l'encaixonament, els profunds engorjats que caracteritzen la zona. Aquest paisatge, però, ha sofert canvis importants causats per l'acció humana arran de la construcció dels pantans de Sau i de Susqueda. El clima de les Guillerries es caracteritza per un elevat grau d'humitat, conseqüència d'una pluja abundant, especialment a l'estiu, i d'unes temperatures suaus.

El bosc predominant és l'alzinar i, a les obagues, el roure martinenc i la fageda; per modificació artificial s'hi troben també boscos de pi pinyoner i castanyers.

Al nord-est de la comarca s'alça l'altiplà de Collsacabra, anomenat també Cabrerès, al punt de transició entre la Serralada Transversal Catalana i la Serralada Prelitoral. Es tracta d'una plataforma estructural que té entre 900 i 1.300 m d'alçada, formada per materials sedimentaris, principalment de l'eocè. El clima d'aquesta zona és més aviat fred, amb pluges abundants i temperatures baixes. La vegetació és de tipus submediterrani i, allà on no ha estat degradada, hom hi troba roureda amb boix, a cops barrejada amb alzinar.

Al límit oest de la comarca i enllaçant



LA HISTÒRIA DE VIC I D'OSONA NO ÉS PAS UN PLEC DE FULLS EN BLANC

amb les comarques del Bages i el Berguedà, es distingeix l'altiplà del Lluçanès, plataforma inclinada cap al sud-est amb alçades entre 700 i 1.000 m. La formació de l'altiplà ha estat el resultat de l'erosió diferencial que ha suposat la resistència dels materials que el formen, gresos, calcàries i conglomerats. Aquests terrenys són creuats de nord a sud per la riera Gavarresa, afluent del Llobregat, fins al límit comarcal amb el Bages.

El Lluçanès gaudeix d'un clima continental, amb estius calorosos, hiverns freds i amb pluges abundants, sobretot

a la primavera i a l'estiu. La vegetació aquí també ha estat alterada i el bosc original, la roureda i l'alzinar, apareix barrejat amb coníferes o ha estat substituït per prats de pastura. Val a dir que a aquestes característiques generals se superposa una certa variació climàtica interna que es reflecteix en la vegetació i els conreus.

En aquesta combinació de paisatges, climes i vegetacions la comarca d'Osona conserva un important element d'unificació, representat per la presència de Vic, la capital comarcal, que estén la seva influència social i econòmica, més

enllà dels límits comarcals estrictes. És a Vic, o més globalment a la Plana, on es concentra la major part de la població de la comarca i on l'activitat econòmica és més intensa. Des d'aquest centre comarcal, en un pas natural entre el Pirineu i la Depressió Pre-litoral, Osona es projecta també vers l'exterior, oferint els avantatges de la seva localització, la seva rica paisatgística i els recursos naturals que encara no s'han malmès.

MARIA PRATS  
geògrafa

MONTSERRAT MARTÍ

## Situació econòmica

**E**L FET DEMOGRÀFIC QUE CARACTERITZA la comarca d'Osona és el desigual poblament de les seves diverses àrees geogràfiques. En aquest sentit, podem distingir la Plana com a zona amb forta concentració de població i el Collsacabra, les Guillerries i el Lluçanès com a àrees més despoblades. Els factors econòmics són els que han determinat al llarg dels anys aquestes divergències. Tant el sòl fèrtil i ben comunicat com l'inici de la industrialització a les valls del Ter i el Congost expliquen aquesta forta concentració d'habitants a la Plana.

El creixement gairebé continuat de la població osonenca des de mitjan segle passat és també una de les característiques més remarcables de la comarca. Tanmateix, aquest creixement ha estat inferior al del conjunt català. D'ençà de 1857, Catalunya ha quadruplicat la seva població, mentre que Osona tot just arriba a doblar-la. Això té com a resultat la reducció del pes relatiu de la població d'Osona respecte al total català: si el 1857 en representava prop del 4 %, l'any 1981 aquest percentatge era només del 2 %.

La dinàmica demogràfica d'Osona durant el període 1857-1900 es caracteritza essencialment per l'important tràfic migratori que va de les zones rurals a les industrials. Aquestes migracions segueixen dos eixos direccionals: el primer, de caràcter intracomarcal, adreçat fonamentalment a la Plana de Vic, i el segon, de més intensitat, abocat al trasllat d'efectius poblacionals cap a la resta del territori català. El resultat d'aquestes dues forces és un decreixe-

ment, en termes absoluts, de la població i una forta concentració dels habitants a la Plana: més del 70 % del total comarcal.

En explicar els augments demogràfics produïts en el període 1900-1936 tant a la comarca que ens ocupa com, en general, a la resta de Catalunya, cal tenir present l'ampliació de mercat que per a la indústria i l'agricultura catalanes representà la Primera Guerra Mundial. Aquest període d'auge econòmic afavorí l'arribada de força de treball provinent de la resta de l'Estat. Osona



L'ANTIGA FÀBRICA MODERNISTA: UN ESPAI REPRESENTATIU DEL PODER INDUSTRIAL

participà sens dubte d'aquesta expansió i durant aquests anys tingué un creixement demogràfic del 30 %. Un factor específic de la comarca que afavorí aquest creixement fou la construcció del ferrocarril Barcelona-Puigcerdà, que acostà tant l'agricultura com la indústria comarcal a l'important centre de Barcelona.

Després del període d'estancament que va des del final de la guerra civil fins cap al 1950, Osona mostra el seu màxim creixement demogràfic, produït

en l'etapa 1950-1975. L'arribada d'immigrants durant aquests anys, sobretot en la dècada dels seixanta, tingué un doble efecte expansiu, un de directe, derivat del mateix increment del saldo migratori, i l'altre d'indirecte, en la mesura que repercutí en l'increment de la natalitat. Dintre la comarca d'Osona es destaca, pel seu creixement, la Plana, mentre que continuen en forta recessió demogràfica la resta de subcomarques, fet que, d'altra banda, és constant al llarg de tot el període 1857-1981.

Aquests darrers anys, com a resultat de la crisi econòmica que afecta la comarca des de 1975, es produeix una important desaceleració de l'augment demogràfic. Tanmateix, entre 1975 i 1981 la població osonenca creix a uns ritmes superiors als del total de Catalunya, tot trencant la tendència tradicional anteriorment observada. Si bé la comarca es veu afectada també per la davallada de la taxa de natalitat, el saldo migratori és quasi nul, contràriament al que ha succeït en altres comarques interiors, en què, en els mateixos anys, té signe negatiu. La pèrdua d'intensitat de l'àrea econòmica de Barcelona i la Regió I permet que Osona retengui la seva població i fins i tot n'atregui, com és el cas de Vic, Torelló, Seva, Prats de Lluçanès o Sant Bartomeu del Grau. És significativa la forta dinàmica de creixement d'aquest municipi d'ençà de la localització d'indústries al seu terme. Quant als municipis que perden població durant el darrer quinquenni, trobem entre els més afectats Orís o Vilanova de Sau.

Pel que fa a les diverses subcomar-

ques, s'hi detecten canvis importants en les taxes de creixement observades en el període 1950-75, quan l'àrea que creixia més era la del Congost, seguida de la vall del Ter i la Plana, i entre 1976 i 1981, que la Plana de Vic presenta un creixement superior al de les altres dues. Al Lluçanès dominen els municipis en regressió, però globalment la població hi augmenta de resultes de l'important creixement de Sant Bartomeu del Grau, Prats de Lluçanès, Sant Boi i Olost. El Collsacabra segueix la tendència al despoblament, si bé disminueix el seu ritme de pèrdua respecte als anys anteriors, mentre la zona Guillerries-Montseny continua amb fortes disminucions de població.

### la base econòmica d'Osona

El pes de l'economia d'Osona dins de Catalunya és, en termes generals, comparable al que presenta l'altra gran comarca interior, a saber, el Bages. No obstant això, si en termes generals són comparables, Osona mostra una més gran implantació agrària, comparable amb el Ripollès, la Garrotxa o el Berguedà. El sector dels serveis també és present amb intensitat a Osona, tot reflectint el caràcter central de la comarca i, en particular, el de centre de serveis i comercial que assoleix Vic. Ara bé, el sector cabdal en l'estructura econòmica osonenca és la indústria, si bé no assoleix els nivells de concentració del Bages, el Berguedà o el Ripollès, amb el que això vol dir de major diversificació de l'activitat. Aquest superior equilibri comarcal és només comparable amb el cas de la Garrotxa.

### els sectors agrícola i ramader

L'agricultura a Osona presenta dos trets característics que la diferencien de la resta. El primer fa referència a la parcel·lació de les explotacions, és a dir, al nombre mitjà de parcel·les per explotació; i el segon, al règim de tinença de la terra.

El nombre mitjà de parcel·les per explotació era, segons el cens de 1972, de 2,3, xifra força baixa si la comparem amb la catalana, 4,2. Els casos extrems d'aquest fenomen, els constitueixen municipis com Calldetenes, Malla, Santa Eugènia de Berga i Tavèrnoles, on la parcel·lació és nul·la, és a dir, que hi coincideix el nombre de parcel·les amb el d'explotacions. Aquest nombre escàs de parcel·les per explotació comporta un conjunt d'avantatges en relació amb una parcel·lació excessiva. L'estalvi de temps improductiu que cal per traslla-



L'EMPENTA DEL PROGRÉS TÉ TOT UN SÍMBOL EN AQUESTA MAGNÍFICA BALUERNA

dar-se d'una parcel·la a l'altra és un dels avantatges a què ens referíem. D'altra banda, la dimensió de les explotacions és superior a la mitjana de la resta de comarques de Catalunya. Tots dos fenòmens afavoreixen una creixent mecanització del camp comarcal i, en aquest sentit, lluny de ser un element negatiu, esdevenen un incentiu important per a la modernització i capacització productiva de les respectives explotacions.

El règim de tinença de la terra indica la forma jurídica sota la qual actua l'empresari agrícola. El cas d'Osona és d'una singularitat especial per la importància que hi assoleix la parceria com a règim predominant. Els règims de parceria i arrendament són, tanmateix, menys importants a les zones muntanyenques que no pas a la Plana. L'explicació rau en la menor productivitat de la terra en aquests paratges i alhora en la major dificultat de treball dels camps i, en conseqüència, en els menors marges de rendibilitat que se'n segueixen.

Un altre fet remarcable és el fort lligam existent a Osona entre les dues activitats principals del sector primari: agricultura i ramaderia. És en començar la dècada dels anys seixanta quan es produeix l'auge espectacular de la ramaderia. Aquest procés s'ha desenvolupat fins a arribar a fer, en bona part, de l'agricultura comarcal un complement de la ramaderia. En l'actualitat és difícil trobar una explotació agrària dedicada exclusivament als productes de la terra, deslligada totalment de l'output generat pel sector ramader. Un indicador clar d'aquest vincle en l'estructura productiva, el constitueix el fet que entre les activitats agrícoles es destaquen les produccions de cereals —que representen el 85 % de la superfície conreada—, la majoria de les quals van adreçades a l'alimentació del bestiar; és a dir, són les proveïdores de la ramaderia.

El sector ramader se centra bàsicament en el bestiar porcí i boví. En una proporció molt elevada, les explotacions realitzen el cicle complet de cria i engreix, procés que es dona sobretot amb el bestiar porcí, car dins del boví dominen les espècies aptes a la producció lletera més que no pas les destinades a la producció càrnica.

Lligada al desenvolupament del sector ramader s'ha generat a la comarca d'Osona una indústria alimentària que, si bé té certa importància, encara no és proporcional al pes que té el sector ramader.

La tradició comarcal en el camp de la fabricació d'embotits data del darrer quart del segle passat. Actualment la

QUADRE 1

POBLACIÓ DELS MUNICIPIS D'OSONA								
	1857	1900	1936	1950	1960	1970	1975	1981
Alpena	820	470	494	449	417	292	279	255
Balenyà	1.598	643	1.250	1.212	1.659	2.360	2.664	2.948
La Vola (1)	531	224	(1)					
El Brull	487	334	457	399	313	256	198	187
Collsuspina	447	361	387	368	295	240	205	350
Centelles	1.953	1.985	3.082	3.110	3.886	4.834	5.340	5.621
Espinelles	525	421	501	445	436	296	275	254
Folgueroles	960	735	996	918	980	977	991	1.016
Gurb de la Plana	2.118	1.542	1.836	1.821	1.766	1.630	1.608	1.509
Lluçà	1.023	613	781	677	613	528	354	298
Malla	436	390	521	450	394	335	302	283
Manlleu	4.220	5.823	7.056	7.294	9.410	13.169	14.121	15.962
Les Masies de Roda	420	432	846	886	784	544	562	569
Les Masies de St. Hipòlit	1.085	1.451	2.114	1.820	2.035	2.131	2.265	2.379
Les Masies de St. Pere de Torelló (2)	359	279	(2)					
Muntanyola	580	404	440	434	344	247	193	199
Olost	1.211	917	1.129	1.120	1.018	904	940	961
Orís	687	859	623	655	758	590	504	268
Oristà	1.466	979	1.501	1.490	1.265	1.118	1.995	963
Perafita	726	391	429	594	563	506	364	356
Prats de Lluçanès	2.170	1.469	1.623	1.740	1.735	1.805	2.018	2.266
Fruit-Rupit (3)	1.297	821	868	866	681	508	425	414
Roda de Ter	1.931	2.287	3.151	3.208	2.582	4.155	4.420	4.562
St. Agustí de Lluçanès	345	226	288	236	183	169	143	132
St. Bartomeu del Grau	752	473	620	619	589	527	734	1.034
St. Boi de Lluçanès	1.108	478	664	661	668	484	484	520
St. Hipòlit de Voltregà	910	1.631	1.885	1.925	2.574	3.144	3.219	3.160
St. Joan de Fàbregues	806	511	490	487	339	243		
St. Julià de Vilatorça	771	941	1.061	1.265	1.335	1.368	1.355	1.518
St. Martí de Centelles	(4)	448	617	578	641	687	768	738
St. Martí de Riudeperes (5)	725	664	856	895	857	987	1.069	1.229
St. Martí Sescorts	474	(6)						
St. Martí de Sobremunt	339	170	231	227	179	124	77	63
St. Pere de Torelló	1.191	975	1.919	1.927	1.975	2.043	2.012	2.006
St. Sadurní d'Osormort	343	233	316	315	242	131	91	79
St. Vicens de Torelló	535	1.534	1.662	1.848	2.047	1.977	1.901	1.785
Sta. Cecília de Voltregà	300	191	303	283	251	198	197	194
Sta. Eugènia de Berga	518	453	537	595	611	659	795	1.129
Sta. Eulàlia de Riuprimer	681	416	507	548	561	756	720	783
Sta. Maria de Corcó	1.769	1.537	2.397	2.211	2.165	2.028	1.852	1.895
Senfores	631	477	(7)					
Seva	1.023	675	1.048	1.031	989	1.156	1.280	1.487
Sora	668	453	573	553	453	357	334	268
Taradell	1.911	1.651	2.232	2.379	2.661	3.248	3.668	4.114
Tavernoles	402	284	380	291	267	186	162	187
Tavertet	498	394	420	387	284	273	130	97
Tona	1.365	1.268	2.133	2.265	3.286	4.383	4.729	5.124
Torelló	2.396	3.806	4.889	5.154	6.459	8.889	9.703	10.941
Vic	13.712	11.628	15.398	16.975	20.303	25.906	27.612	30.155
Viladrau	1.163	974	954	962	816	787	735	757
Vilalleons	260	224	238	(8)				
Vilanova de Sau	1.138	727	856	980	979	634	706	341
<b>OSONA</b>	<b>63.331</b>	<b>56.971</b>	<b>73.496</b>	<b>75.347</b>	<b>84.575</b>	<b>98.740</b>	<b>103.688</b>	<b>111.518</b>

(1) La Vola s'annexionà a Sant Pere de Torelló a partir del cens de 1930  
(2) Les Masies de Sant Pere de Torelló quedaren annexionades a Sant Pere de Torelló a partir del cens de 1930  
(3) Fins al cens de 1975 són dos municipis independents. Població agregada  
(4) Sant Martí de Centelles apareix amb Balenyà al cens de 1857  
(5) Actualment, Calldetenes  
(6) Sant Martí Sescorts quedà annexionat a Santa Maria de Corcó (actualment, l'Esquirol) a partir del cens de 1900  
(7) Senfores s'annexionà a Vic a partir del cens de 1930  
(8) Vilalleons s'annexionà a Sant Julià de Vilatorça a partir del cens de 1950

major part de les empreses es dediquen a les produccions en sèrie i, en general, tenen un nivell tecnològic força avançat. No obstant això, cal evitar el perill que es produeixi un deteriorament excessiu en la quantitat dels productes fabricats i, en aquest sentit, és urgent afrontar el principal problema amb què s'encara aquest sector davant la immediata integració a la CEE: la pesta porcina africana. Fonamentalment, els efectes negatius d'aquesta malaltia són conseqüència de la impossibilitat d'exportació de productes curats. Un segon obstacle important que afecta el sector ramader és la comercialització de la llet, actualment més cara i de menys qualitat que la produïda en els països del Mercat Comú Europeu.

### la indústria

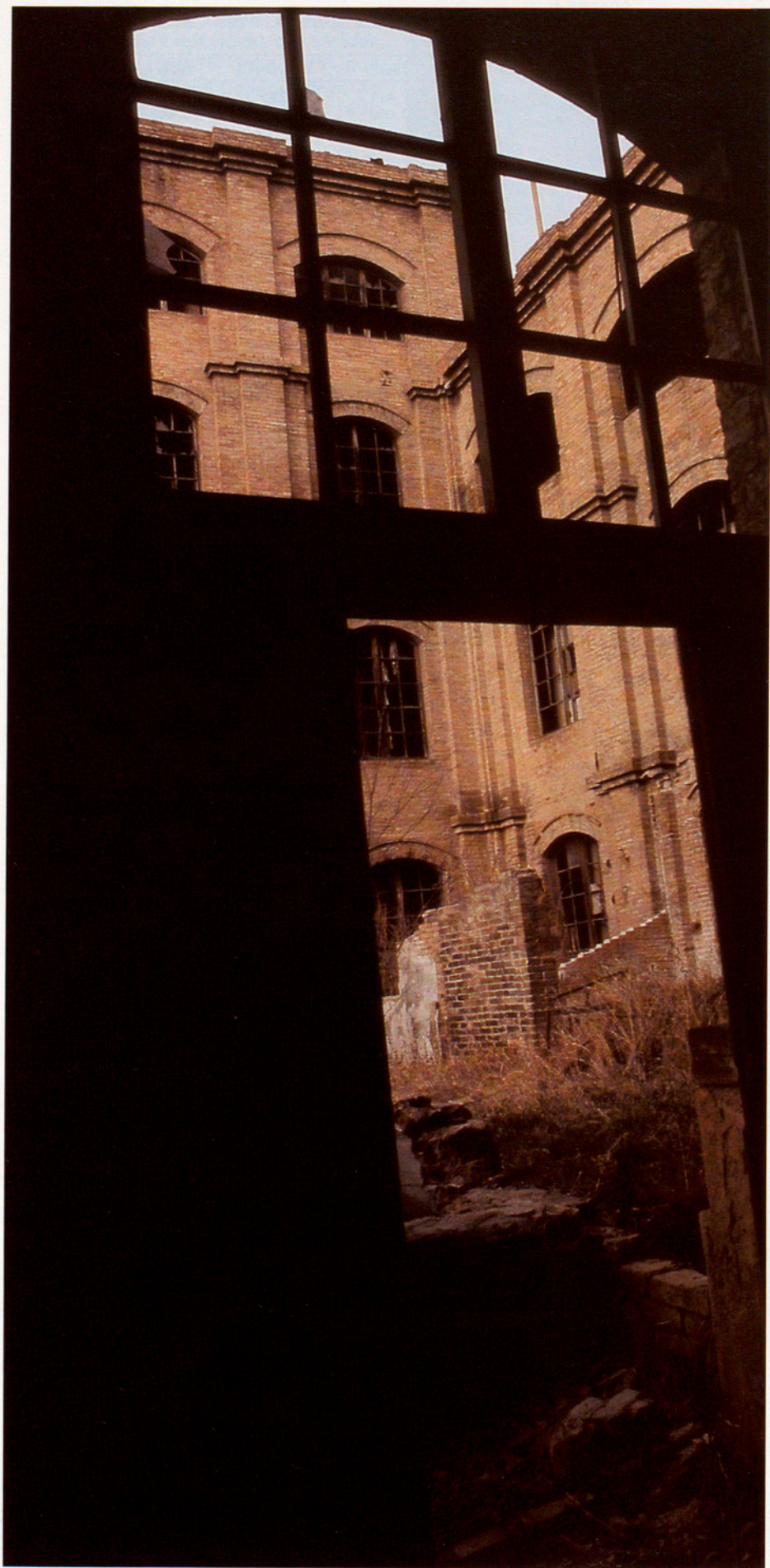
Osona és, sens dubte, una comarca amb forta tradició industrial. Així, més del 50 % dels llocs de treball són generats per la indústria, xifra molt per sobre de la mitjana catalana —vegeu el quadre 2.

La industrialització d'Osona a partir de la segona meitat del segle passat es fonamenta en el desenvolupament pre-capitalista del sector manufacturer, creador d'una xarxa d'empresaris incipients i de mà d'obra qualificada. L'agricultura de la Plana fou la base de la demanda interna d'aquest primer sector industrial.

Les primeres empreses tèxtils que s'establiren a la comarca són un reflex

d'aquests antecedents i hi van ser atretes bàsicament per tres factors de localització: la font energètica que representen els rius industrials de la comarca —Ter i Congost—, la disponibilitat de mà d'obra abundant i amb menor risc de conflictivitat que en les indústries assentades a l'àrea de Barcelona i, finalment, la construcció del ferrocarril, l'any 1875, que trencà l'aïllament de la comarca.

Els tres nuclis més importants de la comarca industrialment parlant són Manlleu, Vic i Torelló. Al voltant d'aquests tres centres històrics de la industrialització d'Osona, s'hi localitzen, a més, els municipis que els segueixen en importància industrial: Gurb, Tona, els Hostalets, etcètera. L'activitat indus-



AQUEST ESPAI ÉS UN LUXE QUE NO CAL DEIXAR PERDRE'S

trial, doncs, es concentra en tres àrees principals:

—Conca del Ter i vall del Ges, amb Manlleu, Roda, les Masies de Roda i Sant Pere de Torelló com a municipis més industrialitzats.

—La zona central, amb Vic i Gurb com a municipis especialment representatius, i Santa Eulàlia de Riuprimer, Santa Eugènia i Calldetenes, ja amb menys pes industrial.

—L'àrea del Congost, la integren els municipis de Sant Martí de Centelles, Centelles, els Hostalets de Balenyà, Taradell i Tona.

La indústria presenta generalitzadament a tota la comarca una característica bàsica: la forta especialització en el sector tèxtil. Els actius d'aquest sector representen prop del 40 % de la població activa industrial d'Osona.

L'origen del tèxtil osonenc, cal cercar-lo a l'edat mitjana, que hi sorgeixen diverses indústries de caràcter artesanal concentrades en especial a Vic. Hem d'esperar fins a l'acabament de la primera Guerra Carlina per assistir al naixement de la gran indústria tèxtil a la comarca. Un element que caracteritza aquest procés d'industrialització és l'aprofitament de la força motriu de l'aigua dels dos rius principals de la comarca: el Ter i el Congost. Aquesta importància dels rius com a factor de localització s'ha anat afeblint en el decurs del segle xx. Així, el mapa industrial català es va concentrant al llarg dels eixos de comunicació, particularment les autopistes i també al voltant de Barcelona. La indústria tèxtil tradicional d'Osona resta, en conseqüència, lluny d'aquests nous punts centrals de la industrialització catalana més recent. Tanmateix, el sector participà en l'auge econòmic català dels anys seixanta i primers setanta.

Al costat del desenvolupament del sector tèxtil, apareix la indústria metal·lúrgica, segona en importància a la nostra comarca. La vinculació entre el tèxtil i el metall es manté encara avui, ja que existeixen importants empreses dedicades a la producció de maquinària tèxtil.

L'altre sector, el desenvolupament del qual va íntimament lligat al del tèxtil, és el de la torneria de la fusta. Ha estat un dels més afectats per la recessió a la comarca; les causes, cal cercar-les, com en el tèxtil, en la competència que ha significat la incorporació al mercat mundial dels països que gaudeixen d'una sèrie d'avantatges, com matèries primeres abundants i mà d'obra barata. L'abaratiment de les importacions de fusta que portarà l'entrada d'Espanya a la CEE podria comportar una millora en els costos del sector. Així mateix, les

QUADRE 2

POBLACIÓ ACTIVA PER GRANS SECTORS D'ACTIVITAT (1975)															
	Agricultura i ramaderia			Indústria			Construcció			Serveis			TOTAL		
	Actius	(1)	(2)	Actius	(1)	(2)	Actius	(1)	(2)	Actius	(1)	(2)	Actius	(1)	(2)
Osona	5.082	3,5	11,4	22.481	2,4	50,4	4.553	1,9	10,2	11.937	1,3	26,6	44.053	2,0	100,-
Bages	3.287	2,3	5,3	35.166	3,8	56,9	5.274	2,2	8,6	16.771	1,8	27,4	60.498	2,7	100,-
Ripollès	1.592	1,1	10,6	8.588	0,9	57,1	1.093	0,5	7,3	3.562	0,4	23,7	14.835	0,7	100,-
Garrotxa	2.801	1,9	13,8	10.189	1,1	50,0	2.336	1,0	11,5	4.882	0,5	24,0	20.208	0,9	100,-
Berguedà	2.148	1,5	11,7	10.474	1,1	57,3	1.551	0,6	8,5	3.906	0,4	21,3	18.079	0,8	100,-
Catalunya	145.076	100,-	6,5	926.009	100,-	40,3	241.337	100,-	10,6	945.822	100,-	41,1	2.258.244	100,-	100,-

(1) Percentatge sobre el total de Catalunya

(2) Percentatge sobre el total d'actius de la comarca

Font: FLOS, Antoni. «La localització econòmica a Catalunya» dins L'economia de Catalunya d'avui i de demà. Barcelona, 1984

QUADRE 3

POBLACIÓ ACTIVA SECTOR INDUSTRIAL									
	Vic		Manlleu		Torelló		Osona		
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(3)
Indústria	100	19,2	100	15,8	100	13,6	100	16,9	100
Metal·lúrgia	18,5	3,5	14,5	2,3	30,5	4,1	16,9	100	
Tèxtil	8,3	1,6	48,6	7,7	41,7	5,7	43,05	100	
Alimentació	14,7	2,8	4,3	0,7	3,8	0,5	8,4	100	
Fusta i suro	5,8	1,2	3,4	0,5	11,7	1,6	7,9	100	
Calçat i confecció	26,2	5,6	1,1	0,2	1,4	0,2	7,4	100	

(1) Percentatge sobre el total industrial del municipi

(2) Percentatge sobre el total industrial d'Osona

Font: Explotació provisional. Padró 1975

QUADRE 4

ATUR REGISTRAT PER SECTORS D'ACTIVITAT ECONÒMICA (DESEMBRE)																		
	1979			1980			1981			1982			1983			VA	(1)	(2)
	VA	(1)	(2)	VA	(1)	(2)	VA	(1)	(2)	VA	(1)	(2)	VA	(1)	(2)			
Indústria	699	100	42,6	1.093	100	43,5	2.195	100	53,9	2.487	100	51,9	2.712	100	47,5	2.867	100	44,3
Alimentació	26	3,7	1,6	62	5,7	2,4	116	5,2	2,9	151	6,1	3,2	225	8,3	3,9	229	7,9	9,4
Tèxtil	356	50,9	21,7	305	27,9	12,1	695	31,7	17,1	870	34,9	18,2	982	36,2	17,2	945	32,9	14,8
Confecció i pell	67	9,6	4,1	173	15,8	6,9	333	15,2	8,2	294	11,8	6,1	236	8,7	4,1	408	14,2	6,8
Suro, fusta i mobles	25	3,6	1,5	184	16,8	7,3	272	12,3	6,7	267	10,8	5,6	228	8,4	3,9	223	7,7	8,4
Metal·lúrgia	153	21,9	9,3	277	25,3	11,0	459	20,9	11,3	495	19,9	10,3	541	19,9	9,5	618	21,5	8,6
Construcció	213		13,0	422		16,8	671		16,6	778		16,3	726		12,7	677		10,5
Sense oc.	506		30,9	690		27,4	726		17,9	903		18,9	1.439		25,2	1.777		27,5
TOTAL	1.638			2.515			4.065			4.785			5.705			6.451		

(1) Percentatge sobre el total de la indústria

(2) Percentatge sobre el total d'atur a Osona

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'INE



CAP A QUIN FUTUR APUNTA AQUEST SÍMBOL?

exportacions catalanes de mobles també es podrien veure afavorides, ja que aquest sector gaudeix de poca protecció dins el Mercat Comú. Tanmateix, caldrà aprofitar la llarga tradició artesanal de la vall del Ges en la torneria de la fusta i banya. La xarxa de petits tallers fàcilment adaptables als canvis és un dels elements favorables que presenta el sector, enfront d'altres. Cal, doncs, una diferenciació del producte i guardar sempre uns alts nivells de qualitat.

Un altre grup d'activitats de singular importància a la comarca és la pell, sector localitzat fonamentalment a Vic. És una indústria també de llarga tradició, com ho demostra l'existència del barri dels adobers ja al segle XVIII. En l'actualitat Catalunya se situa al capdavant de les exportacions mundials quant a pell adobada. Es tracta d'una indústria diversificada i amb una mecanització considerable. El problema més important a què s'ha d'enfrontar el sector no rau tant en la qualitat de la pell treballada, com en la naturalesa dels productes fabricats i la poca capacitat productiva de les empreses per treballar pells de baixa qualitat, a hores d'ara les que assoleixen majors nivells de rendibilitat. Cal fer esment de la importància indubtable que, davant la incorporació al Mercat Comú, tenen tots els aspectes relacionats amb la comercialització de la producció de pell, en particular, la delimitació de productes autòctons, pel seu disseny capaços de competir amb els fabricats per altres països.

### crisi industrial

Són les branques més tradicionals i fràgils de la indústria les que pateixen més intensament els efectes de la crisi. Osona, malgrat tenir un alt grau de concentració de sectors tradicionals, ha tendit a patir menys la crisi que d'altres comarques industrials, fonamentalment per la seva economia, sectorialment més equilibrada que en casos com els del Bages, el Ripollès i el Berguedà.

D'acord amb aquesta afirmació, la taxa d'atur de la comarca està sensiblement per sota la mitjana catalana; mentre que l'atur d'Osona se situa pels volts del 10-12 % dels actius comarcals, la taxa d'atur de Catalunya és del 19,6 %.

Observant el quadre 4 podem deduir que la concentració de l'atur es produeix bàsicament en el sector industrial, on es destaquen els subsectors tèxtil i metal·lúrgic i és pràcticament desconegut al sector agrari. De fet, els efectes de la crisi comencen a notar-se a partir de 1979, a causa de la depressió observada sobretot en el subsector de més pes específic, a saber, el tèxtil. En



LES RUÏNES D'UN PASSAT QUE CAL VIVIFICAR

efecte, l'aplicació dels plans de reconversió del tèxtil fou la causa principal del fort increment de la taxa d'atur en la indústria, que assolí les taxes més elevades en el camp de l'activitat industrial. Des de 1981 el pes de l'atur tèxtil s'ha mantingut per damunt del 30 % dins el sector.

Un fet al qual cal dedicar certa atenció és la capacitat de la indústria per generar ocupació. S'observa que l'atur registrat que correspon a persones sense ocupació avui a la comarca ha seguit una tendència a l'alça aquests darrers anys. Això respon a la manca d'inversió i la incapacitat de l'estructura econòmica de crear nous llocs de treball.

Les perspectives d'ocupació i de creixement del volum de la producció no són les mateixes per a tots els sectors d'activitat. Podem distingir aquells sectors que, si es reestructuren i modernitzen, poden mantenir la seva competitivitat, però que difícilment crearan nova ocupació, davant d'aquells altres que, tenint un avantatge comparatiu, poden créixer i generar nous llocs de treball.

Els sectors més representatius del primer grup són el tèxtil i el siderome-

tal·lúrgic, mentre que dins el segon cas trobem l'alimentació, la pell, la confecció, els mobles i la fusta entre d'altres. Són aquestes darreres activitats industrials les que han de tenir cura de la qualitat, de la renovació de l'equip productiu, etcètera.

El creixement d'una comarca pot ser generat per dues vies: o bé el creixement que la comarca mateix és capaç de crear i retenir, o el creixement extern que és capaç d'atreure. En relació amb aquesta darrera possibilitat, la comarca no compta amb cap avantatge comparatiu clar que afavoreixi la localització de noves indústries abans que en altres comarques del Principat.

En general pot assenyalar-se que les perspectives per a la indústria comarcal són bones. Caldrà potenciar aquelles branques d'activitat industrial capaces de tenir un paper actiu dinamitzador. Les altres indústries tradicionals poden ser font d'augments d'ocupació i renda en el futur, sempre que es tingui en compte la qualitat, els models i les diferenciacions de productes.

**MONTserrat MARTI**  
economista

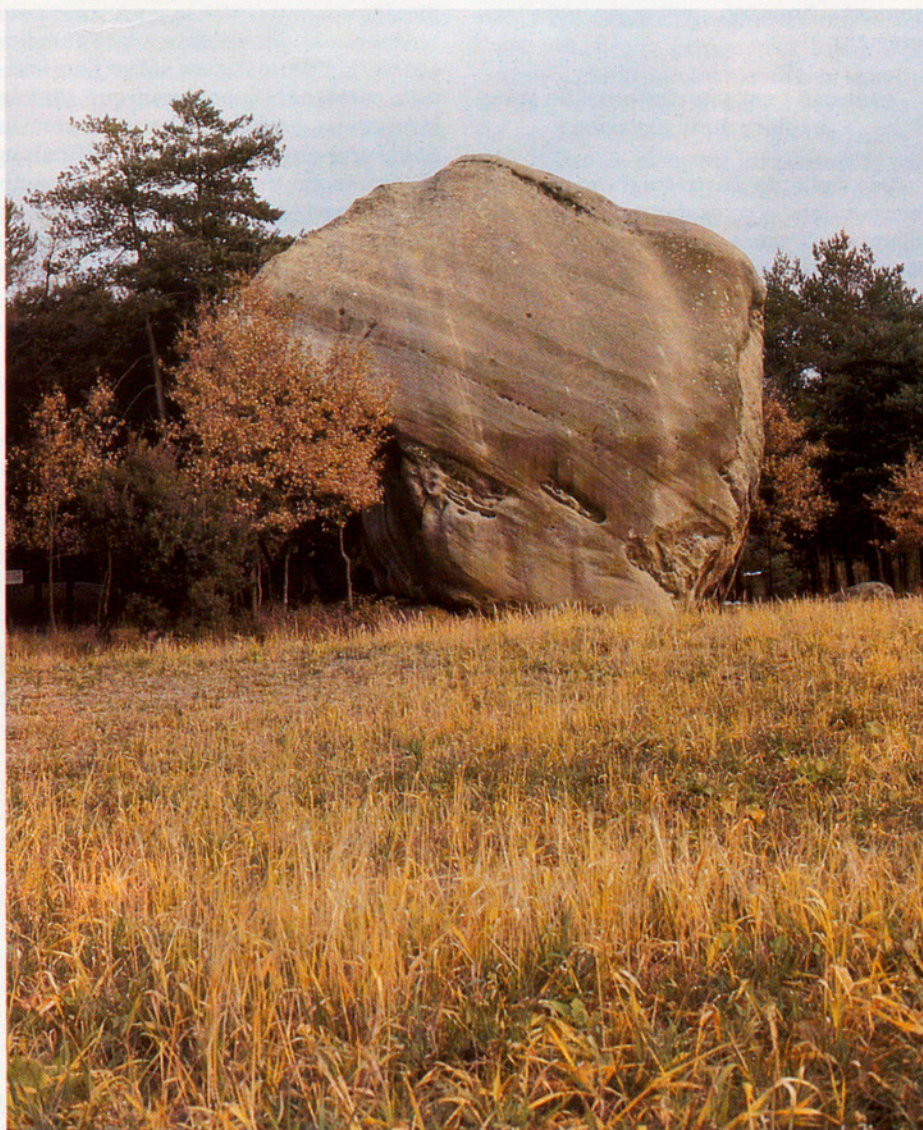
LLUÍS BONET I AGUSTÍ

## Sector agrari i especialització ramadera

**D**INS EL CONJUNT DE LA REALITAT econòmica ausetana, el sector agrari és un dels que més ha evolucionat en els darrers vint-i-cinc anys. El seu dinamisme i la seva particular especialització ramadera fan d'Osona una de les principals comarques agràries de Catalunya. Alhora, la capacitat local d'aprofitament i transformació de la producció agrària ha fet sorgir una potent indústria alimentària que diversifica l'especialització industrial tradicional de la comarca.

Per entendre la situació actual cal emmarcar l'estudi del sector agrari a Osona en l'evolució d'aquest sector a Catalunya i a Espanya en aquests darrers anys.

Paral·lelament al retard en l'avenç de les estructures econòmiques i socials del país, l'agricultura s'havia mantingut fins a final dels anys cinquanta com una activitat força tradicional, amb un elevat grau d'autoconsum i amb una capitalització molt reduïda de les explotacions. Amb el fort creixement industrial i urbà que s'inicia en la dècada dels seixanta, un dels *inputs* agraris més importants —la mà d'obra— comença a reduir-se, car es desvia cap al sector industrial que ofereix salaris més elevats. Alhora, els salaris agrícoles també es comencen a apujar. Això obliga l'agricultura a mecanitzar-se i, també, a incrementar la productivitat, ja que cal fer front a les inversions que la mecanització demana. L'exigència de més productivitat crea la demanda de nous *inputs*: pinsos, adobs, maquinària, productes fitosanitaris, llavors més



EL SECTOR AGRARI NO ÉS PAS UN PES MORT

eficients, etcètera, i té com a conseqüència inversions més grans de capital i una relació més intensa de l'agricultura amb la resta de sectors productius.

Amb el desenvolupament econòmic del país i el fort creixement demogràfic, també varia i augmenta la demanda agrària. L'increment de la renda disponible porta a una demanda més gran de productes ramaders i de l'horta. Això obliga el pagès a fer canvis en l'ús del sòl, en els conreus, a incrementar els rendiments físics agraris, a augmentar el pes de la ramaderia dins la seva explotació, etcètera.

Tot aquest procés no s'ha fet sense tensions. La manca d'una planificació conjunta, d'una bona informació institucional i el fet d'haver-se concentrat en un període relativament reduït de temps ho han dificultat. A més, a partir de 1975 la crisi econòmica general arriba també a l'agricultura. Cal ajustar-se de nou a les necessitats de la demanda i el marge empresarial s'estreny a causa de l'elevada dependència de l'agricultor dels *inputs* externs: pinsos, endeutament financer, nova maquinària, etcètera.

#### evolució i característiques de les explotacions agràries

Des de l'òptica estricta d'Osona, s'observa també com es donen tots aquests elements, encara que, en aquesta ràpida visió del sector, sols s'analitzarà algun dels aspectes més característics i rellevants del sector agrari ausetà. Cal tenir present, tanmateix, que la major part de dades que s'utilitzaran —tot i ser oficials<sup>1</sup>— no són del tot fiables, en especial les ramaderes, ja que hi ha una elevada propensió del pagès a ocultar el seu patrimoni agrari per por que les dades puguin ser utilitzades amb finalitats fiscals.

El primer element que cal analitzar en relació al canvi de l'agricultura en aquests darrers anys és el nombre i la dimensió de les explotacions agràries. De 1962 a 1982 el nombre total d'explotacions s'ha reduït a la meitat i la dimensió mitjana ha passat de 15,1 ha a 26,7 ha per explotació. La desaparició per fusió de les petites explotacions ha estat un procés molt important quantitativament: l'any 1962 les que tenien menys de 5 ha representaven el 60,9 %, mentre que en el cens de 1982 eren només el 37,2 % del total. Aquesta disminució és el resultat, bàsicament, de la desaparició de les petites explotacions a temps parcial, com també la d'un bon nombre de les explotacions menys rendibles econòmicament, i, per tant, pot ser el reflex d'una creixent professionalitat del camp ausonenc. Malgrat el no-

table procés de concentració que significa aquesta disminució, encara resten un bon nombre d'explotacions de les quals no cal esperar alts rendiments. Això, afegit a un reduït però significatiu nombre d'explotacions sense terra, no deixa de ser un fenomen preocupant. Tanmateix, el nombre d'aquest darrer tipus d'establiments dedicats, bàsicament, a la cria de porcs ha començat a minvar després de la ràpida proliferació de fa uns anys.

Un altre aspecte que incideix sobre el sector és la particular distribució del règim de tinença de la terra a la comarca. En relació amb el conjunt de Catalunya hi ha una forta proporció de parcers, tot i que ha disminuït lleugerament amb els anys, en passar algunes antigues masoveries a ser terres arrendades. Però, si se'n fa una anàlisi que consideri només la superfície agrària utilitzada (SAU) i no la superfície agrària total, el nombre d'explotacions en parcel·la arriba a representar el 37,4 % del total, quantitat quasi tan important com el nombre d'explotacions de propietat.

Alguns estudis recents, tant sobre l'economia d'Osona<sup>2</sup> com sobre l'agricultura catalana<sup>3</sup>, consideren que tant la inseguretat jurídica del parcer com la renda que paga al propietari dificulten un procés continuat d'inversió al camp que permeti una millora a llarg termini del grau de fertilitat i rendibilitat de les terres. El pagès només pensa a extreure'n la màxima rendibilitat a curt termini. Per altra part, algunes de les clàusules dels contractes de parcel·la dificulten el desenvolupament ramader de les explotacions: sols s'autoritza a dedicar el 10 % de la superfície de l'explotació sotmesa a aquest règim a la producció de farratge per al bestiar propi.

Sembla clar que, en aquestes condicions, les explotacions més dinàmiques

són aquelles en què l'empresari és el propietari de la terra. Tanmateix, el fort desenvolupament de l'agricultura i de la ramaderia a la comarca no només s'ha fet a les explotacions de propietat, sinó també en moltes parcel·les, que són —en general— més dinàmiques que en altres comarques catalanes.

Segons la taula *input-output* agrària d'Osona<sup>4</sup>, els *inputs* intermedis utilitzats en el procés productiu representen el 80 % del valor afegit brut agrari: el sector industrial en subministra un 48 % del total d'*inputs* intermedis, provinents en un 90 % de la mateixa comarca; en canvi, el consum de farratges i de cereals només prové de la comarca en un 60 %. La necessitat d'importar se centra bàsicament en els cereals, fonamentals per a l'activitat bovina.

#### l'especialització ramadera comarcal

La creixent especialització ramadera ha esdevingut l'element vital que ha permès aguantar i desenvolupar el sector agrari, tot obligant-lo a uns notables canvis en l'estructura de les explotacions. Dins el conjunt de la producció agrària comarcal, s'estimava que l'any 1975 la ramaderia representava el 82 % de la producció total (3). Per altra part, dins de les activitats agrícoles destaca la producció de farratges destinats a l'alimentació animal, destinació que en una proporció molt elevada es realitza a l'explotació mateixa.

Els sectors ramaders que predominen a la comarca són el boví i el porcí. El primer, amb més de cinquanta mil caps, s'orienta preferentment vers la producció lletera, encara que la producció de carn creix progressivament. El problema principal rau en la comercialització, a causa del domini oligopolístic del mercat per part de les centrals lleteres. Un altre problema important

QUADRE 1

EVOLUCIÓ DEL NOMBRE I DE LA DIMENSIÓ DE LES EXPLOTACIONS AGRÀRIES			
	1962	1972	1982(*)
Nre. d'explotacions	7.091	4.965	3.761
Dimensió mitjana (ha)	15,1	21,6	26,7
Nre. explotacions sense terra	121	389	178
% explotacions < 5 ha	60,9	47,4	37,2

(\*) no inclou les dades de Viladrau i Espinelves, integrats a la província de Girona.

Font: Elaboració pròpia a partir de: INE, Censo Agrario de España, 1962, 1972 i 1982

QUADRE 2

EVOLUCIÓ DEL RÈGIM DE TINENÇA DE LA TERRA				
	Sobre superfície agrària total			Sobre SAU(**)
	1962	1972	1982(*)	1982
Propietat	71,0	77,1	77,7	43,9
Arrendament	8,2	5,4	7,8	18,4
Parcel·la	18,9	17,1	14,2	37,4
Altres	1,9	0,4	0,3	0,3
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0

(\*) no inclou les dades de Viladrau i Espinelves, integrats a la província de Girona.

(\*\*) SAU: superfície de terres llaurades, prats permanents i terres utilitzades per conreus permanents.

Font: Elaboració pròpia a partir de: INE, Censo Agrario de España, 1962, 1972 i 1982



EL SECTOR LÀCTIC TÉ CADA VEGADA MÉS IMPORTÀNCIA AL SI D'UNA SOCIETAT DESENVOLUPADA

està relacionat amb l'alimentació del bestiar. Per una part, els contractes de parceria limiten la producció lliure de farratges per al bestiar propi, per l'altre, cal preveure l'emmagatzemament del farratge per tal d'ajustar el ritme de producció —cíclic— al de consum —permanent—. L'entrada a la CEE constituirà un nou repte davant la forta competència i l'augment del control sanitari que s'apropen. El problema del sanejament és, per això, un dels més urgents i grans amb què s'enfronta la ramaderia bovina a Osona, a Catalunya i a Espanya.

Quant al bestiar porcí, és difícil trobar-ne una concentració tan gran com la que hi ha a Osona. Segons el cens de 1982<sup>1</sup>, n'hi havia uns 270.000 caps, però segons diverses estimacions<sup>2</sup> i <sup>5</sup> sembla que el nombre real de caps deu anar per sobre d'un milió.

El fort creixement de la demanda càrnica —que a Catalunya ha passat de representar un 17,6 % de la despesa alimentària, el 1958, al 28,7 %, el 1980-81<sup>6</sup>— i el preu més baix de la carn de porc són els motius fonamentals d'aquesta forta implantació.

Paral·lelament, la notable presència d'escorxadors i d'una important indústria alimentària de transformació han acabat d'assentar la producció ramadera a Osona.

La producció porcina no està, però, exempta de problemes. Hi ha una forta dependència de les fàbriques de pinsos, que s'aguditzava en el cas de les explotacions amb sistema "integrat". Segons aquest sistema la fàbrica de pinsos paga un tant convingut per cada porc que el ramader engreixa, alhora que li subministra el pinso per a l'alimentació del bestiar.

Un altre gran problema és el sanitari, ja que, davant l'ingrés a la CEE, l'existència de la pesta africana pot tenir preocupants implicacions econòmiques.

Si d'aquí a cinc anys la pesta persisteix, la carn procedent dels altres països membres podrà entrar a competir amb la d'aquí, mentre que no tindrem cap possibilitat d'exportar-ne.

Un darrer problema del porcí són les grans oscil·lacions que experimenten els preus. Aquest fenomen reflecteix la manca total de planificació de l'oferta comarcal, excessivament abundant per a una comarca de l'extensió i les característiques d'Osona, i el caràcter oligopolístic de la demanda. Això, afegit a la manca d'una política compensatòria per part de l'Administració, produeix fluctuacions molt negatives per al ramader.

### la indústria alimentària

La indústria alimentària, que es caracteritza per la transformació industrial i la distribució de productes provinents del sector primari, creix lligada fortament a l'augment de les necessitats de nutrició d'una societat cada cop més desenvolupada i amb un grau d'urbanització més elevat.

A Osona destaquen 3 subsectors: el de transformació de productes del porc, el làctic i el de producció de pinsos compostos. El primer té una forta tradició i el suport de la importantíssima producció de la comarca i d'una completa infraestructura d'escorxadors, entre els quals destaca EXPLASA per la seva dimensió i capacitat productiva. La indústria d'embotits està molt escampada per la comarca, tot i que a Vic n'hi ha una forta concentració. El sector làctic és també important, ja que aprofita la forta producció lletera de la ramaderia comarcal. En general es dedica sols a la preparació i embotellament de la llet, sense aprofitar el cicle complet: mantega, formatges, etcètera. La producció de pinsos compostos és

l'altre subsector alimentari d'importància, el seu pes econòmic s'incrementa amb el paper preponderant que ocupen les empreses subministradores en les explotacions integrades.

En general, la indústria alimentària de la comarca es caracteritza per la reduïda dimensió mitjana de les empreses i pel seu origen bàsicament local. Les empreses multinacionals no han assolit el pes que tenen en altres zones de Catalunya. En relació a l'estructura industrial d'Osona, el sector alimentari té un pes creixent, tant en nombre d'empreses com en nombre de treballadors ocupats. Des de 1964, en què sols representava el 3,9 % de la població activa industrial, fins a 1973, en què ja n'ocupava el 9,9 %, no ha parat d'expandir-se.

No obstant això, cal ressaltar que en el conjunt de l'economia catalana el sector alimentari ha tendit a incrementar la capacitat productiva en comptes de fer els necessaris avenços en la productivitat. Tanmateix, el sector ha aconseguit augmentar la seva participació en l'excedent brut empresarial des de 1973 ençà<sup>7</sup>. Tot i això, caldrà lluitar per uns increments més grans de la productivitat que permetin una competitivitat i rendibilitat superiors, a fi d'adequar-se a la CEE.

**LLUIS BONET I AGUSTI**  
economista

#### NOTES

<sup>1</sup>INE, *Censo Agrario de España*, 1962, 1972 i 1982.

<sup>2</sup>SEGURA, X., i ROSANAS, M. J., *Aproximació a l'economia d'Osona*, Barcelona, 1978.

<sup>3</sup>BENELBAS, León, *Economia Agrària de Catalunya*, Barcelona, 1981.

<sup>4</sup>CEP, *Taules input-output agràries de les comarques d'Osona, l'Alt Empordà, el Berguedà i el Priorat. Metodologia i anàlisi de resultats*, Barcelona, 1985.

<sup>5</sup>LLEONART, Pere, *Els atractius industrials de 29 ciutats de Catalunya*, Barcelona, 1980.

<sup>6</sup>INE, *Encuesta de presupuestos familiares*, 1958, 1980 i 1981.

<sup>7</sup>MILÀ, Josep, "La indústria alimentària a Catalunya: una diagnosi sectorial", *Revista de Banca Catalana*, número 74, març 1985.

MIQUEL ARISA I RAMON PUIGDOLLERS

## La indústria tradicional davant la crisi

**E**L DESENVOLUPAMENT INDUSTRIAL de la comarca d'Osona, com el de moltes altres comarques catalanes, es va produir al voltant de la indústria tèxtil, que en els seus orígens artesanals estava ubicada a Centelles, Vic, Roda de Ter, Manlleu, Torelló, Sant Hipòlit de Voltregà i Taradell. Vic era el centre industrial i comercial de la comarca, on anava a parar pràcticament tota la producció. L'activitat més important d'aquests tallers durant el segle XVIII era la filatura de llana; la llana es preparava en brut, després la filaven en un torn i la teixien amb un teler a mà. Aquesta primera indústria va comportar, a més, un major conreu del cànem, el lli i la morena, que es feien servir també com a matèries primeres de l'esmentada indústria artesanal. Les primeres indústries mecanitzades que s'instal·laren a la comarca eren mogudes per mules. Les desfavorables condicions econòmiques, juntament amb les males comunicacions amb la resta de Catalunya, provocaren un estancament de la indústria comarcal a final del segle XVIII.

La puixança de la indústria cotonera, en comparació amb la tradicional (dedicada als teixits de mescla de llana, cànem i lli), i la seva mecanització van fer que a les conques fluvials catalanes s'establissin un gran nombre de fàbriques, per tal d'aprofitar l'energia hidràulica, més barata que l'animal o la tèrmica, i també va fer que molts industrials miressin el Ter com a font energètica que calia aprofitar, però les males comunicacions i les guerres carlines van retardar aquest procés fins a la se-

gona meitat del segle passat. A partir de l'any 1840, les poblacions de les voreres del Ter experimenten una gran puixança industrial a l'entorn de la indústria cotonera, i es consolida la major concentració industrial de la comarca, sobretot després de la inauguració del primer tram del canal industrial a Manlleu.

La creació d'empreses importants de cotó impulsa l'expansió d'altres sectors industrials, com la torneria de fusta i el sector metal·lúrgic.

A principi del segle XX, a la dinàmica d'expansió del tèxtil, s'hi afegeix la del sector metal·lúrgic, que, durant tot aquest segle, serà un dels que marcaran la tònica del creixement industrial. A principi de segle es creen dues empreses importants de reparació i construcció de maquinària tèxtil: Tallers Serra (fundat a Manlleu l'any 1906) i Barcons i Riera (de Roda de Ter). Això marca un segon període d'expansió industrial a la comarca gràcies a l'electrificació i la millora de les comunicacions, que afecta la majoria de pobles de la comarca, i així es forma el mapa industrial d'Osona que en aquests moments tenim. Una altra empresa que amb el temps ha esdevingut molt important, creada a Manlleu arran de l'electrificació, és Conductors Elèctrics Roqué, fundada l'any 1921 i dedicada a la fabricació de cable elèctric.

Tanmateix, la importància de les diferents branques industrials a Osona s'ha anat alterant de 1960 ençà. D'una banda, és palès —vegeu el quadre 1— l'estancament del sector tèxtil, principal a la comarca, amb efectes clara-



MALGRAT LES APARENCES, LA INDÚSTRIA CONTINUA JUGANT UN PAPER CABDAL

ment recessius sobre la indústria del metall, de la qual és el primer client. El sector metal·lúrgic comarcal s'ha vist, a més, especialment afectat per la intensa dinàmica del procés d'innovació tecnològica, imprescindible per tal de mantenir la competitivitat de les fàbriques. És en aquest context que empreses molt arrelades a la comarca es veuen abocades a admetre l'entrada de capital i tecnologia estrangers, per tal de poder-se adaptar a la nova situació; és el cas, entre d'altres, de Tallers Serra que queda pràcticament absorbida per la multinacional Plat-Saco Lowel l'any 1973.

Altres empreses que no es posaven al dia s'han vist obligades a plegar successivament, com és el cas de Barcons i Riera, de Roda de Ter, la qual va deixar l'activitat l'any 1980. Altres empreses van ser capaces d'anar creant la seva pròpia tecnologia, entre aquestes destaca Girbau, S. A., que en aquest moment és una de les primeres empreses constructores de màquines industrials de rentar en el camp internacional.

Si els sectors del metall i tèxtil són bàsicament els que presenten més dificultats, l'especialització industrial d'Osona s'ha centrat aquests darrers temps en tres sectors: la fusta, la pell i la indústria alimentària. En conjunt, tots ocupaven ja el 1978 el 26 % de la població treballadora industrial, percentatge molt per damunt del 14 % de 1964.

A continuació s'analitzen amb detall les indústries tèxtil, de la pell i de la fusta, atès que han esdevingut troncal en l'estructura industrial osonenca, en el primer cas per la seva indubtable presència en el conjunt industrial comarcal, malgrat la crisi, i en els dos restants per l'auge assolit els darrers anys. El sector de l'alimentació ja ha estat tractat en un altre article d'aquesta mateixa revista.

### la indústria tèxtil

Després de la guerra civil el desenvolupament del sector tèxtil a Catalunya es mou en el marc de la política econòmica d'autoarquia imposada pel règim

franquista. Aquest període autàrquic va fer que aquest sector, evidentment exportador després de la pèrdua de les colònies americanes, passés a dependre en exclusiva de l'evolució de la demanda interior i que fos aquesta, en definitiva, la que en decidís el grau d'expansió. Tanmateix, la protecció de la competència exterior d'aquests anys (1940-1959) també suposà per al sector escassos estímuls per augmentar la productivitat; les conseqüències fonamentals foren una profunda obsolescència tecnològica i la manca d'inversió en capital fix i maquinària moderna.

Quan s'inicià, amb el Pla d'Estabilització de 1959, el procés d'obertura exterior de l'economia catalana, els problemes estructurals del sector tèxtil començaren a prendre relleu i, si bé el manteniment de la demanda interior els esmoreí inicialment, l'any 1967 es produí una forta crisi de sobreproducció. A Osona les empreses tèxtils reberen l'impacte d'aquesta crisi, amb l'agreujant que es tractava d'explotacions antigues i amb unes rigideses, si és possible, superiors a les de la mitjana catalana. El resultat, en termes d'ocupació, fou una disminució del nombre de treballadors de més del 34 % entre 1964 i 1970, que passà de gairebé 12.000 el primer any a 7.900 el darrer.

Durant tot aquest període, el nombre de treballadors del sector a la comarca d'Osona es reduí molt considerablement, però el major creixement d'alguns altres sectors industrials va fer més suportables les conseqüències que, en unes altres circumstàncies, podien haver estat més dramàtiques.

La crisi econòmica internacional que comença l'octubre de 1973 representa el trencament de la tendència inversora del sector, els problemes del qual estan a la base del pla d'actualització i regulació del procés del cotó del 3 d'abril de 1975. Tanmateix, en termes de reducció d'ocupació, els efectes de la crisi tèxtil a la comarca s'han produït entre el període que va de 1978 a 1984. Així, mentre l'any 1978 la població activa del sector es manté i, fins i tot, mostra un lleuger creixement respecte a la de 1970

—vegeu el quadre 1—, a partir d'aquell any els efectes de la crisi són més intensos i provoquen una reducció de la plantilla comarcal de prop de 1.300 treballadors. Com es desprèn del quadre 2, els efectes més accentuats d'aquesta davallada econòmica, els han patit aquelles empreses d'una dimensió mitjana-gran, és a dir, les que tenen entre 250 i 500 treballadors. Per altra banda, el major nombre d'empreses de la comarca tenen entre 51 i 250 treballadors i pertanyen al subsector del cotó, que representa més del 40 % dels treballadors del tèxtil.

Els efectes del Pla de Reversió Tèxtil —vegeu el quadre 3— sobre el tèxtil comarcal han estat, doncs, fonamentalment la consolidació de tot un seguit d'empreses mitjanes i la desaparició progressiva de les més grans. Aquest pla afecta divuit empreses que l'any 1981 donaven feina a 6.773 treballadors, dels quals 393 es jubilaran anticipadament i els 1.012 restants seran indemnitzats.

De l'anàlisi de les principals empreses situades a Osona, cal destacar, en primer lloc, Teixits Puigneró, S. A., que ocupa prop del 25 % dels treballadors tèxtils de la comarca en els tres centres de treball (Roda de Ter, Sant Bartomeu del Grau i Prats de Lluçanès). L'any 1979 va facturar 3.200 milions de pessetes i compta amb una gran presència en el mercat exterior. El 19 de març de 1983 presentà suspensió de pagaments amb un passiu de 10.905 milions de pessetes, produït per un mal moment de tresoreria; malgrat tot, això no ha representat ni una reducció de llocs de treball ni una disminució de la producció. Aquesta és l'única empresa que ha seguit un procés invers a la resta d'empreses de la comarca; mentre aquestes reduïen llocs de treball i augmentaven la inversió en maquinària, en aquesta l'augment de maquinària ha anat acompanyat d'un fort increment dels llocs de treball, ja que l'any 1980 tenia 1.050 treballadors i l'any 1984 en tenia 1.698, nombre de treballadors que segueix tenint. Aquesta empresa fa tot el procés productiu menys la confecció.

Quadre 1

EVOLUCIÓ DE L'ESTRUCTURA INDUSTRIAL A OSONA. 1964-1978									
Ram	1964			1970			1978		
	Nombre d'empreses	Treballadors nombre	%	Nombre d'empreses	Treballadors nombre	%	Nombre d'empreses	Treballadors nombre	%
Fusta	215	1.363	6,5	269	1.889	9,6	351	1.875	9,3
Tèxtil	145	11.997	56,8	131	7.884	40,1	99	8.249	40,7
Cuiro	35	861	4,1	45	1.155	5,9	26	1.313	6,5
Metall	257	4.708	22,3	421	5.965	30,3	295	4.768	23,5
Alimentació	96	826	3,9	128	1.287	6,5	222	2.005	9,9
Química	21	280	1,3	35	400	2,0	9	182	0,9
<b>TOTAL INDÚSTRIA</b>	<b>874</b>	<b>21.112</b>	<b>100,-</b>	<b>1.166</b>	<b>19.662</b>	<b>100,-</b>	<b>1.002</b>	<b>20.150</b>	<b>100,-</b>

Font: SEGURA, X. i ROSANAS, M.J.; Aproximació a l'economia d'Osona. Ed. Caixa de Catalunya, 1978. PARELLADA, M.; «Localització industrial a Catalunya 1978. Distribució comarcal» al treball col·lectiu Reconeixement territorial de Catalunya. Centre d'Estudis de Planificació, 1983

LA COMARCA D'OSONA

Quadre 2

DIMENSIO DE LES EMPISES A OSONA, SECTORS TÈXTIL I DE LA PELL, EL 1984				
Dimensió	Establiments		Nombre de treballadors	
	Tèxtil	Pell	Tèxtil	Pell
1 a 25	49	16	384	191
26 a 50	14	4	506	157
51 a 250	21	6	2.793	793
251 a 500	2	1	599	477
més de 500	2	—	2.367	—
TOTAL	88	27	6.969	1.618

Font: Elaboració pròpia

Quadre 3

EFECTES DEL PLA DE RECONVERSIÓ TÈXTIL A OSONA			
Empreses	Plantilla 1981	Reducció prevista	Centres afectats
Puigneró	1.667	—	Roda, Prats, Sant Bartomeu
Mesana	434	—	Torelló
Fabra i Coats	2.043	(1) 690	Borgonyà i Barcelona
		(2) 349	Borgonyà i Barcelona
Rissos i teixits	85	—	Aiguafreda
Acabats de pana	134	12	Olost de Lluçanès
Filats Pou-Eras, S.A.	108	16	Olost de Lluçanès
Filats Gussipium, S.A.	966	297	Manlleu, Roda, Torelló, Iada, Balsareny, Rosselló i Barcelona
Hilanderas, S.A.	180	1	Manlleu
Estabanell i Pahisa	521	20	Centelles, Tona i Camprodon
Filatures Manlleu	34	—	Manlleu
Imberm, S.A.	221	11	Orís
Confeccions Gerros	12	—	Sant Julià de Vilatorrada
Enrich Ballús	41	—	Sant Boi de Lluçanès
Turbofil	13	—	Orís
Vic Industrial, S.A.	151	—	Vic
Salomí	82	9	Masies de Roda
Tèxtil Corcó	27	—	Santa M.ª de Corcó
Filbo, S.A.	54	—	Balenyà
TOTAL	6.773	1.405	
(1) primera fase			
(2) segona fase			

Font: Elaboració pròpia



ART-MODERNISME -I PROGRÉS-REVOLUCIÓ INDUSTRIAL- VAN FER UN CAMÍ PLEGATS. PER QUÈ NO AGERMANAR-LOS DE BELL NOU EN BENEFICI DE LA CIUTAT I LA COMARCA?

Una altra empresa important de la comarca és Fabra i Coats, que l'any 1979 ocupava el setè lloc en el *ranking* industrial del tèxtil a l'Estat, amb uns ingressos de 4.560 milions de pessetes. Aquesta empresa es dedica a la fabricació de fil de cosir, 1/4 de domèstic i 3/4 d'industrial i exporta només el 3 % de la seva producció, és a dir que està dedicada íntegrament a l'abastament del mercat interior. L'entrada en vigor dels plans de reconversió representarà la reducció de gairebé la meitat dels treballadors que tenia l'any 1979; es mantindrà, però, la seva mateixa producció, amb una forta inversió de nova maquinària. Està situada a la colònia de Borgonyà, al terme de Sant Vicenç de Torelló.

La tercera empresa tèxtil en importància a la comarca és Filatures Buixó, que, amb dos centres de treball a Manlleu i un a Centelles, ocupa 4.533 treballadors. Aquesta és una de les empreses més regulars de la comarca i gaudeix d'un alt nivell de productivitat.

És un grup format a partir de l'adquisició, per part d'un sol empresari, de les següents empreses: Tecla Sala, de Roda de Ter; Ignasi Font, de Torelló; Llobet Guri, de Manlleu; i Gossipom, de Rosselló (Lleida). En la difícil situació en què quedaren aquestes empreses després del descobert provocat per l'antic empresari, els treballadors d'aquest grup, que eren 1.370, aconseguiren que l'Estat es fes càrrec de les empreses i l'any 1981 entrà al tram final de la reestructuració tèxtil, cosa que ha fet que s'haguessin de reduir 380 llocs de treball, dels quals 130 són de la comarca. Com que la maquinària era molt antiga, l'empresa i els sindicats pactaren un pla de viabilitat que fou presentat als plans de reconversió tèxtil. Quan l'any 1982 el pla entrà en vigor, el que preveia era una inversió empresarial de 3.000 milions de pessetes i una progressiva reducció de plantilla; això ha fet que l'any 1985 només quedin 700 treballadors de tot el grup, que a nivell de la comarca són 210 a Manlleu, 95 a Roda de Ter i 58 a Torelló.

Aquesta empresa abans exportava un 40 % de la producció, principalment a Algèria. El problema entre els governs espanyol i algerià pel gas natural va fer que se suspenguessin les exportacions cap aquell país, cosa que va provocar un fort augment dels estocs.

Estebanell i Pahissa, S. A., és l'altra gran empresa tèxtil osonenca. Fundada l'any 1882 a Centelles, actualment té tres centres de treball a la comarca, dos a Centelles i un a Tona, i dona feina a un total de 338 obrers.

L'any 1981 va entrar al pla de reestructuració tèxtil i curiosament va ser

la darrera empresa que ho féu. Es jubilaren anticipadament 74 persones. També ha entrat al pla de reindustrialització, i ha fet una inversió de 385 milions de pessetes en nova maquinària. Darrerament, d'acord amb les noves mesures de contractació ha ampliat la plantilla amb 17 nous llocs de treball.

A tall de resum, la situació del sector tèxtil a Osona es caracteritza per una contínua davallada en els nivells d'ocupació generats a conseqüència de les crisis de la segona meitat dels seixanta i els setanta. Paral·lelament, s'ha produït una reducció de la dimensió mitjana de les empreses, que ara tenen entre 50 i 250 treballadors, i ha fet aparició amb intensitat el fenomen de l'economia submergida.

### les adoberies

L'ofici de treballar la pell és un dels més antics de Vic. El primer gremi de treballadors de la pell i del cuir data del segle xv i amb un caràcter menestral es manté fins a principi del segle xix, quan una forta davallada representa la quasi desaparició de l'ofici a la ciutat. Però a mitjan el mateix segle es torna a recuperar, i algunes empreses comencen a fer acabats, per completar tot el procés productiu que abans es feia fora de l'Estat i configurar un nou model industrial d'empreses mitjanes i grans. Aquest sector s'ha mantingut i s'ha desenvolupat a la nostra comarca, beneficiat sobretot pel clima humit que hi és característic i que és favorable als treballs d'adobament de la pell.

Aquesta indústria està situada a Vic i Centelles. Les adoberies d'Osona treballen sobretot la pell de xai i de cabra, de les quals surt l'ant, el *double-face* i la napa: aquesta producció es destina a la confecció. La molleta i el folro de pell es destina a la manufactura de sabates. Actualment a la comarca hi ha vint-i-set empreses d'adoberia de pells i la majoria fan tot el procés sencer. La major part de la producció d'aquestes empreses es destina a l'exportació, que l'any 1984 va representar el 40 % de la producció. Algunes d'aquestes empreses tenen presència en països del Tercer Món (Orient Mitjà, Àfrica i Sud-amèrica), on adquireixen la primera matèria. En conjunt, la producció osonenca representa més del 30 % del sector a Catalunya i més del 15 % a Espanya.

Cal esmentar la importància d'aquest sector de la comarca en l'àmbit mundial, car les empreses osonenques hi estan a l'avantguarda. També cal esmentar que, tot i que la mà d'obra és molt important en aquest sector, per les dificultats que representa la mecanització del procés industrial, darrera-

ment les empreses han fet un gran esforç d'inversió i han mecanitzat tota la part que ha estat possible i en aquest moment és un dels sectors de la comarca que està més ben preparat per a la seva incorporació al Mercat Comú.

A final dels anys setanta i primera dels vuitanta, aquest sector industrial va patir una forta davallada, que introduí importants punts d'incertesa davant el futur. Tanmateix, s'ha realitzat en els darrers anys un considerable esforç de modernització. Algunes empreses, com Colomer Montmany, es van veure obligades a reestructurar les plantilles i d'altres, com V. V. Batlle, S. A., i Derga, de Centelles, es van veure obligades a acceptar les inversions d'empreses més fortes, que a la llarga han acabat absorbint-les. Tot plegat va fer que la crisi sectorial fos superada i en aquests moments no senten la greu crisi econòmica amb la intensitat dels primers temps.

L'any 1984 el sector de la pell donava ocupació a 1.618 treballadors, dels quals 1.448 eren a Vic i 147 a Centelles. Durant els últims anys hi ha hagut un increment de la mà d'obra del sector a causa de la reeixida i també amb l'ajuda de les mesures de flexibilitat de plantilles, contractes temporals i bonificacions que ha promogut l'administració. La tendència que es desprèn d'aquest procés és una progressiva delimitació del volum de les empreses, entre 50 i 250 treballadors, si bé el grau de desenvolupament tecnològic va creixent.

Cal dir que les empreses de Vic i dues de molt petites que hi ha en pobles de la comarca estan agrupades en un gremi del sector d'adoberies de la pell de Vic, mentre que les de Centelles han estat absorbides aquests darrers anys per capital de fora de la comarca i han deixat de tenir vinculació comarcal.

Tot i que aquest sector existeix clandestinament, sobretot en empreses petites, aquest fet no té gaire incidència en el seu conjunt; el que sí que en té és la quantitat d'hores extraordinàries que en certes èpoques de l'any fan molts treballadors del sector.

El principal grup empresarial de la comarca és GIGSA, encapçalat per l'empresa Colomer Montmany (477 treballadors), i en formen part també Bauman, S. A., (246) i Anónima Lanera (124).

Ja l'any 1798 existien a Vic, per separat, les empreses Colomer i Montmany, i fou amb el matrimoni de Josep Colomer i Carme Montmany que es fusionaren en una de sola. Actualment aquesta empresa és una de les primeres en el camp internacional i una de les 1.500 empreses més grans de tot l'Estat espanyol. L'any 1980-81 va travessar una



LES ADOBERIES: EL PRIMER GREMI DATA DEL SEGLE XV

forta crisi i va haver de fer una reducció de plantilla que va afectar 45 treballadors, però la crisi era només d'ajust i, havent-la superada, continua essent una de les més importants del sector.

Ernest Bauman, S. A., va integrar-se fa vint anys al grup GIGSA i treballa pells de napa, calçat, vellut i alguna cosa de marroquineria. L'any 1980-81 va presentar un expedient de regulació de jornada de sis mesos treballant al 50 %, que es va haver de prorrogar sis mesos més, amb reducció al 33 %. Però després d'aquesta etapa, la crisi ha estat superada i fins ha augmentat la plantilla amb contractes temporals.

Anónima Lanera és l'empresa més petita del grup i es dedica a treballar les pells de ribera per tal de proveir les altres empreses del grup.

Genís i Rius i Antel són dues empreses, coparticipades, que gaudeixen d'una gran solidesa exportadora: el 60 % de la seva producció hi va destinada. Té una moderna maquinària que fa que el nivell de productivitat sigui elevat; produeix ant, *double-face* i molleta. Subministra el Brasil i exporta a Alemanya, Itàlia i els països escandinaus.

Curtidos Codina, S. A., concentra tota la producció a Vic i té la fàbrica més moderna del sector a la comarca; dona feina, així mateix, a algunes adoberies de la zona. Té instal·lacions al Brasil, d'on rep tota la matèria primera, i fa les vendes des d'Itàlia. És l'empresa que ha crescut més aquests últims anys i es de-

dica bàsicament a adobar pells de vestir.

V. V. Batlle, S. A., es va fundar l'any 1890 a Centelles i es dedica a la fabricació de napa i cuir domèstic. Fins a l'any 1982 era propietat d'una família molt vinculada a la població, que l'agost d'aquell any va vendre la majoria de les accions a l'empresa Tipel, S. A., de fora la comarca. Després d'aquest canvi, l'empresa ha passat de 58 a 112 treballadors, pel sistema de contractes temporals.

#### la torneria de fusta

Aquesta activitat es concentra a la vall del Ges (Torelló, Sant Pere de Torelló i Sant Vicenç de Torelló) i encara que és d'origen anterior a la industrialització de la comarca, és a partir d'aquest fet, concretament de l'expansió del tèxtil a Catalunya, que a final del segle passat aquesta activitat va prendre embranzida. Els rodets, les bitlles i la resta d'accessoris que es necessiten a la filatura eren de fusta, i això va permetre que aquesta activitat, fins aleshores de caràcter manual i molt limitada, gaudís d'una forta expansió ajudada per la gran riquesa d'arbres de la zona, la qual expansió possibilita la creació d'un sector industrial.

El progrés tecnològic i la incorporació de nous materials han fet evolucionar aquesta indústria cap a nous

sectors, incorporar nous materials al procés productiu, com el plàstic, per exemple, o l'han dut a especialitzar-se en altres camps, com és ara els objectes de regal, les joguines, les pipes, els jocs didàctics, etc. La torneria de banya dedicada a brocs de bótes de cuir i pintes va desaparèixer pràcticament amb l'aplicació dels productes de plàstic.

Aquests darrers anys, aquesta indústria ha trobat algunes dificultats. D'una banda, la importació de fusta ha representat un encariment de la producció i, de l'altra, l'aplicació de nous materials al sector tèxtil ha obligat el sector a reestructurar les empreses i diversificar els productes. La creació de noves indústries en altres zones de l'Estat ha representat un element de competència per a aquelles empreses que no tenen un grau gaire elevat d'especialització. Contra tots aquests elements negatius, cal destacar com a element positiu el catàleg que han editat conjuntament tots els fabricants de la vall del Ges, amb la col·laboració dels departaments d'Indústria i de Comerç, per promocionar els seus productes, ja que la majoria de fabricants són de caràcter familiar o són petites empreses amb dificultats per desplegar una política de comercialització pròpia.

#### perspectives industrials a Osona

El futur de la indústria comarcal es fonamenta en la consolidació dels tres sectors tradicionals analitzats fins ara —tèxtil, pell i fusta—, paral·lelament al desenvolupament de la indústria alimentària, amb una força creixent en els darrers anys.

Centrant-nos en els tres sectors primers, val a dir que, pel que fa al tèxtil, després de la reconversió efectuada i gairebé en els seus darrers passos, el desenvolupament s'ha d'encabir en el marc que suposa la ja immediata incorporació a la CEE, tant pel que fa a les noves possibilitats d'expansió com respecte a la nova i indefugible competència que generarà. Les adoberies hauran de centrar-se en la continuació del procés d'innovació tecnològica ja engegat, per poder aprofitar els avantatges amb què, a hores d'ara, aquest sector compta a Osona. Quant a la indústria de la fusta, cal afrontar sense retard la millora dels nivells de competitivitat de les seves empreses, perquè la seva consolidació en el futur mercat europeu ho exigeix.

MIQUEL ARISA I COMA  
sociòleg  
RAMON PUIGDOLLERS I MUNS  
treballador tèxtil

IGNASI DELÀS

## Les comunicacions i el seu impacte territorial

**E**L DESENVOLUPAMENT DELS SISTEMES de transport és un dels factors que més fortament incideixen en la configuració territorial d'un país. L'extensió de les infraestructures terrestre —xarxa viària i ferroviària— aèria i marítima ha permès d'agrupar àrees amb una relació ja intensa o crear nous vincles entre territoris o zones fins ara poc relacionades.

A Catalunya els sistemes de transport presenten una clara centralització a l'entorn de Barcelona i la seva àrea metropolitana. La importància de Barcelona i els seus voltants, com a centre demogràfic, industrial, comercial i de serveis en general, fa que es converteixi en el centre econòmic i social més rellevant del nostre país i en un dels més importants a nivell estatal.

Aquest protagonisme de Barcelona com a centre d'atracció intercomarcal és especialment evident pel que fa a les comarques properes a aquesta ciutat i a l'àrea metropolitana: el Maresme, el Vallès Oriental i Occidental i el Baix Llobregat<sup>1</sup>. Tanmateix, aquesta influència es fa també extensible a d'altres comarques que, per llur comunicació natural o a partir de la generalització i millora de les infraestructures de transports, han reduït ostensiblement els problemes d'accessibilitat al Barcelonès i a la capital. En concret, s'està fent referència als eixos Congost-Ter, Llobregat i a aquelles comarques afectades directament per les autopistes A-2 i A-7. Així, doncs, Osona es configura com una comarca amb una forta relació amb el nucli central de la seva capital, Vic. En efecte, la seva confi-



VIC ÉS EL PAS NATURAL ENTRE ELS PIRINEUS I LA DEPRESSIÓ PRE-LITORAL (VALLÈS OCCIDENTAL)

guració geofísica la converteix en el pas natural per excel·lència entre els Pirineus i la Depressió Pre-litoral (Vallès Oriental), que es concreta en la N-152 Barcelona-Puigcerdà i l'existència des de final del segle passat de la línia ferroviària que travessa la comarca.

Per donar una idea més precisa del paper d'Osona dins l'estructura territorial i socio-econòmica de Catalunya, s'han de considerar alguns punts clau que, d'altra banda, permetran efectuar comparacions amb d'altres comarques i, si n'hi ha, mostrar les seves particularitats. En primer lloc, s'ha de fer referència a la seva configuració orogràfica afectada fortament pel pas de dos rius i les seves dues conques, al nord el Ter i al sud el Congost. Aquest fet permet entendre més fàcilment per què Osona ha esdevingut tradicionalment el pas més important entre el litoral barceloní, els Pirineus i França.

L'existència de dos rius que travessen la comarca és un factor important, com

s'ha vist, per les seves implicacions geofísiques, però també ho és pel que significa de factor de localització industrial. És ben coneguda la forta relació entre aquests dos fets a l'inici del procés del creixement industrial i econòmic, en general, a mitjan segle passat. Especialment per algunes indústries —tèxtil, fargues, etcètera—, la seva localització propera al curs d'un riu era una condició indispensable. Així, juntament amb l'existència d'altres factors històrics, demogràfics i socials, aquest element potencià la creació d'un nucli industrial autòcton especialment a la conca del Ter, que permeté un notable desenvolupament econòmic comarcal.

La presència d'una important activitat agrària i ramadera i el paper de Vic, com a capital comarcal que exerceix un paper clarament predominant i que es configura com el veritable centre d'atracció d'Osona, són altres elements que ajuden a copsar des d'una perspec-

tiva global les particularitats d'aquesta comarca. Tots aquests factors vistos fins ara i altres també de rellevants però no tan definitius, mostren en una primera aproximació el caràcter dinàmic de la comarca i la relació que manté amb comarques properes, que fa que la comunicació inter i intracomarcal hi tingui un paper decisiu.

Així, doncs, els sistemes de transports terrestres —per carretera i ferroviari— marcaran de forma important el manteniment o regressió d'aquestes característiques pròpies d'Osona i, per tant, qualsevol modificació absoluta o relativa —en relació a d'altres comarques o territoris— de les formes i infraestructures de transport poden provocar canvis importants i irreversibles en l'equilibri socio-econòmic existent. Per aquest motiu sembla oportú analitzar una mica més detalladament quina és la situació actual i quines són les tendències previsible quant a la dotació d'infraestructures de transport a la comarca.



### els eixos d'expansió i comunicació

Els sistemes de transport fonamentals a Osona són el transport per carretera i per ferrocarril (vegeu el mapa número 1). La xarxa viària principal<sup>2</sup>, la constitueix la carretera nacional 152 Barcelona-Puigcerdà, que travessa la comarca en direcció sud-nord tot passant per la seva capital, i la 141 Manresa-Vilanova de Sau, tot i que aquesta última és molt menys important, si més no des d'una perspectiva d'intensitat de trànsit. La resta de la xarxa està constituïda per les carreteres comarcals 153, 154 i 1413, de Vic a Olot, a Berga i a Caldes de Montbui, respectivament, i també per les carreteres locals, municipals i altres que són el nexa d'unió entre les diferents zones i municipis de la comarca.

Pel que fa al ferrocarril Barcelona-Puigcerdà, el traçat transcorre paral·lelament a la N-152 en tot el recorregut. És una línia internacional d'unió amb el ferrocarril francès a la Tor de Querol



ELS TRANSPORTS PER CARRETERA SÓN UNA QÜESTIÓ CLAU

i que, juntament amb la de Barcelona-Portbou, suposen les úniques sortides des de Catalunya cap a França. És de via única i electrificada, considerada de rodalies fins a Vic i provincial la resta.

La comparació d'aquests sistemes de transport terrestre, quant a la intensitat de tràfic —de passatgers i mercaderies—, resulta difícil d'establir, donada la multiplicitat de carreteres d'accés a la comarca i l'existència d'una única línia de ferrocarril. Això no obstant, el tràfic de passatgers i mercaderies entre Vic i l'àrea amb més forta atracció —Barcelona i el seu entorn— és clarament més important en el transport per carretera<sup>3</sup>.

Aquesta primera aproximació a les infraestructures de transport apunta ja a un fet clau de l'estructura territorial d'Osona: la centralitat de Vic en el sistema de comunicacions de la comarca. Aquesta centralitat es pot considerar des d'una doble perspectiva: d'una banda, com a centre neuràlgic intracomarcal afavorit per la seva capitalitat i di-

namisme socio-econòmic i, d'una altra, des d'un punt de vista de localització geogràfica a cavall entre els Pirineus i l'àrea metropolitana barcelonina i entre el litoral nord català i les comarques interiors.

Tanmateix, el caràcter geogràficament central de Vic suava esmentat és actualment el factor menys determinant de la seva capitalitat. En aquest sentit, val a dir que, si es considera l'element accessibilitat en efectuar una valoració de la xarxa viària com a variable indicativa dels centres d'atracció d'un territori, es poden advertir algunes zones, com ara el Collsacabra, les Guilleries, el Montseny i el Lluçanès, les quals es troben en desavantatge comparatiu envers altres zones de la comarca. Tot i ésser àrees que estan força lluny de Vic, continuen tenint aquesta ciutat com a centre d'atracció, car altres capitals comarcals resulten o bé menys atractius —Berga, Ripoll— o excessivament allunyades —Manresa, Olot, Girona.



directament o indirecta Osona. En concret, i al marge d'obres menors, s'està fent referència a l'ampliació de la N-152 i a la construcció del túnel del Cadí. En el primer cas, és evident la incidència del desdoblament efectuat i previst d'aquesta carretera a Vic i a la comarca en general. En el segon, si hom pensa que les modificacions efectuades en els sistemes de transports i comunicacions d'una zona tenen una incidència important i, a vegades, definitiva en zones que li són properes, es pot pensar que l'entrada en servei del túnel del Cadí fa pocs mesos —en concret el dilluns 29 d'octubre de l'any passat— afectarà la dinàmica socio-econòmica d'Osona.

A partir de l'encreuament de la N-152 amb l'autovia de l'Ametlla, la N-152 s'està transformant de forma considerable perquè s'ha desdoblada. Aquesta millora indubtable de la principal via de comunicació entre Vic-Osona i l'exterior —Barcelona i municipis limítrofs— pot significar un impuls important en la recuperació econòmica d'a-



D'altra banda, aquesta dificultat en l'accessibilitat a determinades zones de la comarca té el seu reflex en les relacions d'Osona amb les comarques situades geogràficament al seu voltant i fins i tot més allunyades. En efecte, l'existència d'una important zona muntanyosa a la part de llevant —el baix Montseny, les Guilleries i el Collsacabra— i una xarxa de carreteres sinuosa juguen un paper determinant en l'estructura de comunicacions d'Osona. Igualment passa amb el Lluçanès, encara que el seu cas és menys accentuat. Així doncs, per exemple, per desplaçar-se de Vic a Lleida o a la Costa Brava cal o bé desviar-se del traçat més recte per poder utilitzar vies més ràpides i segures o bé utilitzar carreteres de segon ordre, lentes i a voltes poc segures.

### modificacions en les infraestructures de transport

Són diversos els canvis que s'han produït recentment en les infraestructures de transport per carretera i que afecten

questa comarca, puix que milloraran de forma substancial la seguretat i la rapidesa de les comunicacions, factor clau per al creixement de les relacions econòmiques entre dues zones amb una ja tradicional complementarietat. D'altra banda, la millora en l'accessibilitat implicarà també una millora de les comunicacions amb altres comarques properes i especialment aquelles per on transcorre l'esmentat eix Congost-Ter, malgrat que la incidència sigui evidentment inferior.

Pel que fa al túnel del Cadí, la seva construcció significa també una millora molt important d'un altre dels eixos més importants del sistema viari català, l'eix del Llobregat, que, igual que l'anterior, és una via de comunicació entre els Pirineus i la Regió I. Tanmateix, la novetat en aquest cas rau en el fet que la veritable millora en la comunicació per carretera es produeix entre una banda i l'altra dels Pirineus i, en aquest sentit, significa la superació d'un obstacle fins ara insalvable. A més, la construcció del túnel significa

també la millora dels seus accessos i, per tant, la millora de comunicacions amb les comarques afectades directament.

La importància socio-econòmica addicional que té la construcció d'aquest túnel —obertura d'una via ràpida interior de comunicació amb França, apropament a una extensa àrea esportiva d'hivern— suposa, en principi, la potenciació d'aquest corredor intercomarcal en detriment d'altres zones, com ara Osona, amb unes característiques molt semblants, però que no gaudeixen d'aquest pas privilegiat que enllaça el corredor amb la vessant nord dels Pirineus.

Aquest desavantatge comparatiu queda matisat pel desdoblament de la N-152 en els trams que resten en el recorregut Vic-Barcelona previst en el Pla de Carreteres de la Generalitat, tot i que el túnel de Toses, que sembla que seria una solució adequada al problema plantejat, és, ara per ara, una alternativa poc realista<sup>4</sup>.

En aquesta línia són diverses les actuacions previstes sobre les infraestructures de transport i, malgrat que siguin d'interès supracomarcal, afecten Osona directament. En concret, el Pla de Carreteres apunta cap a l'agençament de la N-152 Vic-Puigcerdà, la construcció d'una autovia Vic-Barcelona i d'una nova carretera Vic-Olot, com també el conegut i polèmic Eix Transversal de Catalunya. Respecte a l'agençament de la N-152 Vic-Ripoll-Puigcerdà, hom pensa que és una obra necessària per al reequilibrament territorial d'Osona i de l'eix Ter-Congost. Així doncs, aquesta reforma implica millores considerables en les comunicacions intra i intercomarcals: intracomarcals, perquè apropa els municipis situats en l'eix del Ter a la capital comarcal, millorant-ne l'accessibilitat; i intercomarcals, car afavoreix les relacions entre Osona, el Ripollès i la Cerdanya compensant, d'alguna forma, la construcció del túnel del Cadí i, en definitiva, la potenciació de l'eix del Llobregat.

Una altra de les actuacions previstes en el Pla de Carreteres és la construcció d'una autovia entre Vic i Barcelona amb un recorregut gairebé paral·lel al de la N-152. L'increment en l'oferta d'infraestructures de transport, que significaria per a Osona l'entrada en funcionament d'aquesta autovia, és evident i més si es té present el desdoblament efectuat i el que està en curs de realització a la N-152. La construcció d'aquesta autovia no es valora tan positivament com altres actuacions previstes, car és necessari valorar de forma precisa la intensitat de trànsit prevista,



LES INFRASTRUCTURES DEL TRANSPORT ASSENYALEN UN TERRITORI MOLT CENTRALITZAT



CAL DESENVOLUPAR EQUILIBRADAMENT TOTS ELS SISTEMES DE TRANSPORT, I NO PAS CERCAR SOLUCIONS PARCIALS

com també tenir present el paper a jugar pel sistema de transport ferroviari avui infrautilitzat<sup>5</sup>.

Pel que fa a la construcció d'una nova carretera entre Vic i Olot i d'un túnel que eviti en bona mesura l'obstacle del Collsacabra, significaria una millora important en l'accessibilitat entre les comarques d'Osona i la Garrotxa i, de forma indirecta, amb altres comarques de llevant. A més, aquest fet afavoriria considerablement l'existència de vies de comunicació adequades en sentit est-oest, alternatives a les ja tradicionals nord-sud.

L'última de les actuacions previstes fa referència a la construcció de l'eix transversal. Sens dubte, la valoració parcial de la necessitat, els efectes i les alternatives d'una via de comunicació tan important per al desenvolupament i millora de la xarxa viària catalana, pot resultar excessivament poc precisa. Ara bé, la valoració efectuada des d'una comarca central d'una via que facilitaria l'accés i establiria contacte amb les comarques situades a llevant i ponent d'Osona (direcció de l'eix transversal), que són precisament les que tradicionalment s'han vist més allunyades per la distància comptada en temps, ha d'ésser necessàriament positiva.

No obstant això, hom apunta alguns elements que relativitzen l'afirmació anterior<sup>6</sup>. En concret s'està fent referència, d'una banda, als territoris que uneix aquest eix, els quals tenen una estructura socio-econòmica similar i, per tant, de difícil complementarietat i relativament escassa relació comercial. A més, el traçat previst soluciona només en part l'accessibilitat intercomarcal, donat que alguns municipis resten en un aïllament comparatiu similar. Tanmateix, aquest aspecte resulta de difícil solució pel fet que el traçat d'una carretera ha de circumscriure's a un territori determinat i, per tant, més o menys proper a uns municipis o altres. Per últim, un altre element a considerar en realit-

zar una valoració d'aquest eix transversal són els efectes mediambientals que es poden derivar de la seva construcció. La riquesa ecològica i paisatgística, especialment de les Guilleries, és un valor a tenir present en qualsevol decisió que pugui alterar el seu equilibri.

Fins ara s'ha estat fent referència únicament al transport terrestre per carretera. Tanmateix, l'altre sistema o forma de transport existent a la comarca és el ferrocarril. En efectuar una anàlisi dels sistemes de transport i dels seus efectes sobre el territori s'han de considerar tots globalment, de forma que no es pugui actuar en un sentit sense tenir-ne present tots els elements.

La presència del ferrocarril a Osona ha estat darrerament en perill de desaparició com a conseqüència del plantejament, per part del govern central, de tancar la línia Barcelona-Puigcerdà. Sembla que la proposta no va prosperar i que el ferrocarril continuarà a la comarca. Així doncs, davant les alternatives d'actuacions en la xarxa de comunicacions del Pla de Carreteres s'ha de tenir present el paper del ferrocarril com un recurs a potenciar i que passa, necessàriament, per una millora del seu estat actual.

S'ha intentat fins ara donar una idea, si més no aproximativa, de quin és l'estat actual i previst de les infraestructures de transport a Osona i com aquestes poden incidir sobre l'estructura territorial i socio-econòmica de la comarca i la seva capital, Vic. D'altra banda s'ha vist també la dificultat de donar resposta als problemes sorgits per les modificacions dels sistemes de transports que afecten Osona directament o indirectament, com a conseqüència de l'existència de multitud de variables i de la necessitat de realitzar una anàlisi integrada. No obstant això, poden apuntar-se alguns elements que s'han de tenir presents en qualsevol anàlisi i valoració del sistema de comunicacions i del seu impacte a Osona:

1. Realitzar una anàlisi global dels sistemes de transport —carretera i ferrocarril— i no fer ni buscar solucions parcials a partir d'un de sol.

2. Valorar tota nova construcció d'infraestructures viàries una vegada es coneixen les possibilitats de millora i capacitat potencial de les vies ja existents, tot efectuant unes previsions realistes d'oferta i demanda de tràfic.

3. Directament lligat amb el punt anterior, analitzar la rendibilitat social de la inversió i, de forma especial, l'impacte mediambiental i ecològic de tota actuació sobre el territori, donant prioritat, evidentment, a aquelles que tinguin un menor impacte.

4. Afavorir la millora de les comunicacions intracomarcals reduint la distància comptada en temps entre les àrees de més difícil accessibilitat de la comarca i entre aquestes i Vic.

5. Igualment, potenciar aquelles actuacions que permetin apropar més Osona a d'altres comarques veïnes de l'est (la Garrotxa i la Selva) i de l'oest (el Berguedà i el Bages) i superar els tradicionals problemes de relació intercomarcal.

IGNASI DELÀS  
economista

## NOTES

<sup>1</sup>V. "El Maresme" a *Arrel* número 9, desembre 1984; "La crisi econòmica al Vallès Oriental" a *Arrel* número 4, octubre 1982-març 1983; i "El Baix Llobregat" a *Arrel* número 2, gener-abril 1982.

<sup>2</sup>Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo. *Mapa Oficial de Carreteras*.

<sup>3</sup>Pel que fa al tràfic de mercaderies v.: C.E.P. *El transport terrestre de mercaderies a Catalunya*. Barcelona, 1984.

<sup>4</sup>Cal tenir present que la concessió de la construcció del túnel de Toses es va adjudicar a la mateixa empresa que ha construït el túnel del Cadi, la qual es va comprometre a obrir-lo quan l'IMD en el del Cadi fos superior als 10.000 vehicles.

<sup>5</sup>Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Territorial. *Diagnosi Comarcal d'Osona*. Vol IV, Sistemes de transport, octubre 1984.

<sup>6</sup>Generalitat de Catalunya. *Op. cit.*

CENTRE D'ESTUDIS I PLANIFICACIÓ

## Present i futur de l'economia

**L'**ESTRUCTURA ECONÒMICA ACTUAL d'Osona ha estat generada al llarg d'un procés històric de més d'un segle, en el qual intervenen bàsicament tres grans fenòmens econòmics: el desenvolupament industrial de la comarca, la base agrària i ramadera existent i la definició de Vic com a centre de confluència de l'activitat econòmica ausetana. La intervenció d'aquests tres components explica que avui Osona gaudeixi d'una economia equilibrada sectorialment, en contraposició al que s'esdevé en altres comarques del seu voltant, com és ara el cas del Ripollès, el Berguedà o, àdhuc, el Bages.

### L'economia d'Osona, avui

Tot i que Osona és una comarca eminentment industrial, cal destacar-hi la presència d'un sector agrari desenvolupat, el motor del qual és la ramaderia. Així, doncs, l'agricultura osonenca té com a destinació principal dels seus productes el sector ramader. Aquest sector és, a més, la base del dinamisme recent de la indústria alimentària comarcal, una de les de major potencial de creixement en els pròxims anys.

Al marge del sector alimentari, la tradició industrial a Osona es manifesta en la importància del sector tèxtil, com també en la presència dels de la fusta, el metall o la pell. Pel que fa al tèxtil, les indústries de la comarca han sofert aquests darrers anys els problemes generals del sector (excés de capacitat, endarreriment tecnològic, nivells bai-



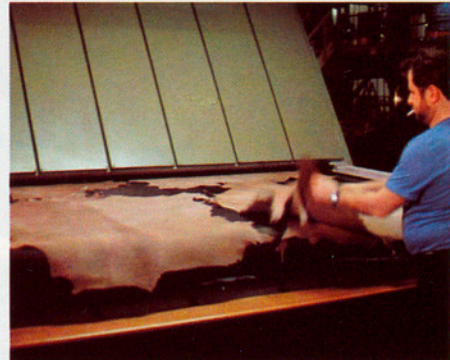
TRES IMATGES QUE LLIGUEN TRADICIÓ AMB MODERNITAT

xos de productivitat), per bé que agreujats per un nombre de treballadors per empresa superior a la mitjana de Catalunya. La reducció de la dimensió de les empreses ha estat, per tant, un dels objectius perseguits en l'aplicació dels plans de reestructuració i reconversió tèxtil a la comarca.

Els sectors de la fusta i el metall sorgeixen com a conseqüència de la demanda generada per les fàbriques tèxtils. En el primer cas, la substitució de la fusta per d'altres materials com a *inputs* per a la producció tèxtil va obligar a la recerca de nous mercats per al sector. El problema del sector metal·lúrgic osonenc se centra bàsicament en l'intens procés d'innovació tecnològica, que afecta la maquinària tèxtil, fet que dificulta el manteniment dels nivells de competitivitat de les empreses del metall, en general petites i mitjanes, amb una menor capacitat d'inversió.

Quant a les adoberies, se'n produeix fonamentalment des dels primers anys seixanta una consolidació creixent a Osona. El sector, centrat en unes quantes grans empreses —no gaires— amb uns volums de producció i d'exportació molt considerables, ha generat, a més, tota una xarxa d'empreses petites i mitjanes, entre les quals n'hi ha moltes de submergides.

Complementàriament a l'existència d'uns sectors primari i industrial força arrelats, Osona també mostra una considerable presència del sector de serveis en el conjunt de la seva base econòmica. Aquest sector representa prop de la quarta part dels actius totals comarcals. Tanmateix, l'activitat terciària es



AQUESTES IMATGES MOSTREN ALGUNES DE LES ETAPES EN EL PROCÉS DE PRODUCCIÓ DE LES ADOBERIES I, ALHORA, LA SEVA PROGRESSIVA MODERNITZACIÓ

concentra en una elevada proporció a Vic, centre tradicional aglutinador de les activitats de la comarca. El desenvolupament relativament escàs del turisme deixa obert el camí a l'expansió moderada del sector dels serveis tant a Vic com al conjunt d'Osona. En aquest sentit, l'acostament de la comarca a la resta de Catalunya mitjançant la definició d'una xarxa de comunicacions integrada és un dels objectius a termini mitjà.

L'existència d'una economia diversificada explica en bona part la menor incidència de la crisi a Osona que a les altres comarques de la Catalunya central amb graus d'especialització en la indústria tèxtil molt superiors. Així, doncs, tot i que la crisi industrial a la comarca s'ha deixat sentir, el dinamisme de les indústries alimentària i de la pell ha permès reconduir en part els excedents de mà d'obra. El principal problema d'atur es troba en la dificultat d'absorbir el nombre de joves sense feina, cada cop més elevat. És a dir, si bé els nivells mitjans d'ocupació es mantenen més estables que no al conjunt de Catalunya, d'altra banda es fa difícil generar nous llocs de treball per als contingents de joves que s'incorporen per primer cop al mercat laboral.

#### perspectives

La línia del desenvolupament econòmic d'Osona en el futur s'haurà de definir d'acord amb la potenciació i consolidació dels sectors amb més perspectives d'expansió, paral·lelament a

l'acabament del procés de reconversió ja iniciat en aquelles activitats tradicionals a la comarca però amb menys capacitat de creixement. En el cas dels sectors a potenciar, hom fa referència a la indústria alimentària (és a dir, a tot l'eix agricultura-ramaderia-indústria) i a les adoberies. D'altra banda, els sectors en reconversió són el tèxtil i els de la fusta i el metall.

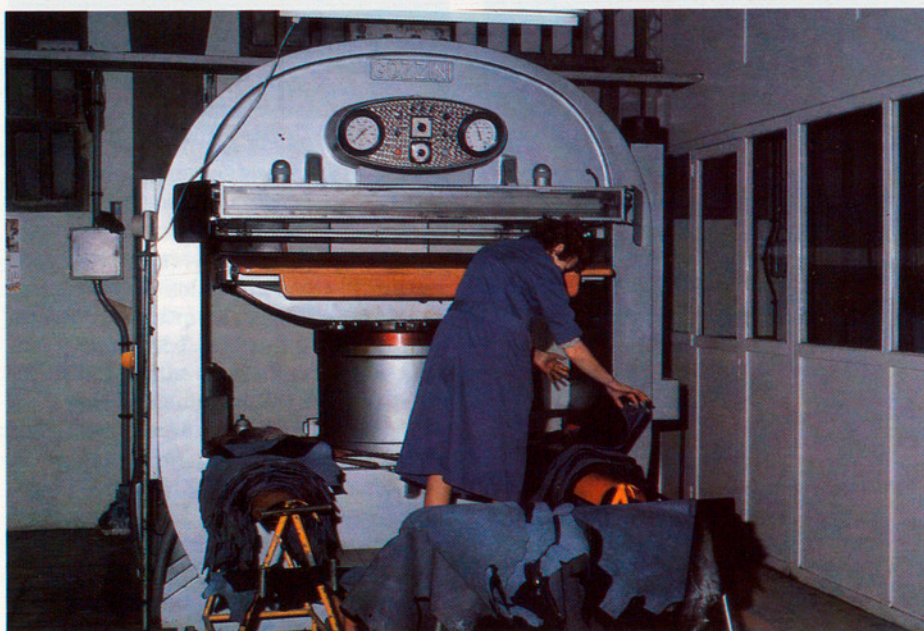
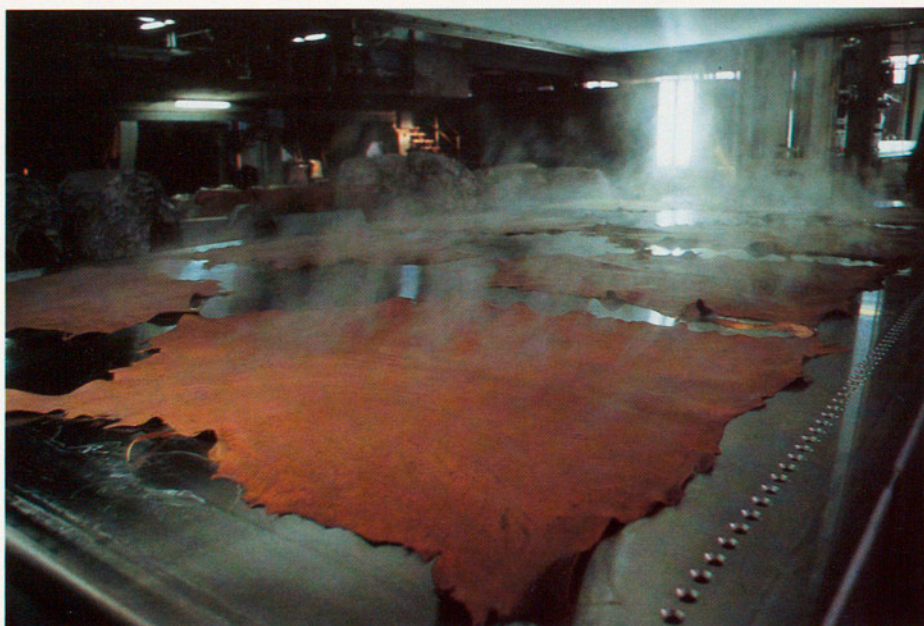
Tant el sector de l'alimentació com el de la pell observen una tendència de creixement estable durant els darrers lustres. A més, a termini mitjà les perspectives quant a evolució són positives malgrat les necessàries actuacions d'ajust intern que cal tenir presents. Així, doncs, per a tots dos sectors l'entrada a la CEE significarà l'ampliació dels mercats, fet molt favorable sobretot si hom té en compte l'actual debilitat del mercat intern espanyol. Tanmateix, també augmentarà l'exigència de competitivitat internacional de les empreses i les produccions osonenques. En aquest sentit, el sector alimentari ha de plantar cara amb decisió al greu problema de la pesta porcina i en general cal que l'adeqüi a la normativa de qualitat comunitària. Les indústries de la pell ja exporten actualment una bona part de la seva producció, si bé el manteniment d'aquesta capacitat exportadora exigirà la modernització de les línies de producció en algunes empreses i la consolidació de les produccions de qualitat elevada i el desenvolupament de les de menor qualitat pensant en unes explotacions amb alta productivitat.

Pel que fa als sectors suara en reconversió (tèxtil, fusta i metall), tots tres es mouen en el marc d'una crisi estructural, a la qual cal fer cara com a pas previ a l'aplicació de les polítiques de desenvolupament sectorial. La represa d'aquestes indústries dependrà, per tant, de si les línies de reconversió s'han projectat com cal. En el tèxtil, tot i que els quatre anys de vigència dels plans de reconversió han reduït significativament la dimensió mitjana de les empreses assentades a Osona, el problema de l'excés de capacitat és present encara avui. En l'àmbit comarcal, doncs, l'actuació ha d'encaminar-se, en la mesura que sigui possible, cap a la reestructuració dels costos de les empreses.

Les indústries de la fusta s'han d'enfrontar a curt termini amb la qüestió decisiva de la comercialització, és a dir, és necessari trobar nous mercats que permetin la diversificació de la producció.

Quant a les empreses osonenques del metall, en general petites o mitjanes, la millora de la seva situació depèn de la capacitat d'adaptació a les noves exigències tecnològiques que han d'afrontar. En aquest sentit, és important tendir sobretot a una especialització superior dels productes; sense oblidar, és clar, els necessaris augments de productivitat previs a l'entrada al Mercat Comú.

Com s'ha vist, l'economia osonenca té dos fonaments per créixer: aquells sectors econòmics més expansius i dinàmics i aquells que hom ha anomenat "en reconversió". Ara bé, els efectes di-



ASSECATGE, PLANXAMENT I PIGMENTACIÓ DE LES PELLS

namitzadors sobre el conjunt de la comarca dels primers seran, en principi, superiors als dels segons. La forta especialització d'Osona en els dos sectors amb futur (donada per l'arrel comarcal de les empreses tant alimentàries com de la pell i per l'establiment de les seves principals fàbriques a la comarca) fa que els possibles excedents reverteixin directament sobre l'economia comarcal, tot generant fortes economies d'aglomeració. Contràriament, els sectors en reconversió (amb l'excepció del de la fusta) tenen un abast que va més enllà del comarcal i, en conseqüència, la repercussió dels beneficis empresarials serà indirecta i menor, i, a més, amb menors efectes acumulatius.

Un darrer aspecte, molt important, que cal tenir en compte és la capacitat de creixement del sector terciari ausetà, actualment molt concentrat a Vic i parcialment desenvolupat. L'obertura d'Osona a la resta de Catalunya pot generar a mitjà o llarg termini un esperonament de la indústria turística a la comarca acompanyat d'una dinamització del sector dels serveis, a hores d'ara el de més potencial per generar ocupació.

Les perspectives econòmiques de la comarca d'Osona són, si hom es basa en la situació actual, moderadament optimistes. La presència d'una economia equilibrada i prou diversificada fa pensar en una potencialitat de desenvolupament que no es presenta en altres comarques de les mateixes característiques. Tres són els pilars d'aquesta capacitat de creixement: els sectors expansius (alimentari i de la pell), els sectors en reconversió (tèxtil, fusta i metall) i el potencial de desenvolupament comercial i turístic. A més, actualment es pot considerar que Osona es localitza dins l'àrea econòmica de Barcelona. És a dir, després del període de desenvolupament econòmic de Catalunya que s'inicià l'any 1960 i que es centrà bàsicament a la rodalia de Barcelona, han sorgit dins aquest entorn un conjunt de diseconomies derivades de la congestió i de la relativa escassetat de sòl industrial lliure i fiscalment atractiu que han aprofitat comarques amb una base econòmica coordinada al centre econòmic de Catalunya. Aquest és el cas d'Osona.

En definitiva, la posició econòmica de la comarca és a hores d'ara adequada per a un relançament del seu dinamisme, sempre que s'aprofitin els potencials propis de l'estructura econòmica comarcal tot desenvolupant-los tal com l'economia de Catalunya demana per als pròxims anys.

JOAQUIM ALBAREDA I SALVADÓ

## L'INICI DEL SEGLE XX (1900-1931)

**U**NA VISIÓ MASSA SIMPLE DE LA realitat tendeix a reduir Osona a una comarca rural de base social rotundament conservadora. Però, si s'aprofundeix mínimament en l'anàlisi de les estructures econòmiques i socials del darrer segle, hom s'adona de la profunditat dels canvis que s'hi han produït, de manera semblant als que s'operaren a la societat catalana en la consolidació del capitalisme.

No podem oblidar, entre d'altres coses, que a la riba del Ter es produí un procés d'industrialització que convertí Osona en la tercera comarca catalana en la filatura del cotó. Aquest procés, paral·lel a la crisi de l'agricultura provocada per l'arribada de blats per la carretera nova de Barcelona, per la rutina en els cultius i pels baixos rendiments, desembocà en una proletarització ràpida dels nuclis industrials de Manlleu, Roda de Ter, Torelló, Malards i Sant Vicenç de Torelló i truncà l'equilibri social creat a final del XVIII gràcies a la vinculació entre el treball a domicili de la manufactura tèxtil i el treball del camp. L'agudització del conflicte de classe, amb unes condicions de vida i de treball d'una duresa suprema a la muntanya, provocà una ràpida organització del moviment obrer.

La coexistència momentània de dos móns econòmics diferenciats a l'interior d'Osona —el dels nuclis industrials i el dels nuclis desindustrialitzats (Vic, Taradell, Centelles, etcètera)—



«LA VEU DEL MONTSERRAT», PORTAVEU DEL CATALANISME CONSERVADOR

originà dos models socials diferents: nuclis urbans de ràpid creixement amb una intensa activitat de tipus ciutadà i social i nuclis estancats o en decreixement.

Però les classes propietàries i terratinents, per tal de preservar la seva hegemonia social, adoptaren postures possibilistes i afrontaren els reptes d'una societat canviant —el pas a una societat burgesa i liberal— des de diferents angles: el doctor Joaquim Salarich es preocupà perquè la ciutat de Vic esdevingués competitiva tant agrícolament com industrial; el bisbe Morgades, inicialment oposat a la participació política i al sufragi universal, impulsà la creació de societats obreres contrarevolucionàries i recomanà la participació a les eleccions per tal de votar els candidats conservadors; el canonge Collell i d'altres personalitats, davant el fracàs del carlisme, optaren pel catalanisme, bo i acceptant els motllos liberals, en la línia proposada per Jaume Balmes, encara que no compartien molts dels seus principis modernitzadors.

En el tombant de segle s'havia fet efectiva l'aliança de les burgesies agrària, rendista i industrial, les quals estaven ben representades per personalitats com Ramon d'Abadal, Narcís Verdager i Callís i Albert Rusiñol (tots ells ocuparen càrrecs importants a la Lliga i els dos darrers al Foment del Treball), cosa que ens permetria parlar d'un caciquisme tant d'àmbit rural com industrial. El mèrit del "vigatanisme", massa sovint definit com a mer moviment cultural, fou el de fornir al regionalisme català una visió de Catalunya impregnada de valors rurals i una noció de comunitat identificada amb un medi físic, objectius assolits a través de la influència de *La Veu del Montserrat* (1878-1900), publicació periòdica del grup, predecessora de *La Veu de Catalunya*, i del prestigi literari de Jacint Verdaguer i de Jaume Collell. La Renaixença tingué a Vic un dels puntals més remarcables de Catalunya a l'entorn de les personalitats esmentades i de dues institucions dinàmiques: el Círcol Literari, fundat el 1860, i l'Esbart de Vic, del 1867.

#### les activitats econòmiques

Si durant la segona meitat del segle XIX Osona havia perdut un 10 % de la població, especialment a les zones



DE DALT A BAIX: EL MERCAT DE VIC, PAGÈS AMB UNA GARBA I FÀBRICA D'EMBOTTITS (LES DONES HI OCUPAVEN MOLTS LLOCS DE TREBALL)

rurals (Lluçanès-Moianès, Collsacabra-Guillerries-Montseny), però també als nuclis urbans no industrials (Vic no recuperà el nivell de població del 1857 fins després del 1920), per la crisi de l'agricultura i la forta atracció de l'àrea barcelonina, a partir del 1900 es produeix la recuperació, amb uns índexs de creixement natural superiors a la mitjana de Catalunya.

Un dels fets cabdals del canvi de segle fou la progressiva articulació de l'agricultura en els circuits capitalistes, activitat que ocupava la majoria de la població de la comarca. La crisi de l'agricultura va tocar fons i es recuperà gràcies a la intensificació produïda per l'ús dels adobs i de la maquinària, per la introducció dels farratges en les rotacions i per l'especialització en determinats productes com les patates —juntament amb el cultiu tradicional del blat— i en la cria de bestiar —porcs, vaques, aviram i conills. L'arribada del ferrocarril a Vic, el 1875, facilità aquest procés obrint noves perspectives de mercat —especialment a Barcelona— a una agricultura que s'hagué d'avesar a la competència. El tren també introduí els adobs químics pels volts de 1914.

La comarca, alhora, experimentà una revitalització industrial, en gran part gràcies a l'ús de l'energia elèctrica en la majoria de poblacions de la Plana de Vic durant les dues primeres dècades del segle. Així es paliava la manca d'energia hidràulica i de carbó que havia frustrat la industrialització a Vic, Taradell i Centelles. Vers el 1920, F. Carerras i Candi considerava Vic com una de les ciutats més industrials de Catalunya: indústries de la pell, d'alimentació (pasta de sopa, conserves, sucre, xocolata, aiguardent, begudes), de filats i de teixits, de lona, de cotilles, etcètera. La ciutat havia recuperat el seu antic dinamisme.

La Primera Guerra Mundial provocà una gran demanda de productes tèxtils, dels quals Osona continuava essent un dels principals nuclis productors. Les nombroses colònies tèxtils, creades entre la fi del XIX i el principi del segle actual, es consolidaren a Roda, Gurb (Malards), Manlleu, Torelló, Sant Vicenç, les Masies de Voltregà, Orís, etcètera; amb un règim tancat i paternalista, un nivell salarial baix, una classe treballadora submissa i poc conflictiva, condicionada per un treball i una vivenda estables i, en comptades excepcions, beneficiària d'unes millores



TALLER DE FABRICACIÓ DE CONTÍNUES DE FILAR DE LA FÀBRICA SERRA DE MANLLEU

de tipus social (assistència mèdica, mútua de previsió, guarderia infantil, activitats culturals...). A partir d'aleshores sorgí la indústria metal·lúrgica. Ultra la Farga de Lacambra que produïa planxes d'aram per a les locomotores de ferrocarril, s'havien creat foneries a Manlleu, Roda, Torelló i Vic. El 1908, J. Serra de Manlleu es dedicà a la fabricació de màquines per al tèxtil: contínues de filar, aspis, manuars, cardes... i assolí prestigi, tant al país com a l'exterior. A Manlleu mateix, el 1923, es constituí l'empresa Roqué, especialitzada en l'elaboració de cable elèctric, la qual tingué una ràpida expansió. A Roda, a partir del 1912, prengué embranzida la firma Bracons i Riera, de prestigi reconegut pel teler semiautomàtic del 1928, mereixedor de la Medalla d'Or de l'Exposició Internacional de Barcelona, l'any següent.

La torneria de fusta i de banya concentrada a la vall de Torelló continuà el seu procés expansiu fabricant, a més dels materials tradicionals per a la indústria tèxtil, joguines, jocs d'escacs, mànecs de paraigua, polsadors elèctrics, etcètera. Finalment, alguns nuclis esdevien centres d'estiueig amb una afluència notable de visitants, com Sant Julià de Vilatorrada i Centelles, o de recuperació física gràcies a les aigües medicinals, com Tona i Sant Pere de Torelló.

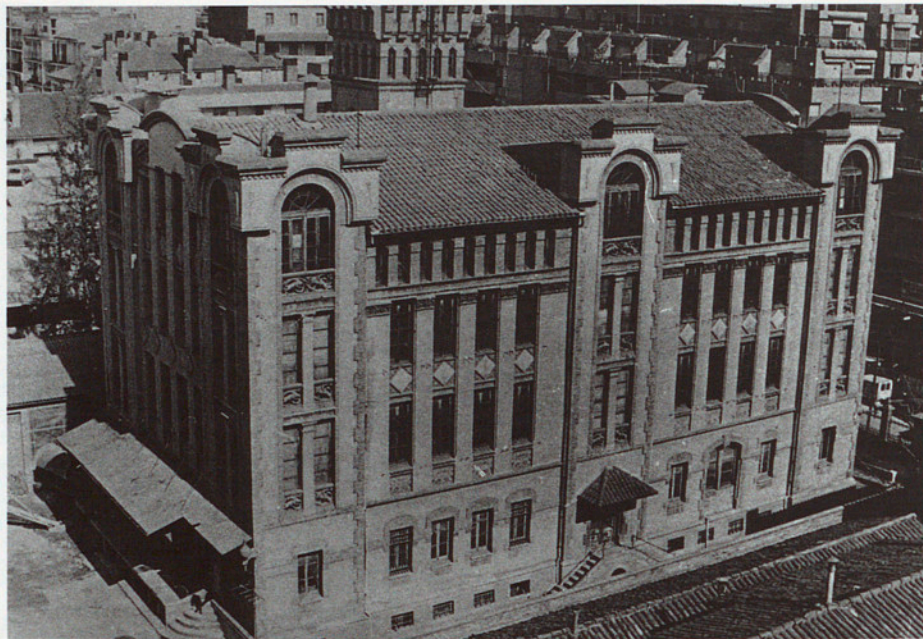
Pel que fa al sistema banquer i financer, a més de les sucursals de bancs que operaven a tot Catalunya i d'algunes banques locals, l'Església impulsà l'estalvi obrer a través de la creació de la

Caixa d'Estalvis Comarcal de Manlleu, creada el 1896, i la Caixa Parroquial d'Estalvis de Torelló, del 1918, integrada posteriorment en la Caixa de Pensions.

#### pagesos i obrers

El sistema d'explotació de la terra girava al voltant de la masia, de la família que la menava. La figura predominant era el masover, que tenia un contracte de parceria amb el propietari, el qual accentuà la tendència absentista a residir a Barcelona. El fet que els productes del camp osonenc tinguessin un bon acolliment a la capital creà una imatge d'estabilitat al camp que no es donava a la indústria. Sorgiren, aleshores, les associacions pageses: el Sindicat Agrícola de Vic, el de Manlleu, el Sindicat Catòlic de Sant Boi de Lluçanès i la Federació Catòlica Agrària de Vic. La situació social del pagès variava segons si es tractava d'una masoveria rica o pobre o bé si era un jornalier a les ordres d'un masover. Les condicions de la masia solien ser precàries: la medicina, la higiene i l'alfabetització —especialment entre les dones— hi arribaren tardanament. L'Església exercia un control ideològic absolut damunt la societat rural.

Pel que fa a la població obrera, la durada de les seves condicions de vida era superior a la de les altres zones industrials, com a conseqüència de l'allunyament respecte d'aquelles i dels seus sindicats, cosa que propiciava actituds in-



LA FARINERA COSTA, UN ALTRE SÍMBOL DEL MODERNISME DE VIC

transigents per part de la patronal. Els nens entraven a treballar a la fàbrica abans dels 10 anys. El 1909, a les cinc empreses tèxtils més grans de Manlleu el 14 % dels treballadors eren canalla de 10 a 14 anys i el 23 % tenien de 14 a 20 anys. La patronal havia anat substituint progressivament els homes per dones a la filatura, les quals percebien la meitat del sou dels homes i fins i tot feien el torn de nit. La fi de segle fou fortament conflictiva: a les vagues dels obrers per mantenir el lloc de treball i millorar les condicions laborals, els empresaris respongueren amb el *lock-out* i el pacte de la fam contra els dirigents obrers. El març del 1901 la conca del Ter va viure uns dies de gran violència, després dels quals molts dels fabricants fixaren la seva residència a Barcelona.

Pel que fa a les societats obreres, la seva presència fou activa a la conca del Ter: la UGT, la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, les Tres Classes del Vapor i la Federació Tèxtil, totes quatre creades a la darrerria del segle passat, amb un pes important dels anarco-sindicalistes. Amb tot, hi havia una gran permeabilitat entre els cercles republicans, els moviments anticlericals i el moviment societari obrer. El 1908 es constituí una Federació Comarcal de la Solidaritat Obrera i pels volts de 1911 es constituí la CNT. També cal remarcar la gran incidència del cooperativisme a través de la Federació Comarcal de Vic. La Cooperativa Mútua de Pa i Queviures de Manlleu en fou la més activa.

Al llarg de les dues primeres dècades del nostre segle les vagues, els *lockout* i les olles comunes, sufragades pel municipi i pels principals contribuents en l'alimentació de la nombrosa població en atur, foren una constant. També ho fou la repressió exercida contra el moviment obrer durant la Restauració i la Dictadura de Primo, com també s'incrementà la persecució contra els signes de catalanitat i s'accentuà la castellanització.

#### poder polític i poder ideològic

Les classes propietàries osonenques van fer causa comuna amb la Lliga Regionalista, però, malgrat tot, els candidats governamentals van guanyar diferents eleccions a diputats. El 1905, al regionalista Albert Rusiñol li calgueren els vots dels republicans per vèncer el conservador Huelin. En d'altres eleccions foren elegits com a diputats carlins o regionalistes. El 1919, el candidat del PSOE, A. Fabra i Ribas, aconseguia el 40,4 % dels vots, procedents bàsicament de Roda i Manlleu.

D'altra banda, és prou coneguda la incidència de l'Església a Vic, fins al punt que hom l'ha batejada "la ciutat dels sants". Inicialment refractària a acceptar el model polític liberal, a partir del bisbe J. Morgades i plenament amb J. Torras i Bages, l'Església vigatana reprèn el maridatge amb el poder polític amb vista a mantenir el domini i la influència damunt la societat i de manera especial als nuclis industrials, on

havia minvat. El catalanisme esdevingué un element efectiu en aquesta tasca per a ambdós bisbes, els quals dedicaren també una atenció especial a la creació de societats obreres catòliques —per tal de contrarestar les reivindicatives— i a l'ensenyament religiós. Torras i Bages fou el creador de l'Església nacional catalana i un teoritzador del catalanisme conservador amb la seva obra.

#### la tradició catalana

Convençut que la "vida regional" era favorable a la virtut i a l'esperit de la família, creia que l'esperit religiós havia de donar cohesió a la pàtria.

Aquesta influència eclesiàstica es manifestà, també, en la implantació de nombrosos convents de religiosos a Vic i en l'elevada matrícula d'alumnes al Seminari, en la notable assistència al catecisme i als actes religiosos i en la consolidació dels instituts religiosos d'ensenyament —els quals foren un instrument eficaç de castellanització. També és indicativa la presència activa dels centres familiars o catòlics a la major part dels nuclis urbans importants.

Havia sorgit, també, un teixit associatiu ric que donava empenta a la societat civil. S'havien afermat nombroses entitats culturals, esportives, de lleure, polítiques i sindicals, especialment actives a Manlleu, Vic i Torelló. Un exponent d'aquestes societats fou El Progrés de Manlleu, la qual aglutinà republicans, anticlericals, socialistes i anarquistes, mitjançant les activitats celebrades al teatre del Coro i la seva escola laica (clausurada el 1909). Fou un centre anticlerical destacat des d'on s'impulsà la creació d'escoles laiques a Osona, no sense l'oposició dels sectors conservadors de Manlleu fins al punt que es produïren enfrontaments violents al carrer.

JOAQUIM ALBAREDA I SALVADO

Llicenciat en Història Contemporània. Professor a l'Escola Universitària Balmes de Mestres de Vic

#### BIBLIOGRAFIA

ALBAREDA J., FIGUEROLA J., MOLIST M., OLLICH I., *Història d'Osona*, Ed. Eumo, L'Entorn, Vic, 1984.

JUNYENT E., *La ciutat de Vic i la seva història*, Curial, Barcelona, 1976.

PLADEVALL A., "Osona. El Ripollès", *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, F.E.C., Barcelona, 1981.

RAMISA M., *Els orígens del catalanisme conservador i La Veu de Montserrat 1878-1900*, Ed. Eumo, Vic, 1986. Estudi preliminar de Josep Maria Fradera: "El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)".

JORDI FIGUEROLA I GARRETA

# DE LA REPÚBLICA ALS NOSTRES DIES

**S**I OBSEREM UN CANVI RADICAL en l'economia i les relacions socials amb l'entrada del capitalisme, també hem de considerar el que s'ha produït des dels anys trenta fins als nostres dies. Podem dir que la fesomia de la comarca canvià substancialment amb el pas cap a la societat actual, la qual cosa implicava una relació cada vegada més estreta amb els fenòmens econòmics, polítics i socials d'àmbit català, espanyol i mundial.

La frontera d'aquestes transformacions, l'hem de situar, pel que fa a l'economia, en els anys cinquanta, quan l'economia catalana i espanyola comencen el seu creixement, resultat de la favorable conjuntura mundial. Quant a la política, és evident que els anys seixanta i el començament dels setanta, amb el floriment de la contestació al règim dictatorial franquista i, un cop mort el general, amb el restabliment de la democràcia el 1977, en delimiten les coordenades essencials.

## l'indicador demogràfic

L'anàlisi demogràfica és prou eloqüent. Després del creixement de la població durant el primer terç de segle, ve la davallada provocada per la guerra civil i la recuperació posterior, sobretot des dels anys cinquanta, que s'incrementa notablement a partir dels seixanta com es pot veure al quadre número 1.



LES IMATGES PARLEN TOTES SOLES

Per trobar el perquè d'aquest creixement hem de fer referència al fenomen de la immigració, factor que determina la creixuda global de la població catalana. La vinguda de gent procedent d'altres indrets de l'Estat espanyol, especialment d'Andalusia, es va fer notar a la comarca, tot i que no arribava a les xifres del cinturó de Barcelona. Aquest fet, íntimament lligat al creixement econòmic centrat en la indústria, ha introduït a Catalunya el fenomen del desequilibri territorial amb zones densament poblades mentre que d'altres han patit una reculada demogràfica. Aquest fet es dona també a Osona, on

es constata que la població s'ha anat concentrant al llarg de les dues línies de desenvolupament econòmic i industrial: l'eix nord-sud que marca la carretera de Barcelona a Puigcerdà i l'eix que constitueix el curs del Ter. Aquest desequilibri es fa palès quan analitzem la distribució de la població per àrees geogràfiques de la comarca, com es pot veure al quadre número 2, on es comparen les xifres de principi de segle i les de 1975.

## el canvi econòmic

Osona ha passat de ser una comarca

amb un sector agrari de molt pes i alguns nuclis industrialitzats de forta tradició a ser una zona plenament industrial amb una agricultura comarcal típicament capitalista. Després de l'especialització agrícola del primer terç del segle, caracteritzada pel conreu del blat i les patates, hem vist com aquest sector es transformava cap a la ramaderia explotada d'una manera intensiva: una agricultura plenament integrada als circuits capitalistes dependents del món industrial, cosa que ha significat un trencament amb l'agricultura tradicional. La mecanització, la disminució de la població dedicada a aquesta activitat i la pèrdua de la cultura tradicional pagesa són alguns dels trets característics d'aquest procés iniciat als anys cinquanta, però que quallà, sobretot, dels seixanta en endavant.

Aquest canvi ha anat acompanyat de la perduració de la importància dels sectors tradicionals de la indústria osonenca —tèxtil, metal·lúrgica, construcció, fusta, pell— i del creixement d'altres sectors lligats al camp, com ara la indústria alimentària. La crisi econòmica actual ha significat un fort sotrac per a moltes indústries osonenques i encara està per veure la incidència que tindrà l'entrada de l'Estat espanyol al Mercat Comú.

### evolució política

Les eleccions municipals d'abril de 1931 varen significar a Osona, com arreu del Principat, el triomf de les candidatures republicanes. S'encetava, així, un període democràtic després del parèntesi de la dictadura de Primo de Rivera. El tret més rellevant de l'evolució política durant la República és, però, el progressiu tomb a la dreta de l'electorat osonenc: l'opció nacionalista i conservadora es va anar recuperant fins que guanyà els comicis de 1936. El trencament es produeix en les eleccions legislatives de 1933 —també a Catalunya i a l'Estat espanyol guanyaren les dretes—, quan voten per primera vegada les dones a Espanya. L'abstencionisme obrer, lligat a la CNT, que és una de les explicacions per justificar el triomf de la dreta a molts indrets de Catalunya, no serveix de gaire en el cas d'Osona. En canvi, la irrupció de la dona en la vida política ens explicaria, potser, el cas osonenc. Esperonada per l'Església, la dreta féu una campanya molt forta de captació del vot femení.

QUADRE 1

POBLACIÓ D'OSONA 1930-1981		
		1930 = 100
1930	71.469	100
1936	73.496	103
1940	71.021	99
1950	75.347	105
1960	84.571	118
1970	98.740	138
1975	103.655	145
1981	111.518	156

QUADRE 2

VARIACIÓ DE LA POBLACIÓ 1900-1975				
	1900		1975	
Àrea urbana i semiurbana de la plana de Vic	32.677	57 %	77.379	75 %
Àrea rural de la plana de Vic	11.239	20 %	14.585	14 %
Lluçanès-Moiànes	7.614	13 %	7.275	7 %
Collsacabra-Guilleries-Montseny	5.441	10 %	4.416	4 %
TOTAL	56.971		103.655	

Font: Roquer, S. i Vila, A., 1982

QUADRE 3

RESULTATS ELECTORALS 1931-1936. RESUM COMARCAL					
	Esquerra		Dreta		I.O.
	(1)	(2)	(1)	(2)	
Legislatives. 1931	46,0	61,5	27,5	38,3	160
Parlament Català. 1932	34,1	53,5	29,5	46,4	115
Legislatives. 1933	30,4	43,0	40,2	56,6	77
Legislatives. 1936	34,5	47,0	38,9	53,0	89
(1). % sobre el cens electoral					
(2). % sobre el nombre de votants					
(I.O.) Index d'orientació ideològica. Esquerra sobre dreta.					

Font: Montserrat Tresserra Pijoan, 1984

QUADRE 4

RESULTATS ELECTORALS D'OSONA 1977-84 (Percentatge sobre vots)					
	1977 <sup>(a)</sup>	1979 <sup>(a)</sup>	1980 <sup>(b)</sup>	1982 <sup>(a)</sup>	1984 <sup>(b)</sup>
CiU	30,6 %	31,1 %	44,4 %	43,3 %	68,3 %
PSC-PSOE	17,5 %	17,0 %	11,9 %	25,0 %	13,7 %
CP	3,8 %	3,1 %	3,7 %	15,7 %	4,7 %
ERC	4,6 %	6,3 %	12,7 %	6,9 %	7,7 %
PSUC	10,4 %	9,3 %	9,0 %	2,5 %	1,9 %
NE.EEC	0,4 %	3,1 %	4,4 %	2,5 %	1,4 %
CC.UCD	11,4 %	19,9 %	8,9 %	1,8 %	—

(a) Legislatives espanyoles  
(b) Parlament de Catalunya

Sigles  
CiU: Convergència i Unió  
PSC-PSOE: Partit dels Socialistes de Catalunya  
CP: Coalició Popular  
ERC: Esquerra Republicana de Catalunya  
PSUC: Partit Socialista Unificat de Catalunya  
NE.EEC: Nacionalistes d'Esquerra  
CC.UCD: Centristes de Catalunya  
(S'han adoptat les denominacions més actuals)

Font: Montserrat Tresserra i Pijoan; 1984. El 9 Nou, 30 d'abril de 1984.

Segons un recent article de Montserrat Tresserra (Barcelona, 1984), l'Osona d'esquerres, caldria anar-la a buscar a les poblacions de la vora del Ter; al Lluçanès on la conscienciació pagesa es va anar radicalitzant i, finalment, en llocs isolats com Folgueroles, Rupit i Osormort. El vot a l'Esquerra Republicana de Catalunya era força constant i majoritari. La radiografia d'aquestes poblacions?: municipis industrials, de comunicació fàcil o d'una forta consciència política, lligada a la constatació de problemes del moment.

Per contra, la Lliga se situava geogràficament a l'àrea de Vic, a les poblacions rurals de l'entorn, en alguns punts del Lluçanès (Sant Bartomeu, Sobremunt i Sant Agustí) i del Collsacabra-Guilleries (Pruit, Tavertet, Brull, l'Esquirol) —pobles rurals, isolats, de

difícil comunicació— i a la capital, Vic, on l'estructura econòmica —comerciants, lloc de residència de les classes dominants, etcètera— i la influència ideològica de l'Església justificaven el predomini electoral de la dreta.

Els de la República foren anys de forta agitació camperola, producte de les tensions socials que s'havien estat covant en silenci al camp durant tant de temps. L'enfrontament entre masovers i propietaris arran dels decrets de revisió de contractes va originar les primeres mobilitzacions. El triomf de les dretes, a final de 1933, i la repressió consegüent als fets d'octubre de 1934 van afavorir la contraofensiva dels propietaris que, amb molta duresa, començaren una política d'abundants desnonaments.

Sense que se sàpiga ben bé la inci-

dència real de la crisi dels anys trenta sobre la indústria osonenca, el cert és que foren anys molt durs, amb un increment de l'atur forçós, tot i la millora que la política social de la República significà per a la classe treballadora.

Osona visqué els anys de la guerra civil enmig d'una forta exaltació. Durant els primers temps es constituïren els diferents comitès de milícies antifeixistes, que protagonitzaren la part més gran de la persecució religiosa. En una comarca on el pes de l'Església era tan fort, aquesta persecució significà un fort impacte en la consciència de la població. Tot i que el fet pròpiament bèl·lic no es va viure fins al final de la guerra amb els bombardejos de les fàbriques osonenques dedicades a la indústria militar, Osona conegué ràpidament les dificultats que la guerra comportava. La reraguarda osonenca patí les penalitats derivades de la manca d'aliments i de matèries primeres. Amb tot, Osona es convertí en un dels llocs on la gent de Barcelona i la seva rodalia anaven a comprar menjar. Les famoses "caravanes de sacs" plens de patates que molts barcelonins venien a buscar amb el tren han quedat en el record popular. La pagesia sempre va poder suportar més bé que la població industrial de les ciutats el problema del proveïment. La vinguda de nanos refugiats, les mobilitzacions al front i l'arribada de ferits eren els trets que feien que la població osonenca s'adonés del problema de la guerra. Foren moltes indústries i diferents sectors que es collectivitzaren, sigui per la fugida dels propietaris o per la seva importància estratègica. Les lluites polítiques entre les diferents forces polítiques també es van fer notar, com ho demostra la virulència amb què es visqueren els Fets de Maig de 1937, amb enfrontaments entre el POUM i la CNT amb la UGT i el PSUC de la comarca.

Pel febrer de 1939 les tropes franquistes, capitanejades per García Valiño, entraven a la Plana pel Moianès.

### la negra nit del franquisme

L'inici del règim franquista no pot ser més dolent per a la comarca, car s'hi afegí el desbordament del Ter de l'any 1940. Les pèrdues foren quantioses, sobretot a les indústries tèxtils i les centrals elèctriques de Manlleu, Roda, Torrelló, etcètera.

El descens de la qualitat de vida, la

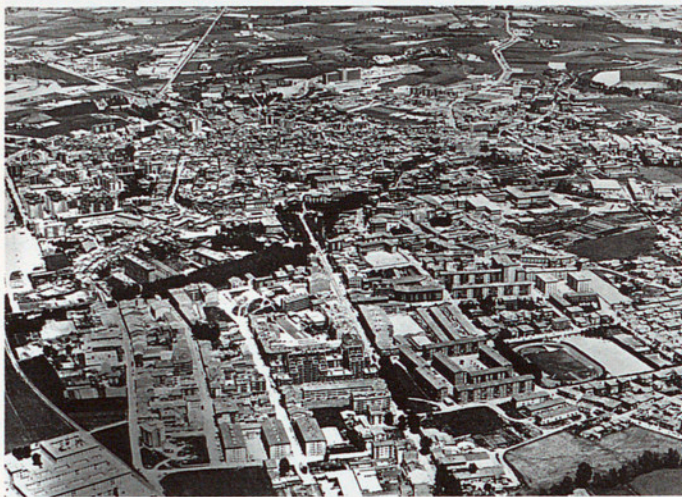


LA IMATGE D'UN PASSAT REMOT ENFRONT DE LES NOVES NECESSITATS D'ENERGIA: EL PANTÀ DE SAU

pèrdua del poder adquisitiu de la població, el racionament d'aliments, el mercat negre o l'"estraperlo", acompanyaven la profunda repressió de què fou objecte tot signe d'identitat nacional catalana o qualsevol participació política o administrativa durant el període republicà. El nombre d'afusellats per motius polítics a Osona, segons J. M. Solé i Sabaté, és de 158 persones al Camp de la Bóta de Barcelona, que representen el 2,1 per mil de la població —un índex superior al total català, que gira al voltant de l'1,2 per mil. Durant el franquisme, a Osona les personalitats polítiques foren reclutades entre persones considerades "d'ordre" i, fins i tot, antics col·laboradors de la Lliga o, també, de la Dictadura d'en Primo de Rivera. La incidència del nacional-catolicisme fou molt forta, en una comarca on l'Església tenia tant de poder, en la persona del bisbe Perelló, que governava la Seu vigatana en aquell moment. Molts dels actes públics del franquisme van tenir a Osona un protagonisme religiós molt gran: les missions de 1945,

els actes del centenari de Balma amb la presència de Franco mateix, i d'altres. Un gran canvi fou degut a l'entronització en el bisbat de Ramon Masnou, que protegí les festes literàries de Cantonigròs, veritable demostració de catalanitat en els difícils anys quaranta. També dins de l'Església sorgiren moviments de contestació al règim, paral·lelament a les reformes que el Concili Vaticà II anava portant a terme.

Els anys seixanta i sobretot els setanta significaren la irrupció d'amplis sectors d'oposició a la Dictadura, que, clandestinament, anaven guanyant posicions i influència ciutadana. N'és un exemple l'Assemblea de Catalunya, que aplegà diversos grups polítics, entitats ciutadanes, sectors obrers i intel·lectuals sota els quatre punts programàtics: amnistia, llibertat, estatut d'autonomia i coordinació amb els altres pobles de l'Estat. La detenció de 113 membres de la Comissió Permanent de l'Assemblea reunits a l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona, el 28 d'octubre de 1973, mobilitzà, en una



LA CIUTAT DE VIC.



XIRINACS, EN PLENA CAMPANYA ELECTORAL PER A LES ELECCIONS DE 1977.



AMB LES PRIMERES ELECCIONS S'ACABAVA EL PERÍODE DE LA DICTADURA.



ELS PARLAMENTARIS AL PARADOR DE SAU (MASIES DE RODA)

concentració a Vic, Granollers i pobles del voltant, un bon nombre de persones. Vic va quedar assetjat, i la plaça, ocupada per la Guàrdia Civil i els "grisos" —policia governativa d'ordre públic.

Durant la transició democràtica, el moviment ciutadà, molt important, arribà al punt més alt durant les mobilitzacions contra el projecte d'exploració d'urani a la comarca, durant els anys 1977, 1978 i 1979.

Políticament, i pel que fa a les eleccions, el triomf de Convergència i Unió és el tret més important. En les eleccions al Parlament de Catalunya d'abril de 1984 aquesta coalició arribà al percentatge més alt, el 68 %, que significa la majoria absoluta. L'evolució del vot dels diferents partits i coalicions en les convocatòries de les legislatives, ja que en les municipals intervenen altres factors, es fa palesa al quadre número 4.

Per tant, podem qualificar el vot osonenc com orientat cap a les posicions del centre-dreta, de matis conservador i profundament nacionalista. ¿Quina

podria ser l'explicació d'aquesta opció? Montserrat Tresserra, comparant els períodes 1931-36 i 1977-82, ha trobat elements de similitud i altres de divergència. Els comuns serien, d'una banda, el vot marcadament nacionalista i, de l'altra, els factors socio-econòmics i d'entorn, com és ara la industrialització, el medi urbà i d'altres, que influeixen en l'orientació del vot, però modificats o influenciats per d'altres de tipus cultural, d'arrel bàsicament religiosa, que fan tendir cap al vot més conservador.

Els elements divergents serien, en primer lloc, el decantament a la dreta del vot osonenc durant el període 1977-82; en segon lloc, el canvi radical de certes àrees marginals i de municipis aïllats, com és el cas del Lluçanès, per exemple, que ha passat de ser marcadament esquerrà durant la República a votar, preferentment, Convergència i Unió. El tercer element pot ser la mutació política de la conca del Ter, que ha passat del vot esquerrà durant la República al vot convergent durant l'úl-

tim període. Això significa un canvi polític per part de les classes treballadores autòctones (car la immigració vota preferentment el PSC), que manifesta el seu catalanisme votant Convergència, mentre que durant la República ho feia donant suport a l'Esquerra Republicana de Catalunya.

Sens dubte, podem acabar dient que el tarannà d'Osona i la seva realitat política s'expliquen per tota l'evolució històrica, per la seva estructura socio-econòmica i pel fet nacionalista, que en són les variables més notables.

**JORDI FIGUEROLA I GARRETA**

Llicenciat en Història Contemporània. Professor d'història a l'Institut Politècnic de FP de Vic

**BIBLIOGRAFIA**

- J. Albareda, J. Figuerola, M. Molist, I. Ollich: *Història d'Osona*. Ed. Eumo. L'Entorn. Vic, 1984.
- A. Pladevall: "Osona. El Ripollès". Gran Geografia Comarcal de Catalunya. F.E.C. Barcelona, 1981.
- S. Roquer, A. Vila: *La població d'Osona. Evolució i estructura*. L'Entorn, número 2, Eumo. Vic, 1982.
- X. Segura, M. J. Rosanas: *Aproximació a l'economia d'Osona*. Caixa d'Estalvis de Catalunya. Barcelona, 1978.
- M. Tresserra Pijoan: *Osona, una comarca cap a la dreta? Anàlisi del comportament electoral: 1931-1936 i 1977-1982*. Estudis Electorals, número 7, Fundació Jaume Bofill i Edicions de la Magrana. Barcelona, 1984.

ANTONI MIRAMBELL

## OSONA, VIC: LA DECADÈNCIA

**E**N EL MARC D'UNA PUBLICACIÓ periòdica com la revista ARREL de la Diputació de Barcelona, una secció monogràfica dedicada a les comarques pot tenir com a intenció fonamental l'aproximació a la realitat i a la problemàtica —social, econòmica i cultural— d'una comarca determinada.

Això no obstant i donades les característiques de la publicació, el treball monogràfic resultant acaba constituint normalment un instrument de divulgació o coneixement de caràcter enciclopèdic. Aquesta mena de treball sol ser, realment, una "aproximació" a les peculiaritats locals des d'una perspectiva d'autosatisfacció o de complaença, tot fugint d'una visió crítica de la *pròpia situació*, ben entès, òbviament, que tampoc no es pot tractar d'un inventari dels molts problemes que afecten les comarques de Catalunya.

Ateses les consideracions anteriors, sembla convenient de fer, encara que resulti poc habitual i sobretot difícil o incòmode, unes reflexions finals des d'un punt de vista crític o, si més no, des d'un punt de vista de preocupació.

Cal fer notar que aquestes reflexions crítiques poden causar una impressió catastrofista, però la finalitat voldria ser justament la contrària: esforçar-se per una construcció de futur —amb la presència de la idea d'Europa— de la comarca d'Osona, tot allunyant-se del cofoisme o del triomfalisme derivats

d'allò que ja rutlla i funciona que, sorrosament, és molt.

El punt de partida d'aquestes reflexions crítiques no pot ser cap altre que el de constatar unes greus deficiències col·lectives, almenys en els àmbits bàsics següents:

*Industrial.* Segons dades del mes de gener de 1985, facilitades pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, l'atur a la comarca d'Osona és d'un 14,97 % sobre una població activa de 44.660 persones<sup>1</sup>.

*Agropecuària.* Resulta notable la falta de competitivitat d'aquest sector i la problemàtica derivada de la PPA.

*Cultural.* És palesa la manca de dotacions en l'ensenyament a tots nivells, com també en l'aspecte de patrimoni monumental, biblioteques i arxius.

*Sanitari.* L'assistència és insuficient i la manca de planificació ha estat desmesurada, tota vegada que es manté inacabada la Residència de la Seguretat Social.

*Comunicacions.* Existeix l'amenaça permanent del tancament de la línia de ferrocarril i la xarxa de carreteres és antiquada i està en mal estat.

Totes aquestes deficiències enumerades de manera genèrica, però objectivament constatables, tenen un mateix denominador comú que és la manca de planificació de temps passats i el condicionant econòmic que produeix la crisi.

Aquests factors al·ludits poden justificar per ells mateixos la situació actual.

També podria adduir-se, com a palliatiu de la situació, una anàlisi comparativa amb d'altres comarques del nostre país, la qual pot fer sostenir que encara hi ha situacions pitjors i que els esforços polítics i econòmics osonencs no són pas inútils.

Amb tot, es pot pensar —i ens sembla convenient de fer-ho— que la situació té difícil justificació i que els esforços no són encara suficients.

Aquesta afirmació s'argumenta només amb les tres consideracions que es faran a continuació —naturalment n'hi ha d'altres, però aquestes semblen selectivament les més decisives:

1. *Implantació dels òrgans de representació política (partits, sindicats).*

2. *Realitzacions municipals i socials.*

3. *Aportació de la comarca al context nacional actual.*

1. La deficiència dels canals de participació popular en la gestió pública s'ha palesat de manera altament preocupant en una enquesta elaborada i realitzada pel bisetmanari independent *El 9 Nou*<sup>2</sup> segons la qual, si prenem solament l'exemple de Vic, un 78,9 % coneix qui és l'alcalde de la ciutat, un 61 % no coneix cap regidor i un 53,7 % no sap què ha fet el consistori.

2. Si prenem com a punt de referència les eleccions municipals de 1983, el cens electoral d'Osona és de 81.956 electors amb un índex de participació del 71,62 %<sup>3</sup>.

La tendència de vot sempre ha estat

clara: la coalició Convergència i Unió ha estat l'organització política majoritària a la comarca i això manifesta unes aspiracions socials clares.

Però és evident que si es fa una anàlisi comparativa dels programes electorals de les diverses forces polítiques que han concorregut a les diverses eleccions, sempre dins l'àmbit de la política comarcal o local, es pot comprovar la similitud o equivalència de les indicacions, aspiracions, promeses i reivindicacions<sup>4</sup>. La idea es pot resumir en un sol concepte: "millorar la qualitat de vida".

Ara bé, si mirem les realitzacions concretes que es duen a terme, veiem que són molt poques i lentes, a voltes per una mala gestió, a voltes per manca de recursos i a voltes per una insolidaritat intermunicipal. El resultat de tot això fa que, malauradament, hi hagi moltes deficiències constatables objectivament, tal com s'ha assenyalat anteriorment.

3. L'aportació de la comarca d'Osona al context de la Catalunya actual resulta ser més aviat migrada.

En altres èpoques aquesta aportació tenia un balanç molt més favorable. Tant és així que el pes específic que Vic i Osona puguin tenir avui en els aspectes culturals, econòmics o socials és fruit en bona mesura del passat.

L'anomenat "vigatanisme" ha esdevingut en el moment actual un concepte indefinit, sovint buit de contingut i sempre enyoradís d'un poder polític i eclesiàstic avui vinguts a menys<sup>5</sup>.

Davant d'aquesta panoràmica hi ha una pregunta clara:

Quina pot ser la definició del Vic i de l'Osona del futur?

En el marc de la legislació local i de la crisi econòmica, les administracions locals tenen una missió encomanada, garantir els serveis públics, i una limitació fonamental, la manca de recursos econòmics.

Una definició de futur de Vic i la seva comarca ha de tenir en compte dos elements:

a) Una dificultat o impossibilitat d'assumir i garantir el funcionament eficaç dels serveis públics, derivada de les deficiències econòmiques o d'organització tècnica.

b) Una dificultat de reorganització de l'administració local, amb el benentès que qualsevol nova forma d'organització de l'administració no pot estar en funcionament fins passat l'any 2000.



L'ANTIC BARRI DELS ADOBERS

Per tant, dins de la perspectiva de "divisió territorial" s'ha de veure una tendència cap a la concentració de municipis —o bé la creació d'ens supramunicipals— per pal·liar els problemes al·ludits i per resoldre el problema dels desequilibris socials de cara a gaudir de serveis públics.

Tot això fa que, al nostre entendre, la definició de futur que s'intenta acull dos grans conceptes: *informació* i *reivindicació*.

La informació pot proporcionar el coneixement de problemàtiques similars i pot propiciar solucions conjuntes. Calen centres de planificació i d'estudis d'estructura comarcal per obtenir els resultats apuntats.

En aquest context, Vic com a ciutat cap de comarca té un paper decisiu a desenvolupar, segons la realitat econòmica i sociològica d'aquests darrers anys.

En clau de futur és convenient de conèixer quins serveis públics pot assumir Vic i quina és la funció supletòria que ha de fer Vic dins l'àmbit comarcal, de cara a una descentralització real.

Vic ha de poder ser un centre administratiu i de serveis, com també un centre de planificació i d'estudi que proporcioni impulsos reals a tots els sectors comarcals deficitaris<sup>6</sup>.

La reivindicació pot ser el mecanisme d'aconseguir una definició de futur. Els poders públics locals —i, allà on no arribin, en atenció a les seves notòries deficiències econòmiques i burocràtiques, l'associacionisme civil— hauran de desenvolupar una reivindicació permanent i possibilista de Vic i la seva comarca en la configuració territorial de Catalunya. En dues paraules: voluntat i feina.

ANTONI MIRAMBELL

Doctor en dret. Professor titular de dret civil a la Universitat de Barcelona

<sup>1</sup>V. *El 9 Nou*. Publicació independent de les comarques d'Osona i del Ripollès, número 546, del 7 de juny de 1986, p. 6.

<sup>2</sup>V. *El 9 Nou*, núm. 542, del 20 de maig de 1985, p. 1-5.

<sup>3</sup>V. El mateix bisetmanari núm. 360, del 9 de maig de 1983, p. 1, 5-9 i 11. També v. núm. 57, del 4 d'abril de 1979, p. 1, 3, 8, 9 i 16.

<sup>4</sup>Seguint l'exemple de la ciutat de Vic, v. *Vic: programa electoral de Convergència i Unió; Socialisme i progrés, Programa Municipal. Resum*. 1983; també, Entesa Democràtica de Vic, *Programa Municipal. Resum*. 1979, i Nacionalistes d'Esquerra, *Programa Municipal. Resum*. 1983.

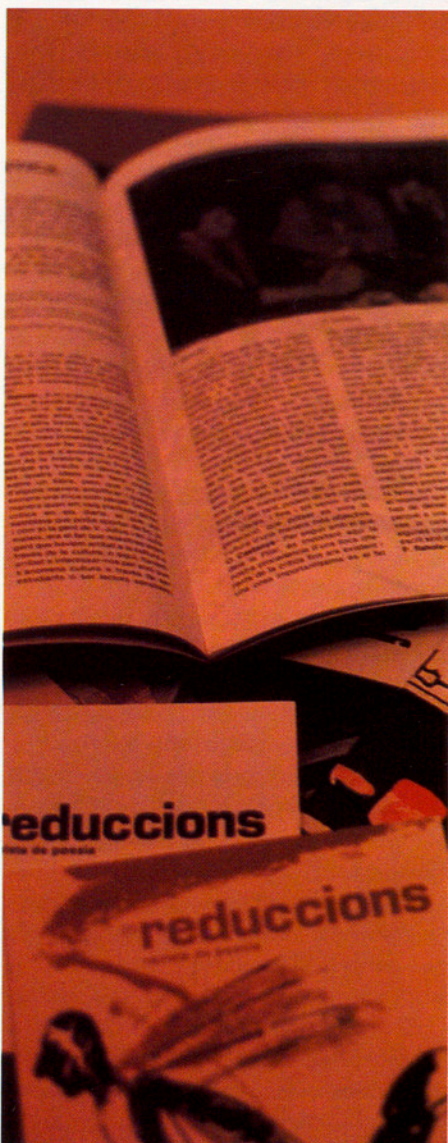
<sup>5</sup>Ramisa, Maties. *La Veu de Montserrat. Orígens del Catalanisme conservador*. Eumo, Vic, 1985.

<sup>6</sup>V. Pou, Tomàs, "Problemes i possibilitats de l'administració local en una Catalunya autònoma" a *Catalunya cap a l'any 2000*. COL·lecció Temps de futur, Publicacions de la Fundació J. Bofill, Blume, Barcelona, 1979, p. 223 i ss.

De Solà-Morales i Rubió, Manuel, "Capital i ciutat a Catalunya: una perspectiva de futur", p. 149 i ss., en especial el desenvolupament de la idea "La Catalunya de les 30 ciutats", *op. cit.* Rubió, Glòria, "Per a uns serveis socials satisfactoris en un país autònom", p. 155 i ss., *op. cit.*

ARMAND QUINTANA I PANEDAS

## LA VIDA CULTURAL



LES REVISTES ESPECIALITZADES, UN TRET CARACTERÍSTIC DE L'EMPENTA CULTURAL DE VIC

**L**'APORTACIÓ D'OSONA A LA cultura dels Països Catalans ha estat històricament important, sobretot en el camp de les lletres.

L'empenta que la comarca donà al moviment renaixentista, especialment amb la figura cabdal de Verdaguer, va ser definitiva. La llengua catalana, després de gairebé tres segles i mig de claudicacions, tornava a prendre volada literària. Però això és història d'ahir que escapa dels límits d'aquest article.

El que ara ens interessa és la represa cultural contemporània que a Osona s'inicia, com a d'altres llocs, en la dècada dels cinquanta, amb l'aparició d'uns grups amb idees innovadores que contrasten fortament amb els sectors tradicionalment conservadors, difícils de penetrar pel seu rebuig a la novetat, al qual, en aquells moments, s'afegia una por política que els mantenia encara més tancats.

## la llengua

En el camp de la llengua, la represa, a més d'un factor cultural de primer ordre, fou també un element reivindicatiu molt polititzat.

La mateixa denominació de la capital de la comarca —Vic, per als innovadors enfront del Vich oficial— fou motiu de repressions i de multes pel sol fet de voler fer ús de la grafia correcta.

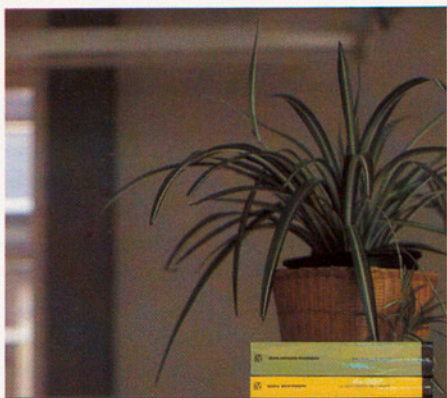
Aproximadament a meitat de la dècada dels cinquanta, ja es feien cursets

de català a l'empara del Patronat d'Estudis Ausonencs, entitat presidida per l'astrònom senyor Josep Pratdesaba i que tenia un altre cap molt visible, el doctor Eduard Junyent, historiador de prestigi internacional i convençut defensor de la llengua (Recordem que fou un dels puntals dels arriscats Concursos Parroquials de Poesia de Cantogniròs que tanta feina recatalanitzadora van portar a cap.). S'hagueren de superar molts entrebancs, però el fet que els cursos del Temple Romà tinguessin la protecció d'uns personatges pràcticament intocables garantia la continuïtat d'una acció que en altres llocs no es pogué iniciar fins molt més endavant.

Aquesta activitat en l'àmbit de la llengua no s'ha interromput mai, sinó que, més aviat, ha anat creixent.

Amb motiu de la creació de la Delegació Comarcal d'Òmnium Cultural s'intentà per tots els mitjans allò que es veia absolutament necessari: la introducció de l'ensenyament del català a les escoles; però era molt difícil de vèncer la por a la il·legalitat d'un dret tan natural com el d'aprendre —o ensenyar— la pròpia llengua.

Fou aleshores, concretament l'any 1972, que la Delegació encarregà al Col·legi d'Advocats de Vic un dictamen jurídic sobre l'ensenyament del català en el qual s'arribava, amb molta valentia, a unes conclusions completament positives. El document va produir un gran impacte i al cap de poc temps la Delegació d'Òmnium havia



L'ACTIVITAT CULTURAL ABASTA UN AMPLI VENTALL DE POSSIBILITATS

introduït professors de català pràcticament a totes les escoles d'Osona.

L'estudi de Modest Reixach *La llengua del poble*, publicat per Nova Terra, que recollia l'índex de catalanitat d'Osona, fou, també, promogut per l'Òmnium de Vic.

Vic va ser, així mateix, la seu de la cloenda de l'àmbit de Llengua del Congrés de Cultura Catalana i del primer Simposi de Llengua Catalana per a no-catalanoparlants que, organitzat per l'Escola Universitària Balmes, es portà a cap del 8 al 10 d'abril de 1981.

Actualment, la promoció de la llengua a la comarca passa sobretot pels Serveis Municipals de Català en col·laboració amb la Generalitat.

A Osona, en aquests moments n'hi ha cinc: a Centelles, Prats de Lluçanès, Taradell, Torelló i Vic.

Les funcions bàsiques que exerceixen són tres: la responsabilitat de la qüestió lingüística als ajuntaments, la correcció de textos dels ciutadans i la realització de campanyes per a la normalització lingüística.

Pel que fa a les dues primeres funcions, cal dir que els serveis han col·laborat activament en la catalanització dels ajuntaments i de moltes entitats ciutadanes.

Una part important de les activitats es dediquen a les campanyes que han impulsat i realitzat els serveis, a part de les que organitza la Generalitat: catalanització dels establiments comercials; "Catalanització de la Guia Telefònica"; "Fes-ho en català"; "Viu en català"; "Torelló en català", campanyes dirigides a fer prendre consciència que cal utilitzar el català en tots els àmbits.

Actualment s'està treballant en la preparació d'uns estudis sobre la situació sociolingüística a la comarca i en l'organització d'unes jornades de promoció de les publicacions periòdiques en català.

Els serveis col·laboren també en l'organització dels cursos de català per a adults, que durant aquest darrer any han aplegat uns 800 alumnes.

A més d'aquestes activitats cal remarcar que el Servei de Torelló publica unes pàgines de normalització lingüística al *Full Informatiu de l'Ajuntament* i el de Vic edita una revista mensual, *Atzar*, dedicada als cursos de català per a adults de la comarca.

Els Serveis de Català d'Osona es coordinen normalment en unes reunions periòdiques, per tal d'unificar criteris i

difondre les campanyes a d'altres municipis que no disposen de servei.

### la literatura

En el camp de la literatura de creació, els osonencs han estat i són essencialment cultivadors de la poesia. Certament que hi ha hagut alguns narradors. Martí Genís i Aguilar pot ser l'exemple —gairebé excepcional— de bon prosista en un moment de gran eufòria poètica.

En la narrativa d'ara, gent vinculada a la comarca per diferents raons personals o de naixement —Josep Albanell, Núria Albó, Maria Àngels Anglada, Maria Dolors Orriols...— són noms prou coneguts; algun d'ells, però, també està lligat a la poesia que, repetim-ho, ha estat l'eix comarcal de la literatura de creació.

Segurament que avui són una bona colla els treballs de poesia d'autors comarcals que jeu en els calaixos esperant editor. Però la seva publicació és difícil. El cas del poeta de Manlleu, Jacint Sala, amb quatre llibres sortits gairebé simultàniament, és realment excepcional.

Pensem que la consagració de Miquel Martí i Pol, el cim més visible de la poesia osonenca i, segurament, el poeta actual més llegit als Països Catalans, ha estat obra d'una generació més jove que la d'ell mateix.

A part de l'edició d'algun llibre important de l'anomenat Grup de Vic —Serrallonga, Grau, Pous, Solà, etcètera— o d'altres de més joves —Medina, Suñol, Codina, Carrera, Puig...—, la poesia s'ha aplegat a l'entorn de diferents revistes, especialment *Home Zero*, *Clot* i *Reduccions*.

*Home Zero*, que recentment ha editat el número 12, és una revista feta per gent jove —generalment autors inèdits— on, a part de la poesia, que ocupa el bloc més important de la publicació, compta amb pàgines de crítica, d'assaig i de narrativa curta.

*Clot*, en els seus inicis, era una revista dedicada exclusivament a la poesia que després s'ampliava també amb col·laboracions de narrativa curta i assaig.

A partir del número 14, que sortia pel febrer de 1982, es produïa un canvi, motivat essencialment per la necessitat d'estendre el camp d'acció de la revista.

Els nous objectius de *Clot* es definien així: "El propòsit de *Clot* és el de

ser una *revista de literatura*... que abraçi l'assaig, la crítica, la creació, el reportatge, que es dediqui també a la literatura infantil i que entengui que una eina d'aquest tipus ha de tenir el seu públic a tot arreu... Aquests darrers anys hem assistit a un gran fenomen de popularització de la nostra literatura abans reservada a cercles cultes i restringits; *Clot* vol complementar aquest procés fonamentant-lo i ajudant-lo a estendre's i a tirar endavant."

*Reduccions* és la revista de poesia més completa que surt a la comarca. Max Cahner la definí com "la millor revista de poesia dels Països Catalans". Dirigida per Lluís Solà i editada per Eumo, l'equip de redacció ha configurat una publicació d'una qualitat extraordinària, tant pel que fa referència al contingut com a la seva presentació. No l'hauria d'ignorar ningú que s'interessi de veritat pel fenomen poètic.

Està dedicada a investigar "tots aquells fenòmens relacionats amb l'activitat poètica. En especial pretén estar atenta a la poesia actual, publicar-ne textos i examinar-ne tendències. Així mateix vol incorporar al nostre àmbit lingüístic autors i aspectes de l'activitat poètica de l'estranger".

Val a dir que *Reduccions* està complint amb escriure aquestes finalitats. Els noms més solvents de la poesia i la crítica aporten els seus treballs a la revista que, tanmateix, ha obert també les seves pàgines a poetes i assagistes de les noves generacions, amb l'exigència, això sí, del rigor que ha presidit sempre la seva realització.

A part d'uns números monogràfics sobre Riba, Foix i Vinyoli, se n'han dedicat alguns a la poesia d'altres cultures amb problemàtiques més o menys afins a la nostra, tals com la neerlandesa i la basca.

Al capítol de traduccions —que va, per exemple, de Sèneca a Cardarelli, passant pels grans noms del romanticisme germànic i molts d'altres— se li concedeix una gran importància.

L'Ajuntament de Vic manté una secretaria d'administració oberta a aquestes publicacions.

### la història

Un altre aspecte a considerar de les lletres osonenques és el de la història. Les fonts d'estudi vigatanes són, en aquest camp, importantíssimes. Moltes

tesis doctorals i de llicenciatura hi tenen el seu origen.

El material que poden subministrar la Biblioteca Episcopal, l'Arxiu Municipal de Vic, la biblioteca del Círcol Literari i d'altres arxius de la comarca és pràcticament inexhaurible.

Així, no és estrany que entitats com el Patronat d'Estudis Ausonencs, el Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona o el Centre d'Estudis Socials d'Osona dediquin a la investigació històrica una gran part dels seus quefers.

Tampoc no ha de sorprendre, doncs, que proliferin cada vegada més els joves investigadors d'aquesta branca de la ciència que col·laboren que es pugui tenir un coneixement aprofundit del solc humà de la gent de la nostra comarca en gairebé tots els aspectes del dinamisme vital a través dels segles.

Ultra les publicacions de gent prou coneguda —Abadal, Gros, Junyent,



VIC TRASPUEA UN CERT I CARACTERÍSTIC MONUMENTALISME ARQUITECTÒNIC

Pladevall, Salarich, etcètera—, una colla d'historiadors joves ha tret recentment a la llum una sèrie de llibres com són —per esmentar-ne alguns— *Els orígens històrics de Vic* de Ramon Ordeig, *La industrialització a la Plana de Vic* de Joaquim Albareda, *Els romans i la ciutat d'Ausa* de Maria Dolores Molas, *Els orígens del catalanisme conservador* i *La Veu de Montserrat* de Matias Ramisa, tots ells d'autèntica consulta.

Així mateix, disposem d'una recent *Història d'Osona*, signada per diferents autors que obre unes noves perspectives d'investigació als estudiosos del nostre passat històric i social. Recordem, també, que la revista *Ausa*, òrgan del Patronat d'Estudis Ausonencs, compta amb aportacions dels més il·lustres historiadors actuals.

D'altra banda volem fer notar l'aparició del número 1 d'una nova revista, *Cota Zero*, que "neix d'un treball continuat de cooperació d'un grup d'arqueòlegs promotor del Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (...) per tal de donar a conèixer el procés i els resultats d'una investigació científica que comprèn des de la prehistòria fins al món industrial".

### les edicions

Un aspecte bastant inèdit a les comarques és el de l'edició, que a Osona es materialitza sobretot en l'editorial Eumo que depèn de l'Escola Universitària Balmes. En una entrevista, el seu director, Ricard Torrents, deia: "L'editorial comença a ser força coneguda perquè toquem uns quants temes diversos. Toquem el camp de l'ensenyament, en la doble vessant d'estudiants i professors, és a dir, formació de mestres; toquem la qüestió de la literatura conjuntament amb *Reduccions*, que vol dir poesia, assaig; després toquem la pedagogia a nivell universitari i tenim una altra col·lecció on entrem en la psicologia".

### el teatre

Quan el 1976 la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament van crear a Vic el Centre Dramàtic d'Osona de l'Institut del Teatre, hom reconeixia, de fet, unes realitats teatrals i culturals existents, el treball continuat de diverses persones i grups i, una cosa més important encara,

posava les bases institucionals per consolidar i potenciar aquestes realitats. En efecte, el fet que la comarca d'Osona hagi disposat d'una delegació de l'Institut del Teatre, amb els cursos oficials d'interpretació en una primera etapa i un nucli nombrós d'activitats d'animació teatral, hi ha produït un augment considerable de l'interès pel fenomen teatral.

D'una banda, grups ja existents com La Gàbia, de Vic, o El Rusc, de Manlleu, han millorat positivament llur preparació tècnica; el primer ha passat de ser un grup de teatre independent a ser un grup professional i el segon també té una clara voluntat de professionalització. A més, però, com era lògic, han anat apareixent grups nous, la majoria formats totalment per ex-alumnes del Centre Dramàtic d'Osona, com Cap d'O, de Vic, Vermell 4, de Centelles, L'Amanida mòbil, de Vic, La Bambolina, de Manlleu, Diedre, de Torelló, etcètera, tots amb voluntat professional. Si a això afegim que un seguit d'ex-alumnes del Centre Dramàtic d'Osona treballen en diverses companyies —Els Joglars (també establert a la comarca), La Gàbia, El Rusc, Dagoll-Dagom, Zitzània, Flotats, etcètera—, podem afirmar que un dels objectius fonamentals del Centre Dramàtic d'Osona, la preparació de professionals, ha estat assolit en gran part.

A més de l'ampliació del Departament de Dansa, aprovada ja per la Diputació i condicionada a la possibilitat prevista de comptar amb nous locals per a l'Institut i a la creació del Centre de Producció Dramàtica d'Osona, encara ampliaran més els mitjans teatrals d'una comarca que disposa de teatres de propietat municipal a Centelles, Torelló i Vic.

### la música

Les diferents escoles de música d'Osona, i molt especialment la de Vic, fan que sigui rellevant l'ambient musical que s'hi respira.

L'Escola de Música de Vic —la més notable de la comarca— és sustentada en el seu vessant jurídic pel Patronat d'Estudis Ausonencs i en l'econòmic per l'Ajuntament i les quotes dels alumnes. Els títols que s'atorguen són emesos pel Conservatori Superior Municipal de Barcelona i els nivells d'ensenyament corresponen a l'elemental, al mitjà i al superior en totes les matèries



ELS TEXTOS D'EUMO ES COMPONEN TAMBÉ PER PANTALLA

que s'imparteixen —solfeig, harmonia, cant, foniatria, cant coral, direcció coral, instrumentació diversa, etcètera.

La projecció exterior de l'Escola es concreta en el Grup Coral, el Quartet de Corda i, sobretot, en l'Orquestra de Cambra, que ha assolit un alt nivell interpretatiu, tal com hem pogut constatar en la sèrie de concerts que enguany ha ofert amb la col·laboració de solistes de gran renom.

El local de l'Escola és un edifici modernista, propietat de l'Ajuntament i adaptat amb molt d'encert pels tècnics municipals ara fa un parell d'anys, que ofereix unes grans possibilitats per fer-hi una bona labor musical (insonorització, material adequat...). El contingent d'alumnes del darrer curs ha estat de 360.

L'existència i l'activitat de grups corals a la nostra comarca és també notable, tant a nivell de grups mixtos com d'infantils. Algun d'ells —la Coral Canigó, l'Orfeó Vigatà, etcètera— a part dels concerts oferts arreu del país, han portat a cap nombroses actuacions per terres estrangeres.

Des de fa cinc anys, a l'estiu La Gleva ha estat la seu on s'han impartit els Cursos Internacionals de Música portats a cap per quatre professors d' excepció: els germans Claret, Albert G. Attenelle i Enrique Santiago. Sembla que l'any vinent aquests cursos es traslladaran a Vic, on quedaran establerts definitivament per les majors possibilitats que ofereix la ciutat.

Altres manifestacions importants de la branca musical són el concorregudíssim Festival Internacional de Música de Cantonigròs i el Festival de Música de Vic, aquest darrer probablement recuperat d'una manera definitiva i que se celebra en bellíssims marcs del nucli de la ciutat.

### la plàstica

Osona ha estat tradicionalment terra de cultivadors de les arts plàstiques, generalment seguint els canons acadèmics.

La renovació més notable es produí, segurament, en la dècada dels cinquanta amb l'aparició del grup Els 8, alguns membres del qual foren fundadors de la revista *Inquietud* i decidits partidaris de l'avantguarda avançada. Des d'aleshores han coexistit les tendències més diverses.

Les diferents escoles de dibuix de la



AQUEST CARTELL REFLECTEIX UN CERT ATAVISME HISTÒRIC

comarca, la secció de plàstica de l'Escola Universitària de mestres i l'Escola d'Arts i Oficis, amb professorat competent i obert a les iniciatives actuals, han fet una aportació definitiva —a una realitat ja existent— en les branques de l'art que van des de la pintura al vídeo, passant, naturalment, per l'escultura, el tapís, la ceràmica, el disseny, el grafisme.

Avui, Osona ofereix un nivell de creació plàstica considerable que ha fet possible la presentació de gent de la comarca en diferents exposicions individuals i col·lectives d'arreu del món.

#### altres activitats

D'altres grups i entitats amb molta vitalitat són, per exemple, el Circ Sè-mola; els Titelles Naip; el Cine Club Vic, un dels més antics del país, premi Sant Jordi 1964-65 al millor Cine Club de Catalunya, que porta ja prop de 600 sessions celebrades; el Grup de Recerca Folklòrica d'Osona que treballa amb un gran rigor i porta editats diversos

llibres i publicacions de notable interès; la delegació a Osona de Joventuts Musicals que, ultra les activitats pròpies, col·labora estretament en l'organització d'actes musicals amb l'Ajuntament de Vic i d'altres municipis.

La majoria d'aquestes entitats i algunes d'altres tenen les seves dependències a la Casa Municipal de Cultura, Can Galadies, un antic edifici renaixentista de propietat municipal, restaurat recentment per l'Ajuntament vigatà.

#### mancances

Malgrat els esforços de les entitats i dels ajuntaments d'Osona per tal de mantenir el nivell cultural de la comarca, hi ha aspectes que ultrapassen les seves possibilitats. Les poblacions de la comarca no són pas massa grans. La capital, Vic, arriba just als 30.000 habitants. Els pressupostos municipals que es poden destinar a Cultura resulten del tot insuficients per cobrir les necessitats de les infraestructures materials i econòmiques. I, així, ens trobem, per

exemple, que el local de l'Institut del Teatre, el de l'Escola de Dibuix de Vic i tants d'altres funcionen en condicions molt precàries.

Ens trobem que el Teatre Municipal de Vic, ciutat on el factor teatral té tanta importància, necessita una adequació urgent; que no hi ha locals d'assaig; que grups teatrals de tant prestigi com La Gàbia passen per unes dificultats d'ordre econòmic que fan perillar la seva continuïtat.

A més, tenim que l'Orquestra de Cambra de l'Escola de Música de Vic no es pot mantenir d'una manera estable, perquè molts dels seus membres cerquen professionalitzar-se en altres formacions que els assegurin de poder viure de la música.

Són circumstàncies que no es podran resoldre sense un suport institucional important i decidit que possibiliti que la nostra comarca segueixi treballant en benefici de la cultura del país.

ARMAND QUINTANA I PANEDAS  
Industrial. Delegat de Cultura de l'Ajuntament

RICARD TORRENTS

## ESTUDIS UNIVERSITARIS: PRESENT I FUTUR

**E**LS ESTUDIS UNIVERSITARIS A Vic ja són una realitat, incipient, però realitat. L'Escola Universitària de mestres hi funciona fa vuit cursos i acaba de sortir-ne la cinquena promoció. L'Escola Universitària d'Infermeria començà fa quatre anys i ha format dues promocions d'estudiants. L'Institut del Teatre, de nivell superior, es creà l'any 1975 i són ja vuit promocions les que hi han estudiat. Es tracta, doncs, de tres centres consolidats tant pel que fa a les estructures acadèmiques com pel que fa a la resposta de l'alumnat, procedent majoritàriament d'Osona i de les comarques veïnes, i que en el curs 1984-85 sumava una matrícula total de 450 estudiants. Pel que fa a infraestructures, les instal·lacions no són encara les òptimes, però hi ha possibilitats reals de millorar-les en un futur pròxim. L'Escola de Mestres, la més ben dotada en aquest moment, disposa de prou espai perquè pugui completar aviat les instal·lacions als edificis cedits per l'Ajuntament. L'Institut del Teatre, dependent de la Diputació, sembla tenir obert el camí per habilitar un edifici més adequat. L'Escola d'Infermeria, per últim, té la perspectiva de fer créixer les actuals dimensions ocupant més espai al magnífic edifici en què es troba.

### àmbit

Són tres centres universitaris diferents, com és diferent i canviant la re-

alitat social en què ens movem. Si l'Institut del Teatre depèn de la Diputació i és, per tant, *públic*, l'Escola d'Infermeria té com a titular el Col·legi de Metges. Per la seva banda, el titular de la de mestres és una fundació mixta amb participació hegemònica de l'Ajuntament, de manera que són escoles universitàries privades *sui generis*. El que tenen de comú no és solament impartir estudis de nivell superior i de títol oficial, sinó haver nascut de la necessitat concreta, com també de l'aspiració a recuperar un nivell d'estudis present a Vic fins a la supressió violenta de mans de Felip V.

Per això mateix, els centres universitaris de Vic són d'àmbit comarcal pel que fa al territori on operen i on estan arrelats. Pel que fa a la projecció, en canvi, són, evidentment, d'àmbit nacional. Amb altres mots, es proposen de formar mestres, sanitaris i professionals de l'espectacle, no pas per a la comarca sinó per a tot el territori català, com qualsevol centre de la seva naturalesa. Una mostra d'aquesta projecció és el grup de teatre La Gàbia, sorgit de l'Institut del Teatre de Vic, o bé els llibres editats per l'Escola Universitària de Mestres d'Osona, Editorial EUMO.

### projectes

Aquest petit però vivaç nucli universitari de Vic planteja, és clar, moltes qüestions de cara al futur. La primera és si s'ha d'ampliar en el sentit que a

Vic s'ofereixin altres estudis universitaris de primer cycle semblants als ja existents.

Moltes veus, per exemple, reclamen una Escola de Ciències Empresarials, que eixamplaria les possibilitats de formació vers una àrea dominada per la petita i mitjana empresa en uns moments de canvis profunds com els que estem vivint. O també es reclamen més possibilitats d'estudis en les àrees tradicionals de lletres i de ciències mitjançant la creació d'un Col·legi Universitari on es cursaria el primer cycle d'algunes carreres que després es continuarien a les facultats. O també, en fi, es propugna la creació d'algun institut de recerca de tercer cycle, per a graduats, en alguna branca del saber especialment adaptada als recursos de Vic, com ara serien la història i la didàctica.

Però aquestes ampliacions han de passar primer per una planificació dels estudis universitaris a Catalunya. Amb altres mots, és indispensable que la política universitària (Generalitat, Universitat, Ministeri...) contempli la ciutat de Vic com una ciutat universitària que al costat de la resta de ciutats universitàries, contribueixi a conformar en la mesura que sigui la Universitat de Catalunya.

### alternatives

La universitat, però, pateix múltiples dificultats i la política universitària



ELS ESTUDIS UNIVERSITARIS ES TROBEN UBICATS EN UNA ANTIGA FÀBRICA RESTAURADA: TOT UN SIGNE I UN EXEMPLE A TENIR EN COMPTE

també sofreix les rutines de les capitals de província i la implacable racionalitat dels vots. Però si Vic està al capdavall condemnada a formar part, d'aquí a no gaires anys, de l'àrea metropolitana de Barcelona, potser caldria pensar-hi com a alternativa de la tan anomenada i tan poc practicada descentralització. Els admiradors de les *grans* universitats en *petites* ciutats d'altres països podrien pensar-hi. Nosaltres, és clar, només podem fer volar coloms.

Altrament, també deu ésser discutible la via institucional que han pres les dues escoles universitàries existents a Vic. Des de la perspectiva de la universitat pública i funcionaritzada, aquests centres, petits però eixerits que diuen, poden semblar la via a una universitat privada, elitista i nefanda, vaja! Perquè cal dir-ho tot; són centres privats i els estudiants paguen unes quatre vegades més del que paguen als centres públics. Ara bé, deixant de banda que una d'a-

questes quatre parts la paguen a la universitat pública en concepte de taxes acadèmiques però no pas en concepte de cap mena de servei acadèmic i que l'alternativa per a aquests estudiants de magisteri o d'infermeria es troba a Barcelona a un preu força superior a les quatre vegades, el que cal tenir en compte és que si els centres universitaris de Vic no són públics i funcionaritzats és perquè els recursos econòmics no arriben i potser perquè, en cas que arribessin, es destinarien a d'altres prioritats.

#### reptes

Des de la perspectiva de Vic i davant la impossibilitat fàctica d'implantar-hi uns estudis universitaris per la via pública, molta gent de tendència i de procedència diverses hem optat per fer-hi possibles aquests estudis a través d'una altra via que no necessàriament els condemni a les tenebres exteriors de la uni-

versitat privada. És la via de la interdependència financera entre el privat i el públic, representat ara per l'Ajuntament en espera que d'altres instàncies puguin i vulguin intervenir-hi.

Sigui com sigui, els estudis universitaris ara i aquí són ja una realitat i alhora un projecte. Amb l'una i amb l'altre no ens proposem sinó de contribuir modestament a la dinamització cultural i universitària del nostre temps, bo i entenent per cultura i per universitat el que sempre s'ha entès, l'accés al saber. I a Vic, exhaurides les possibilitats dinamitzadores que en èpoques pretèrites hi expandí l'Església, toca a la societat civil de prendre'n el releu. I en aquesta societat a les acaballes del segle xx ¿qui hi ha més idoni que la institució universitària?

**RICARD TORRENTS**

Professor de Llengua i Literatura. Director-gerent de l'Escola Universitària Balmes i de les edicions EUMO

PRESENTACIÓ FONT I FONT

## FESTES MAJORS I CÍVIQUES, APLECS I FIRES

**E**N AQUEST ARTICLE ES PARLARÀ de les festes que actualment se celebren en més poblacions de la comarca d'Osona i de com es festegen en general.

Una primera part s'ocuparà de les festes majors, els aplecs, les festes cíviques i les fires.

Seguirà el curs del calendari; s'indicaran primer les festes movibles que formen el cicle de carnaval-quaresmapasqua i, a continuació, les festes fixes que es troben al llarg de l'any. En aquesta part ens aturarem quan trobem festes que tenen un relleu especial a la comarca i esmentarem particularment les festes que tinguin un tret diferencial i parlarem només aquest signe característic.

## festes majors, aplecs, festes cíviques i fires

La *Festa Major* és, generalment, la que cada població celebra en honor del sant patró/na o copatró/na.

L'època de l'any que els osonencs celebren majoritàriament aquesta festa és l'estiu, principalment els mesos d'agost i setembre. També hi ha poblacions que tenen una festa major d'hivern.

La majoria d'aquestes festes se celebren durant un cap de setmana relacionat poc o molt amb el dia del sant.

La durada sol ser de 3 o 4 dies que van del divendres al dilluns. L'existència d'un dia festiu proper al cap de set-

mana pot modificar aquesta durada. Es troben també, sovint, actes culturals o recreatius durant la setmana anterior o posterior, normalment un cop acabada la jornada laboral.

Hi ha un ventall amplíssim d'actes que podem trobar per la festa major<sup>1</sup>, els més freqüents són:

–Actes religiosos: repicada de campanes (a l'inici de la festa), missa solemne (el dia més important de la festa) i missa de difunts (l'endemà del dia més important).

–El ball i les sardanes els trobem, en molts pobles, cada dia de la festa.

–L'esport que domina per la festa major és el futbol, es disputen trofeus per categories, hi ha sovint un partit entre casats i solters, la varietat de futbol-sala i, més esporàdicament, el futbol femení. Un altre esport que hi sovinteja és el tir al plat i darrerament s'està imposant l'esport popular (una cursa, una caminada, una "bicicleta-da"... ) que no posa límits d'edat o sexe i que assoleix alts nivells de participació.

–En l'apartat d'espectacles, en general, hi ha el teatre (a vegades és un espectacle de varietats), els recitals (la majoria d'havaneres), els concerts, les exhibicions de danses per part d'esbarts, el cinema...

–Dedicats especialment a la canalla, hi ha els espectacles infantils, els jocs de cucanya i les xocolatades.

–Dins l'apartat de participació activa, dedicat a tothom en general, hi ha les

cercaviles (amb gegants, cap-grossos, música...), els concursos de dibuix i pintura ràpida, les gimcanes (amb tractors, cotxes, bicicletes, a peu) i *quo vadis*.

–Els focs d'artifici, traques o castells de foc són, en molts pobles, element obligat.

–El pregó i la tornaboda obren i tanquen respectivament algunes festes majors osonenques.

Aquests actes poden celebrar-se a l'aire lliure, a l'envelat o al pavelló esportiu local.

Durant els dies de la festa major hi sol haver atraccions de fira, és a dir, "caballitos", autos de xoc, parades de tir al blanc...

Una variant de la festa major és la *festa de carrer o barri*.

N'hi ha a Vic, Manlleu i Torelló i, en menys proporció, en altres poblacions.

Aquestes festes tenen característiques semblants a la festa grossa: se celebren principalment a l'estiu i solen escaure's en caps de setmana. La durada, però, sol ser inferior, va d'un a tres dies.

Els actes que les conformen són gairebé els mateixos que els de la festa major, però en proporcions diferents. L'element que sobresurt, que es pot dir que no falta gairebé mai, és un àpat o beguda comunitaris: un esmorzar, un dinar, un sopar, o un refrigeri o pisco-labis, a base de xocolata, botifarra, sardines... i vi, barreja... També són freqüents les revetlles.



SORTITS DE L'OU (SANTA MARIA DE L'ESTANY)

Els *aplec*s a la comarca d'Osona es fan a l'època del bon temps, és a dir: a la primavera, a l'estiu i a la tardor.

Se celebren, generalment, a l'ermita que la població té dedicada a un determinat sant o marededéu. També n'hi ha en llocs fora vila on no hi ha cap ermita.

Els actes religiosos més freqüents són: la missa, el cant dels goigs i, més esporàdicament, el rés del rosari.

Els actes cívics són: les sardanes, els jocs (tant per a la quitxalla com per a la gent gran), un àpat de germanor (que pot consistir en una arrossada comunitària o que cadascú es porti o prepari el menjar), l'obsequi de coca, vi o de petits objectes recordatori de la festa a tots els assistents, els concursos de rams de flors boscanes, per acabar amb el cant dels adéus.

Els aplecs de Pasqua, que són la majoria dels que hi ha per la primavera, tenen, a més, un tret característic. La rifa d'ous i també de llonganisses i xampany, etcètera, és l'element essencial d'aquests aplecs on se solen cantar, també, les caramelles.

El mateix nom d'aplec de la sardana ja ens diu quin és l'element imprescindible d'aquesta classe d'aplec.

La durada dels aplecs acostuma a ser d'un dia, però a vegades comença el dia abans amb una acampada i un foc de camp.

Les *festes cíviques* que trobem més repetides a la comarca d'Osona són l'homenatge a la vellesa i la festa de l'arbre.

L'*homenatge a la vellesa* és la festa d'aquest grup d'edat que té més difusió. És un dia dedicat als avis i els actes que el conformen són: la concentració dels homenatjats i dels seus acompanyants en algun punt de la població, la missa i un àpat de germanor que sol ser el dinar. Al voltant d'aquests n'hi poden haver d'altres, els més habituals són: lliurament d'obsequis record o flors als homenatjats, parlaments proclamació de la festa, concert de cant coral, teatre i exhibició de danses.

La majoria d'homenatges a la vellesa són a la primavera o a principi d'estiu. També n'hi ha algun que forma part d'una altra festa.

L'homenatge a la vellesa és una festa relativament nova. Entre els que tenen més edicions hi ha el de Centelles que s'inicià el 1947.

La *Festa de l'arbre* és un dia dedicat a conscienciar els infants sobre la necessitat de conservar la natura, especial-



FESTA DEL PI A CENTELLES



EL PI DE CENTELLES ÉS PENJAT CAP PER AVALL SOBRE L'ALTAR DE L'ESGLÉSIA, AMB RAMELLS DE POMES AMB UNA TIRA DE NEULES

ment els arbres; per això les activitats van dirigides a la mainada, sobretot als escolars.

L'element indispensable d'aquesta festa, que se sol celebrar pel març, és la plantada d'arbres, que acostuma a anar acompanyada d'un seguit d'activitats culturals que tenen l'arbre com a tema, com pot ser un concurs de dibuix o un recital de poemes. L'acte de caire més recreatiu que sobresurt és la xocolatada.

La Fira és potser el tipus de festa que ha sofert canvis més profunds. L'evolució del món de l'economia ha fet que les fires que vénen d'èpoques passades hagin hagut d'evolucionar, si no han volgut desaparèixer o convertir-se en el record d'un passat d'esplendor.

A Osona hi ha poques fires. Al costat de les que tenen un origen antic, n'hi ha de nascudes a partir del 1980, com per exemple la fira dels caçadors de Taradell o la d'avets d'Espinelves.

A les fires trobem l'exposició del material o del bestiar en què s'hagi especialitzat, subhastes i concursos, exhibicions de maquinària o animals. No hi solen mancar les parades de roba i quincalla. Els actes recreatius són semblants als de la festa major.

#### el curs del calendari

##### A) Festes movibles.

El cicle de festes movibles amb la Pasqua comença amb el *carnaval*.

El *carnaval* és una festa que s'ha recuperat fa poc, potser seria millor dir que és en fase de recuperació.

Els actes que solen conformar aquesta festa són: el ball de *carnaval*, els concursos de disfresses, les cercaviles o desfilades amb disfresses i alguna construcció o cremada d'un ninot. En molts llocs és pensada més per als infants que per a la gent gran.

Es troben activitats carnavalesques des del dijous llarder fins al dimarts de carnaval.

A Alpens es fa una arrossada a la plaça.

A Centelles, des de la seva recuperació, se celebra una setmana abans. Es fa la rebuda del carnestoltes, una pedalada popular amb disfresses i una xocolatada.

Els veïns del carrer Major de Prats de Lluçanès mengen botifarra i mongetes i ballen en un dels llocs més estrets del carrer.

A Torelló, el *carnaval* es recupera el

1978 i, a partir del 1981, és conegut com *el carnaval de terra endins*. Hi ha rua amb concurs de carrosses i comparsses.

La setmana abans de rams, amb el pregó, s'inaugura el mercat del ram a Vic. Hi ha una exposició de maquinària agrícola i ramadera, automòbils, parades de diferents municipis, societats, clubs i cases comercials, fira de dibuix, fira de fang... Hi ha també un ampli ventall d'actes culturals i recreatius; els més tradicionals són l'aplec de sardanes, el concurs de pintura ràpida i alguns trofeus de competicions esportives. Dissabte de rams hi ha, a més de les activitats normals del mercat setmanal, la venda de palmes, palmons, llorer, olivera, etc. a la plaça.

Queden poques processons de Setmana Santa a la comarca. Diumenge de rams surt la processó dels armats a Vic i divendres sant n'hi ha a Olost de Lluçanès.

Divendres sant es canten *les Agonies* pels carrers de Torelló.

A Prats de Lluçanès es representa la Passió.

Amb la Pasqua arriben les caramelles, en alguns llocs es balla el ball de bastons, com a Prats de Lluçanès, a Sant Miquel de Balenyà, a Taradell o a Centelles.

A Sant Julià de Vilatorra, diumenge de Pasqüetes se celebra un concurs de caramelles. Participen fora de concurs el grup local Roseraires del Roser que es considera la formació més antiga de caramellaires de Catalunya. Sant Julià de Vilatorra es considera la seu de les primeres caramelles que es varen cantar a Catalunya el 1590.

Diumenge i dilluns de cinquagesma a Tona hi ha l'aplec de la Rosa a Lurdes i al castell i es fa la proclamació de la Roseraire Major, una cavalcada de carrosses, fogueres, un concurs de roses i la benedicció i un aplec de sardanes.

Els quatre darrers dies de la vuitada de Corpus i d'una manera successiva se celebren les festes dels 4 barris de Prats de Lluçanès que s'anomenen: cap-grossos, sargantanes, llangardaixos i escurassos.

#### B) Festes fixes.

Seguim a continuació amb el calendari de festes fixes que començarem a partir del desembre<sup>2</sup>.

Hi ha fires de Santa Llúcia a Prats de Lluçanès (exposició de maquinària agrícola i ramadera i automòbils) i a Taradell (d'articles nadalencs). A Espi-

noves hi ha la fira d'avets.

Pels volts de *Nadal* hi ha diverses activitats: s'il·luminen carrers, s'installeixen pessebres monumentals, hi ha concerts, concursos i exposicions de pessebres, representacions de diferents versions dels pastorets, etc. A Tona, Centelles i Taradell es representa el pessebre vivent. A Sant Pere de Torelló es fa cagar el tió a la plaça la vigília de Nadal.

A Centelles, els dies 30 i 31, se celebra la Festa del Pi. La vigília de santa Coloma els galejadors tallen un pi, triat 4 dies abans, que és transportat cap a la població dret i damunt d'un carro. Es tiren trets enlaire, es balla el ball del pi, l'entren dins l'església i el pengen cap per avall sobre l'altar amb ramells de pomes, amb una tira de neules que els galejadors es reparteixen el dia de Reis que és quan es despenja el pi.

L'any nou és rebut amb revetlles. Hi ha visites de patges reials i el 5 de gener els infants solen esperar els Reis amb fanalets. A Taradell són esperats amb torxes de barballó.

A Manlleu hi ha la Fira de Reis, revitalitzada pel gremi dels Tonis, amb una exposició de maquinària agrícola i ramadera, bestiar (vacum, equí i porcí), material auxiliar per a explotacions ramaderes, etc.

El 17 de gener és la *Festa de Sant Antoni Abat*. Els actes més representatius són l'ofici, la benedicció d'animals o tractors, la cavalcada dels tres tombs i el ball dels Tonis. En alguns llocs s'obsequia els participants amb coca o galetes i vi. D'una manera més esporàdica es troben jocs amb cavalls (curses, etcètera). A Manlleu es balla el ball del ciri i a Santa Eugènia de Berga es fa la manança del porc.

Per sant Sebastià, el 20 de gener, se celebra la festa del carrer de Sant Sebastià a Taradell. Es considera la festa major d'hivern de la població.

El quart diumenge hi ha la fira de sant Sebastià a Sant Pere de Torelló, amb parades de roba, estris de cuina, quincalla, etc.

El dia 22, per sant Vicenç, és la festa major d'hivern de Prats de Lluçanès i es balla la trenca-dansa.

El 2 de febrer hi ha les fires i festes de la Candelera a Perafita, amb benedicció i cercavila de cavalleries i curses de cavalls.

A Prats de Lluçanès, el dia 5 de febrer, hi ha repicades de campanes en recordança que, tal dia com aquest, el



ARRIBADA DEL «CARQUINYOLI» AL CARRER GURB DE VIC



V CONCURS DE CARMELLES A SANT JULIA

1714 les tropes de Felip V cremaren la vila.

El segon diumenge de març se celebra la festa de sant Antoni Abat a Olost de Lluçanès. Es fa amb dos mesos de retard perquè el mal temps del gener deslluïa les curses de cavalls que s'hi fan.

Per la *Festa de Sant Jordi* hi ha paraades de llibres i roses, sardanes, cercavilles i activitats per a infants (concursos de dibuix, festivals, jocs, matança i cremada del drac). Es lliuren premis de concursos literaris convocats amb motiu de la festa. Es fan, també, concerts, teatre o recitals. Al barri de l'Erm de Manlleu hi ha la fira de Sant Jordi que aplega artesans, entitats i diverses activitats culturals.

El diumenge anterior, el 15 de maig, s'efectua la compra-venda d'estris vells al Mercat del Trasto a Torelló; es fa en aquesta data perquè les andròmines tinguin opció a ser venudes i no cremades als focs de sant Isidre.

La *Festa de sant Isidre* ja comença la vigília del dia 15 amb fogueres, petards, torrades i beguda. A Torelló es fa un concurs de focs. Els pagesos celebren la seva festa amb una missa i en alguns llocs amb gimcanes de tractors. A Ballyà abans d'acabar la missa, que es diu al santuari de l'Ajuda, es fa una processó amb la imatge del sant fins a la creu del terme. A Granollers de la Plana es beneix el terme.

El diumenge més proper al 17 de maig, a Folgueroles, s'escau la Festa en honor a Verdaguier, amb concurs de rams de flors que són col·locats al monument juntament amb una corona de llorer. També aquests dies es fa un homenatge a mossèn Cinto a Vinyoles.

El penúltim diumenge de maig hi ha la Fira de Jovent a Alpens.

La vigília de la *Festa de Sant Joan* es fan les tradicionals fogueres, les revetlles amb petards, amb coca i vi o xampany. En molts llocs es ballen sardanes. La Flama del Canigó, des que travessà la frontera per primera vegada el 1966 i arribà a Vic, cada any és repartida pels pobles.

Els dies 24 i 25 de juny se celebren les Festes dels Elois a Prats de Lluçanès. Es fa una benedicció i una cercavila de cavalls, una cursa de cavalleries i es balla el Contrapàs.

El 5 de juliol, sant Miquel dels Sants, és la festa major de Vic. Es traslladen les relíquies del sant a la seva casa natalícia a la catedral. Surten els gegants i els caps de llúpia.

Per sant Feliu, l'1 d'agost, és festa major a Torelló i els gegants ballen a la plaça.

El primer diumenge d'agost hi ha la fira del caçador a Taradell, de gossos i material de caça.

El dia 7 són les festes de sant Albert al carrer de Gurb de Vic. Es va a buscar boix per guarnir el balcó, on s'exposa

durant els dies de la festa el "carquinyoli", personatge que la presideix.

Els actes més freqüents per commemorar la *Diada Nacional de Catalunya*, l'11 de setembre, són els parlaments, les conferències o xerrades sobre temes polítics, històrics, lingüístics, etc., tota mena d'actes dirigits als infants, sardanes i recitals. En alguns llocs es fan ofrenes florals als peus de làpides o monuments dedicats a patriotes catalans.

El tercer diumenge de setembre s'escau l'aplec al santuari de Rocaprevera, que els torellonencs viuen com una veritable festa major.

El 28 es fa l'antiga fira de l'Hostal del Vilar.

Per la festa major d'Alpens, que és el darrer diumenge de setembre, es balla la Dansa Alpesina.

La pólvora és un element que no pot faltar a la festa major de sant Pere de Torelló que se celebra el quart diumenge de setembre en honor a sant Severí. Es tiren "carretilles" i els pabor-des fan una despertada amb trons i música a les 5 de la matinada.

Per sant Miquel, el 29 de setembre, és la festa major de Rupit-Pruït i es balla la Sardana de l'Alcalde.

Amb l'arribada de Tots Sants es fan castanyades arreu.

Aquí acaba aquest petit passeig per les festes de la comarca d'Osona. Com hem dit al començament, només ens hem aturat en les que són celebrades d'una manera més generalitzada i hem esmentat particularment els trets diferencials d'algunes festes. Ha de quedar clar, però, que les festes d'aquesta comarca no acaben pas aquí, sinó que hi ha un seguit de celebracions que no s'ajusten a aquests esquemes més generals (algunes són noves, d'altres no tant) i que tenen tant d'interès com les que s'han tractat aquí.

## PRESENTACIÓ FONT I FONT

## NOTES

<sup>1</sup> Cal fer notar que la imaginació o les possibilitats dels organitzadors, l'existència de diferents societats, agrupacions, clubs o entitats, o unes circumstàncies especials d'un any determinat d'una població poden fer que la quantitat d'actes de qualsevol festa sigui amplíssima. Aquí s'han considerat només els elements que s'han trobat d'una manera més generalitzada. Primer s'han indicat els que sovintegen més i, d'una manera gradual de més a menys, els que segueixen al darrere. Els actes sense significat estadístic ni diferenciador s'han bandejat.

<sup>2</sup> S'ha decidit començar el calendari pel desembre per no trencar el cicle de nadal que es troba en part en aquest mes i en part en el gener.

<sup>3</sup> Per a la realització d'aquest article s'ha utilitzat bàsicament material extret del buidatge de premsa, sobretot el bisetmanari *El 9 Nou*, que l'autora ha revisat 2 anys d'una manera sistemàtica. Aquesta revisió de premsa forma part del treball que està portant a terme la Fundació Serveis de Cultura Popular per tal de confeccionar un calendari de festes de les terres catalanes.

MIQUEL CODINA I GENÍS

## EL MERCAT DEL RAM

**E**LS MERCATS VÉENEN DE LLUNY al nostre país. Quan encara els pobles bàrbars del nord vivien dispersos, desconeixien les comunitats urbanes i ens portaven el bistec tàrtar macerat sota la sella dels cavallers mongòlics, prelude de les hamburgueses de Mc Donalds, a la Mediterrània la gent vivia aplegada en ciutats des de feia milers d'anys i sovint d'una manera espontània i periòdica es reunien els veïns de les comarques per intercanviar coses.

És així, tot simplement, que apareix, en un moment donat, a la primavera, un mercat més jove i robust, amb més capacitat d'influència i convocatòria, més atractiu i acolorit. És el Mercat del Ram.

El pas del temps porta naturalment un munt de canvis i transtorns en els mercats, com ho fa també a totes les àrees de l'activitat humana. Avui un Mercat del Ram per comprar i vendre, en general no té gaire sentit. És tan fort el conjunt d'impactes i missatges que rebem a tota hora perquè coneguem i comprem productes, que se'ns fa difícil esperar una diada determinada de l'any per fer les nostres compres corrents. Les facilitats que hi ha per a l'intercanvi, la rapidesa del transport, l'aparició del diner invisible (xecs, transferències, targetes...), la publicitat de la televisió, la premsa i la ràdio, els supermercats i els hípers... tot plegat fa que sovint tinguem el mercat instal·lat d'una forma permanent dins la nostra vida i, fins i

tot, contra la nostra voluntat. I encara, hom albira que al final de "la guerra de l'enciam" (La Trinca: "És que m'han dit que...") tocant quatre tecles de l'ordinador domèstic les cols i les llaunes de tonyina ens arribaran al rebost amb tots els precintes de sanitat i amb una còpia de la factura per al Ministeri d'Hisenda. (O potser, siguem optimistes, la còpia anirà a una Conselleria.)

Són dades objectives, tan esteses i contundents que en podem dir signes dels temps, les que han fet inviable un Mercat del Ram que continuï respondent a una necessitat general de comprar i vendre productes de consum. Així ho veuen una colla d'expositors tradicionals que o bé s'han retirat o bé no poden/volen pagar pels seus estands d'exposició i venda i ni tan sols el preu de cost de la infraestructura del recinte. I és que l'economia —que pot ser ben embafadora, avorrida i grandiloqüent— és també força lògica. Si el públic no planteja la pregunta, el comerciant/industrial no dona la resposta. A la darrera edició del Mercat del Ram només un 7 % dels vianants que pul·lulaven d'ací cap allà i emplenaven els restaurants i les vies públiques havien vingut per comprar o vendre. I no és pas només a casa nostra que passa això. És a Occident que arreu les fires per comprar i vendre s'acaben. Només les monogràfiques i les que es fan per projectar imatge van endavant.

Des que va acabar l'economia de l'escassetat (una colla de compradors



EL MERCAT DEL RAM: UN ÀMBIT ON CABEN DIFERENTS MANIFESTACIONS POPULARS



FESTA I COMUNITAT: LA FORMACIÓ D'UN TOT

assedegats esperen l'oferta de productes per consumir-los) i va començar l'economia de l'abundància (una colla de productes sobrers busquen compradors i no els troben), el Mercat del Ram ha prosseguit una cursa progressiva i ascendent que té poc a veure amb el comerç. I ho ha fet, potser, a contracor, sense adonar-se'n. Amb aquesta vitalitat que tenen les tradicions populars per sobreviure i que van sovint més enllà de les intencions dels seus promotors, tant si són l'Ajuntament, un Patronat o una Comissió de Fires. Aquesta visió del Mercat del Ram que ultrapassa de molt l'intercanvi comercial ha estat recollida per Maria Àngels Anglada amb mots precisos i poètics: "Si Vic fos una simfonia, diu ella, el Mercat del Ram en seria el temps joiós, ràpid i vibrant. Si Vic fos una persona, el Mercat del Ram fóra el seu clar somriure. Si la ciutat fos un arbre, el Mercat del Ram representaria la seva florida blanca i petulant..." (Maria Àngels Anglada: Entorn del Mercat del Ram de Vic, Pregó 1985). Els nous elements que avui configuren el Mercat, turisme, imatge, festa, estan inclosos en aquesta prosa poètica que acabem de transcriure. El visitant és convidat amb un somriure, li mostrem la nostra millor imatge, la nostra blanca florida i amb ell fem la nostra festa joiosa i vibrant.

Anar més enllà del comerç en els mercats tradicionals i populars no vol

pas dir prescindir del comerç. Hi ha una colla de productes, com poden ser els de les hortes, que la gent els busquen frescs i uns altres (aquest fenomen és més recent) que provenen de l'economia submergida i són barats, que hi tenen molt bona acollida. Així mateix, i per extensió, és natural que una colla de productes típics de qualitat (ramaderia, gastronomia, llonganisses i productes del porc, pastissos, etcètera.) tinguin un lloc permanent al Mercat del Ram, com també d'altres que, provinents de fora, tenen a casa nostra un específic mercat de compra (ordinadors per a granges, maquinària agrícola acabada d'aparèixer, instal·lacions per a la ramaderia, etcètera.). La resta del comerç hi és en bona part sobrer i n'és la prova que bàsicament s'aguanta a cops de talonari i afegint zeros any darrera any al Pressupost del Mercat del Ram.

Hi ha hagut també d'altres mutacions que han influït i molt en la configuració del Mercat. Una d'elles és aquest corrent turístic casolà que mou tants milers de persones qualsevol cap de setmana i una altra és la recuperació del sentit de la festa popular que arrenca amb la nova democràcia. I aquests dos fenòmens sociològics, relativament recents, són els que han salvat/engrandit el Mercat del Ram, fins i tot davant una actitud espaordida i incrèdula dels promotors i organitzadors aferrats als vells esquemes.

A casa nostra la naturalesa ha estat generosa amb el Mercat del Ram. L'ha posat al final d'un hivern llarg, emboirat i cru, l'ha situat a 60 km d'una àrea metropolitana superpoblada i l'ha fet el centre d'una comarca que té senyals d'identitat molt clars i una ciutat que conserva el *look* primigeni de les muralles i del nucli vell força intactes. Aquests ingredients naturals i històrics han tingut prou pes per compensar el poc encert de la mà de l'home (pesta africana, males comunicacions i promoció turística inexistents).

Som ara, al final d'una etapa que va començar als anys 60 amb la crisi de l'autarquia i que probablement s'esgotarà abans del 2000. El Mercat, amb no pocs incidents, entrebancs i angoixes, s'ha anat adaptant a les necessitats del seu temps. Tot just l'any 83 es va veure un primer intent de fer la vessant comercial menys dispersa i només l'any 84 s'ha donat a la festa i al turisme un pes específic, un espai i una promoció. És així com, amb vint anys de retard, el Mercat del Ram intenta sortir d'un estat de somnolència perllongada i obre els ulls cap a noves perspectives, que vénen, com sempre, carregades d'exigències: planificació, dinamisme, imaginació. Hi ha el perill, també com sempre, que al poder establert, aquestes qualitats, no li siguin precisament enlluernadores.

MIGUEL CODINA I GENIS

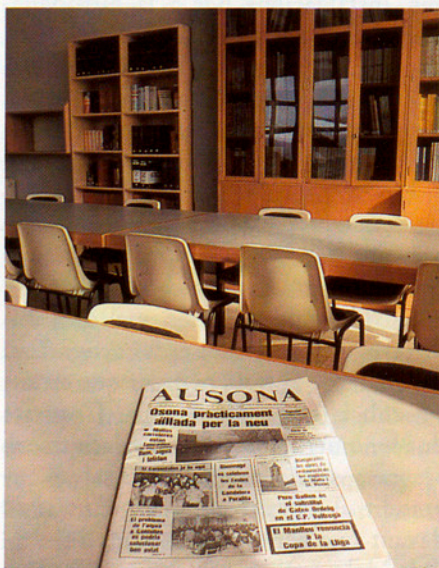
JORDI MOLET I CATEURA

## UNA COMARCA AMB TRADICIÓ PERIODÍSTICA

**O**SONA ÉS UNA DE LES COMARQUES de Catalunya en què la premsa comarcal ha obtingut més èxit. Els seus habitants han demostrat que tenen interès per conèixer la problemàtica política, social i econòmica que els envolta. L'existència d'un bisetmanari, un setmanari, dos setmanaris locals i diverses revistes demostra d'una forma ben clara fins a quin punt als osonencs els interesses les coses que passen a casa seva.

Sovint promotors i periodistes de publicacions comarcals queden sorpresos quan coneixen la difusió que hi ha a Osona de premsa comarcal i local. Cal no oblidar, però, que de comarques com la d'Osona n'hi ha poques a Catalunya. Vic, la capital, és una ciutat de dimensions justes i els vigatans gaudeixen, en general, d'uns bons índexs de qualitat de vida. A més, està envoltada de poblacions importants que li permeten disposar d'uns serveis que, per ella mateixa, no podria tenir. La Plana de Vic és molt equilibrada i els pobles que la formen estan ben comunicats. Això fa que el sentiment de comarca no sigui una cosa imposada sinó que tothom l'assumeixi.

Aquest seguit d'elements converteixen la Plana en una gran ciutat i fa que als seus habitants els interessi saber tot allò que hi passa. En els pobles de la Plana es distribueix gairebé el 80 % de la premsa que es produeix a la comarca, ja que s'hi concentra la major part de la població d'Osona.



LES CAPÇALERES, HEREVES D'UN PASSAT PERIODÍSTIC IMPORTANT

al segle passat hi va haver moltes publicacions

Osona ha estat des del segle passat una comarca amb gran activitat periodística. Fa poc ha estat editat un llibre que explica els orígens del catalanisme conservador i el seu autor, Maties Ramisa, ha utilitzat *La Veu de Montserrat* per saber com es va articular aquest moviment i quina importància va tenir el "vigatanisme". *La Veu de Montserrat* ha estat, sense cap mena de dubte, una de les creacions periodístiques més importants fetes a Vic. Es va difondre a tot el Principat i els articles d'opinió que s'hi publicaren tingueren molt ressò en els ambients polítics. *La Veu* va ser el setmanari que els homes de l'interior empraren per fer-se sentir a Barcelona i a Espanya. Però, a més d'aquest setmanari, al segle passat hi va haver altres publicacions. Cal recordar *Gaceta de Vich*, *Diario de Vich*, *Noticiero de Vich*, *El Patriota Ausonense*, *El Montañés* i d'altres. Per tant, és evident que a Vic hi ha tradició periodística i no és estrany que ara Osona sigui una de les comarques de Catalunya amb l'índex de lectura més elevat.

Després de la guerra civil espanyola hi hagué una migradesa important de publicacions periòdiques i només sortiren algunes revistes que duraren poc temps. L'any 1942 es començà a publicar el setmanari *Ausona*, que encara s'edita. De fet, aquest va ser l'únic que va mantenir una sortida regular, tot i

que el seu contingut era ben diferent del que té ara. Durant els anys de la dictadura *Ausona* va ser un fidel portaveu de la classe política dominant i va fer el mateix paper que totes les publicacions del "Movimiento".

### el 9 Nou fa ressorgir la premsa osonenca

Quan el règim franquista ja s'havia desfet i érem en plena transició política, *Ausona* continuà fent el mateix tipus de setmanari que abans. Havien desaparegut de la publicació les consignes polítiques, però es mantenia el mateix estil periodístic i el mateix localisme que l'havien caracteritzat. *Ausona* sempre havia estat un setmanari vigatà que explicava únicament aquelles notícies que succeïen a Vic. De la comarca se'n deien ben poques coses i sempre des d'una òptica vigatana.

En aquella època era fàcil de constatar com la gent de la comarca tenia necessitat de saber què passava i ni l'*Ausona* d'aquell temps ni Ràdio Vic no donaven als osonencs la informació que volien. Aquesta situació va encoratjar un grup de persones a fer un nou setmanari. La seva gestació no va ser fàcil. Pràcticament calgueren dos anys per tramitar tota la paperassa per aconseguir la legalització de *El 9 Nou*.

La portada del número zero fou prou expressiva; els seus promotors hi anunciaven la intenció d'explicar "tota la veritat de la Plana". Des dels primers números *El 9 Nou* va demostrar un estil periodístic ben diferent del que fins aleshores s'havia practicat a Osona. En poc temps es va convertir en un mitjà de comunicació de gran importància i aconseguí una difusió setmanal entre dotze i tretze mil exemplars. L'èxit, però, no fou ben acceptat per alguns sectors de la dreta que acusaren el periòdic de sensacionalista i de proper als partits d'esquerra. Aquesta acusació, però, contrastava força amb la difusió aconseguida i amb l'heterogeneïtat dels seus lectors.

L'any 1981 *Ausona* va canviar de propietat. Un grup de persones pròximes a CiU decidiren comprar-ne la capçalera i transformar aquest vell setmanari en una publicació que pogués competir amb *El 9 Nou*. En la ment d'algun dels promotors de Proinosa, que és l'empresa que actualment edita l'*Ausona*, hi havia l'ànim de desbancar *El 9 Nou*.



LA PREMSA LOCAL, TOT UN SIGNE DE VITALITAT

Aquella pugna, però, ja ha estat superada. *El 9 Nou* és un bi-setmanari que cobreix l'actualitat informativa de les comarques d'Osona i el Ripollès, i l'*Ausona* és un setmanari de la comarca d'Osona. Per tant, ens trobem davant l'existència de dos productes totalment diferents que segurament coexistiran durant molts anys perquè tenen plantejaments i lectors diferents. *El 9 Nou* ha esdevingut una de les publicacions comarcals amb més difusió de Catalunya i així ho han demostrat els controls d'OJD que s'han realitzat. Pel que fa a l'*Ausona*, no es coneix d'una manera fidedigna quina és la seva difusió, perquè no s'ha sotmès a cap control oficial.

### les revistes locals

Hi havia qui opinava que amb l'aparició de publicacions comarcals desapareixeria la premsa local. Fins i tot s'ho pensaven alguns promotors de periòdics locals. A Osona l'experiència ha demostrat que no és cert que la premsa comarcal elimini la local. Com tampoc no és cert que la premsa d'àmbit general faci la competència a la comarcal. I això, encara que costi, ho hem d'entendre: són publicacions diferents que no s'interfereixen sinó que, al contrari, es complementen. De la mateixa manera que es complementen la ràdio, la televisió i la premsa diària.

A Osona les revistes locals s'han mantingut fermes i la majoria continuen sortint amb tota normalitat. Això sí, cal dir que aquesta premsa no seria possible si no fos per la bona voluntat i l'esforç de les persones que la fan. El *Manlleu Publicació* i el *Torelló* són dos setmanaris locals que han demostrat la viabilitat d'aquest tipus de premsa.

### cal un projecte de ràdio comarcal

Durant molts anys la comarca va comptar amb una única emissora de ràdio. Ràdio Vic va gaudir a la dècada dels setanta de l'exclusivitat radiofònica a Osona. A finals d'aquesta dècada Ràdio Olot li va començar a fer la competència. Però als anys vuitanta li varen sortir competidors per tot arreu. Primer varen ser algunes emissores municipals i després emissores comercials sense llicència, és a dir, emissores il·legals.

Cap d'aquestes emissores, però, no ha fet de la ràdio un mitjà de comunicació comarcal. De fet, qui tenia i té l'obligació d'aconseguir-ho és Ràdio Vic, però fins ara ha optat clarament per una programació eminentment musical.

Pel que fa a les emissores municipals, algunes han entès que són l'alternativa a la ràdio comercial i treballen en aquest sentit, tot i que no disposen de mitjans suficients per fer la feina que volen fer. D'altres, en canvi, només copien malament la programació de les emissores comercials i no s'adonen que la ràdio municipal local ha de cobrir les necessitats informatives més immediates que té plantejades el municipi. Una altra cosa són les emissores municipals que han aconseguit una llicència comercial que els permet cobrir diversos municipis.

Tornant a l'àmbit comarcal, és evident que cal una emissora que sigui capaç d'informar de tot allò que passi a la comarca. De la mateixa manera que la premsa ha tingut bona acollida també en tindria una emissora amb uns criteris informatius clars i amb una programació atractiva i professional.

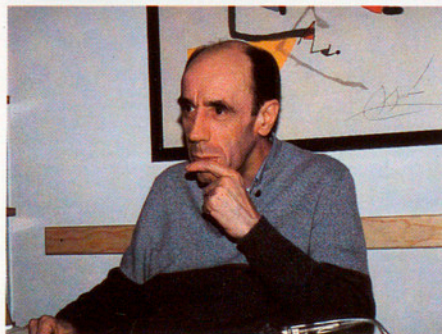
JORDI MOLET I CATEURA  
Periodista. Director de *El 9 Nou*

PERE FARRÉS

## REFLEXIONS SOBRE L'OBRA DE MIQUEL MARTÍ I POL I EL SEU CONTEXT

**O**SONA —I, COM A SÍNTESE, VIC— ha estat considerada tradicionalment terra de poetes, i no pas sense raó; si bé l'afirmació, com tota simplificació de la realitat, en deixa fora personatges més importants per la seva narrativa que no pas per l'obra poètica (Martí Genís i Aguilar en deu ser l'exemple més evident), el cert és que el major pes literari de la comarca l'han donat els poetes, per la seva quantitat, però, sobretot, per la qualitat d'algun d'ells, que arriba a la màxima cota de la literatura catalana amb el cas de Jacint Verdaguer. L'altra *cosa sabuda* per tothom, aquesta ja no cenyida exclusivament al món cultural, és el caràcter tradicionalista i conservador de la vida vigatana i osonenca, visió fonamentada en llargs anys de la nostra història i consolidada, sobretot, durant el segle passat. La simplicitat de raonament de molta gent, fins i tot d'un cert nivell, ha acceptat aquests estereotips com a definitius i, com qui diu, vigents pels segles dels segles: Vic serà sempre així, la capital d'una comarca conservadora, empremta que es manifestarà, és clar, en totes les seves produccions, des de la llonganissa fins a la poesia. Algú, una mica assabentat de les coses, descobrirà una excepció: considerar Miquel Martí i Pol un poeta conservador és un pèl massa fort. La seva presència, però, pot servir per confirmar la regla (que sembla que no té excepcions) que l'excepció confirma la regla. I tots contents. I

errats, és clar. La figura de Miquel Martí i Pol no és més que la punta més visible i coneguda d'una activitat cultural—que en el camp de la literatura, això sí, continua essent fonamentalment poètica—àmplia, diversa, moderna i rigorosa, les bases de la qual les posaren diversos grups—de literats, pintors, estudiosos, cinèfils i més d'un etcètera—just a començament dels anys cinquanta d'aquest segle: en poesia, el *Grup de Vic* que, des del Seminari i d'amagat, publicà l'antologia *Estudiants*



LA PLANA SEMPRE HA DONAT VEUS IMPORTANTS PER AL PAÍS: ABANS FOU VERDAGUER, ARA HO ÉS MARTÍ I POL

*de Vic* 1951 prologada per Carles Riba; en pintura, el grup dit *Els 8*, amb membres rupturistes i fins provocadors; amb la participació dels dos grups i de més gent, la publicació de la revista *Inquietud*, de 1955 a 1966, en contacte amb els grups, sobretot de plàstics, més avançats de Barcelona, com *Dau al set*; de signe més erudit i local, el Patronat d'Estudis Ausonencs i la seva publicació, *Ausa*, existent des de 1952; publicacions com *Oriflama* i *Cavall Fort*

veuen la llum a Vic. I és segur que ens deixem exemples d'aquesta vitalitat osonenca de la postguerra que ultrapassa el pur localisme per ocupar un lloc en la història cultural catalana, al costat de les manifestacions de la nostra cultura aparegudes a qualsevol altre indret dels Països Catalans. Qui sap si, amb el temps i a distància, aquesta activitat, que per sort encara segueix, aconseguirà fer variar la visió estereotipada de què parlava més amunt. Cenyint-nos ja a la temàtica d'aquest article, cal només repetir la falsedat d'un clixé així en parlar de l'activitat poètica actual.

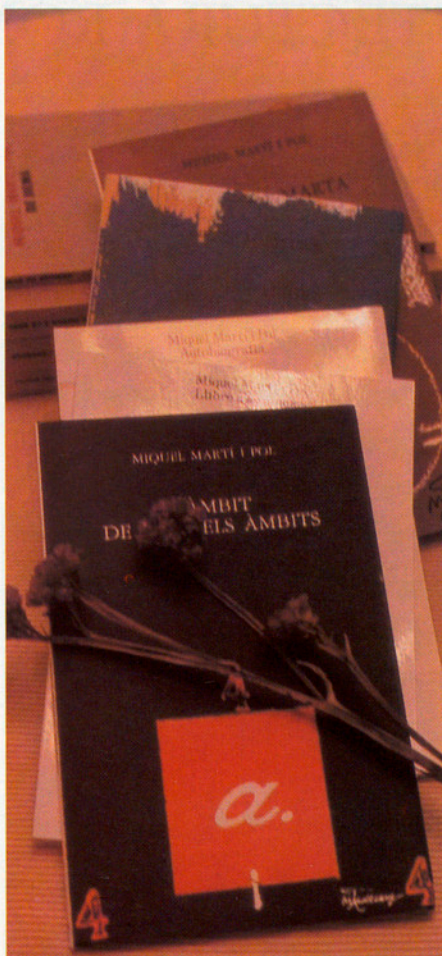
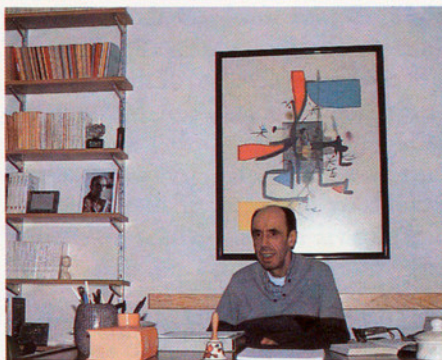
Miquel Martí i Pol, doncs, tot i tenir una trajectòria absolutament personal i, per motius diversos—fonamentalment biogràfics—, ha anat fent el seu camí poètic al marge o paral·lelament a l'activitat més de grup d'altres poetes, però no és un cas aïllat. De fet, fou un col·laborador eficaç d'*Inquietud*, d'*Oriflama* i *Cavall Fort*, i actualment encara n'és, com a membre del consell de redacció de la revista *Reduccions*, d'àmbit nacional, feta des de Vic i dedicada exclusivament a la poesia. També ell conegué Riba i hi entrà molt aviat en contacte, aquesta arribà a ser una amistat amb rerafons literari, amb el Grup de Vic, és més, sovint ha considerat Antoni Pous, un dels membres d'aquell grup, com un personatge que el guià. Segurament la major producció poètica de Martí i Pol, acompanyada, és clar, de la seva vàlua, el ressò popular que ha obtingut i l'impacte de la seva actitud

humana enfront les maltempsades, l'han destacat com a individualitat en el món literari català, amb tot el mereixement, sens dubte. D'altres poetes, a parer meu d'una vàlua que els fa tan dignes com Martí i Pol de figurar en primer rengle de l'actualitat literària nacional —i penso concretament en Segimon Serrallonga—, per motius que suposo complexos no han transcendit més enllà dels cercles diguem-ne intel·lectuals; però hi són, i entre tots constitueixen la trama del que és una realitat esplèndida en el camp de la producció poètica.

Des de 1954, Martí i Pol ha publicat uns vint-i-cinc títols de poesia, al marge de diverses antologies, un llibre de narracions i prop d'una quinzena de traduccions d'obres poètiques, narratives, teatrals i d'assaig. Ha col·laborat en adaptacions teatrals, ha practicat la crítica literària a través de pròlegs i articles a *Reduccions*, ha col·laborat a la premsa catalana amb articles d'opinió... Un currículum literari sorprenent per a aquell noi que a 14 anys havia de deixar els estudis i posar-se a treballar a la fàbrica, quan res no feia pensar que els seus poemes serien traduïts a l'alemany, al portuguès, a l'anglès, a l'eslovè, al castellà, al flamenc, que serien musicats i objecte d'escenificacions. I és que, sens dubte, la carrera literària de Miquel Martí i Pol és absolutament atípica.

D'una banda, hi ha l'autodidactisme, que només s'explica per la voluntat decidida i per la necessitat de comunicar-se, de saber i també pel gust per la lectura, pel teatre, per la música. En aquest aspecte és important de remarcar l'aprenentatge de la llengua, fins arribar a adquirir-ne un domini que li ha permès de crear-se un estil propi, aquesta és una tasca que pot resseguir-se al llarg de l'obra de Martí i Pol, tant en la de creador com en la de traductor. El llenguatge de Martí i Pol tendeix, d'una banda, a la claredat i, de l'altra, a l'essencialitat, a la justesa, a la concisió: *l'essencial es diu amb senzillesa*, llegim en un seu poema. I aquí ha arribat —si és que mai s'hi arriba— després d'un llarg procés.

L'obra de Miquel Martí i Pol està feta de molta vida, personal i col·lectiva. Diria que la poesia és el seu mitjà de reflexió preferit, l'instrument que li permet millor el coneixement del món, del seu entorn immediat i d'ell mateix, fins del seu jo més íntim. D'aquí,



UN HOME I LA SEVA OBRA: LA PUNTA DE LLANÇA DE LA CULTURA CATALANA LLUNY DEL CENTRALISME BARCELONÍ

aquest deix autobiogràfic que traspuja la seva obra, que s'escampa i contagia els lectors. Algú s'ha sorprès del canvi de to que notem entre *El poble* i *La fàbrica*, d'una banda, i, de l'altra, *Cinc esgrafiats a la mateixa paret* o *Estimada Marta*; i, en canvi, entre elles no hi ha cap ruptura, obeeixen a la mateixa lògica, el que ha variat són les condicions de vida del poeta, les seves necessitats i les seves preocupacions primàries. Quan pot ser un militant actiu, allò que el preocupa i, per tant, el seu centre de reflexió, és la situació social que ell i molts com ell pateixen, i això ho tradueix a la seva obra poètica, però també tradueix el seu sentiment amorós, pri-

vat i personal, tan present per al poeta com per al company de fàbrica. Quan la malaltia l'aïlla, el món se li clou: el fonamental és *sobreviure*. Expressar-ho i, fins i tot, aconseguir-ho, ha estat la missió de la seva poesia, una activitat que, en el cas de Martí i Pol, fins i tot ha estat terapèutica (llegiu, si més no, el pròleg a *Estimada Marta*); en canvi, res no ha privat que en aquests moments aparegués *L'àmbit de tots els àmbits*, un llibre que algú ha considerat, massa superficialment, polític. Els darrers llibres, sorprenentment, esclaten de vida pels quatre cantons.

Segurament, com a conseqüència de tot això, en Miquel Martí i Pol s'ha produït un fenomen rar en la nostra cultura: la connexió, penso que fins i tot sentimental, entre el poeta i un ampli ventall de lectors, un fenomen que és la base de la popularitat que, sense escarafalls, ha aconseguit Martí i Pol. Sovint s'ha dit que l'home normal i corrent necessita trobar algú en qui identificar-se, en qui compensar-se, en qui plànyer-se o en qui creure. No sé fins a quin punt per a una determinada gent Martí i Pol és aquest referent, però sí que em sembla poder apuntar que la poesia de Martí i Pol, a més d'encomanar tanta vida, té poder per acomplir aquest paper que no ha pas buscat, i tanmateix, sembla que té una càrrega de sinceritat i de tendresa, una proximitat que la fa autèntica. I amb tot, a voltes, és d'una densitat que requereix voluntat per entrar-hi. Així és l'home.

En conjunt, la poesia de Martí i Pol, de qualsevol època, s'ofereix al lector com un mirall claríssim, tant que fa difícil no mirar-s'hi; i això, a voltes, la pot fer incòmoda. La parcel·la gelosament secreta del lector pot inquietar-se davant el despullament intern que li és mostrat i explicat en el seu procés, perquè es pot sentir cridada a prendre-hi una posició d'acceptació o de rebuig. És a dir, la lectura de l'obra de Martí i Pol no deixa fred, ni tan sols deixa el regust de l'obra ben feta, bella, assaborida, conté una càrrega moral, en el més ampli sentit de la paraula, que vol una reacció del lector, i no pas necessàriament l'acceptació dels postulats del poeta, però una reacció. Com en el diàleg serè i exigent entre dos amics.

PERE FARRÉS

catedràtic de Llengua i Literatura Catalanes de l'Institut de Batxillerat  
Jaume Callis, de Vic

JOAN-ALBERT ADELL I GISBERT

## L'ARQUITECTURA ROMÀNICA

**E**L CONJUNT DE L'ARQUITECTURA construïda a Osona entre els segles X i XIII que ha arribat fins a nosaltres presenta algunes característiques que el singularitzen dins el panorama general de l'arquitectura romànica catalana. Una d'aquestes característiques, que dona un segell definitori a l'arquitectura romànica osonenca, és el domini quasi exclusiu, en nombre i qualitat, dels edificis construïts durant el segle XI i principi del segle XII seguint l'estil llombard, els quals pràcticament anorrearen l'arquitectura anterior, de la qual ens queden comptats exemples, i no foren substituïts durant el segle XII, motiu que fa molt escassos els edificis construïts de nova planta durant aquests segles amb les formes pròpies del moment, que es fan paleses sobretot en les reformes de l'edificació existent.

Les raons d'aquest fenomen cal cercar-les en l'episcopat del bisbe-abat Oliba, que en la primera meitat del segle XI duigué a terme una ingent tasca de renovació arquitectònica de les esglésies de la seva diòcesi i substituï gairebé totes les velles construccions per nous edificis construïts segons els models de l'arquitectura llombarda que el mateix bisbe Oliba havia contribuït a importar a Catalunya i que s'imposà totalment en el panorama de l'arquitectura romànica osonenca. Les edificacions que hi havia abans de la renovació del segle XI corresponien a l'esforç constructiu que degué acompanyar la re-

organització política i religiosa del país, especialment després del 878, quan el comte Guifre el Pelós i el bisbe Gotmar consolidaren l'organització civil i religiosa del comtat i del bisbat.

De l'arquitectura d'aquest moment no ens ha arribat cap testimoni, llevat de les restes de la planta de l'església de Sant Andreu de Tona, consagrada pel bisbe Gotmar l'any 889, excavades en el subsòl de l'església del segle XI pel doctor Eduard Junyent<sup>1</sup>. Aquestes restes defineixen un edifici del tipus més comú de l'arquitectura que serà usual al segle X, format per una nau amb un absis trapezoidal o rectangular a llevant, sense que es pugui precisar si estaven relacionats per un arc triomfal.

Del mateix tipus és l'església, ben conservada, de Sant Pere de Serrallonga, construïda al segle X en una regió allunyada de la Plana de Vic; també té una nau, absis rectangular i arc triomfal de perfil de ferradura.

Molt més escasses són les restes d'una església, amb un possible absis de perfil ultrasemicircular excavada a l'interior de les ruïnes de l'església de Sant Pere de Roda, al jaciment de l'Esquerda<sup>2</sup>. També a l'església de Sant Vicenç de Malla sembla que s'ha identificat un absis del mateix tipus<sup>3</sup>, però en aquest cas sembla més factible que es tracti de la banqueta de fonaments de l'absidiola del segle XI que d'un absis pre-romànic pròpiament dit. A part de la capella de Sant Pere de Serrallonga, l'arquitectura del segle X osonenca con-

serva encara un altre edifici, aquest de molta més importància, que és el campanar de la parròquia de Sant Andreu de Gurb<sup>4</sup>: una torre, datable del segle X, incorporada a l'obra de l'església del segle XII, que, malgrat les transformacions del segle XVIII, conserva encara tota l'estructura i on destaquen dues finestres de perfil semicircular ultrapassat i dos frisos decoratius que articulen les façanes, amb un tema de triangles i botons que es pot relacionar amb algunes mostres decoratives pre-romàniques conservades a l'Empordà.

Les reduïdes mostres de l'arquitectura pre-romànica osonenca, que es complementa amb algunes mostres escultòriques com els relleus de Sant Andreu de Gurb o de Santa Maria del Barri, es completen amb dos edificis construïts en el tombant del segle X al segle XI, els quals, malgrat el fort component llombard de la seva arquitectura, conserven encara influències de l'arquitectura anterior. Aquests edificis són l'església de Sant Fruitós del Grau, o de Quadres, i la de Sant Feliuet de Savassona.

L'església de Sant Fruitós del Grau és un curiós edifici d'una nau, amb un absis semicircular precedit per un profund arc presbiterial, l'origen de la forma del qual<sup>5</sup> ha estat objecte de diverses teories. Sembla, però, que es tracta d'un edifici molt retocat, construït originàriament a principi del segle XI emprant encara solucions tecnològiques

pròpies de l'arquitectura del segle x.

Ben al contrari, l'església de Sant Feliet de Savassona, la història constructiva de la qual<sup>6</sup> també ha estat objecte de diversos criteris, és un edifici d'una nau i un absis rectangular obert a la nau mitjançant un arc presbiterial, en comptes de l'arc triomfal habitual. La seva estructura sembla correspondre a un edifici construït a la primera del segle XI, amb diverses etapes i repeses de l'obra, i concebut encara segons les formes de l'arquitectura del segle X, però que rep les influències de les noves formes de l'arquitectura llombarda que es comença a imposar a Osona al primer terç del segle XI.

Les formes de l'arquitectura llombarda, o del primer art romànic, s'imposen per tot Catalunya a partir del primer quart del segle XI. Entre els impulsors figuren dos personatges estretament vinculats a Osona: per un cantó, els vescomtes d'Osona, que



construiran la grandiosa basílica de Sant Vicenç al seu castell de Cardona i que patrocinaran a Osona la construcció del monestir de Sant Pere de Casserres i, per l'altre, la figura del bisbe Oliba, bisbe de Vic i abat de Santa Maria de Ripoll i de Sant Miquel de Cuixà.

Abans de l'any 1050 es consagraven les esglésies de la Seu de Vic (1038) i del monestir de Sant Pere de Casserres, dues obres fonamentals en l'arquitectura romànica catalana que marcaren tota l'arquitectura osonenca. Els tallers o mestres que construïren aquests edificis tingueren una àmplia activitat, tant en qualitat com en quantitat, i el seu treball creà una escola i una forma peculiar de fer arquitectura, dins la més pura ortodòxia dels llenguatges arquitectònics llombards.

Aquestes edificacions, considerades com un conjunt dotat d'una certa homogeneïtat, constitueixen -juntament amb alguns grans edificis singulars com

Sant Vicenç de Cardona, Sant Cerni de Tavèrnoles, la mateixa església del monestir de Sant Pere de Casserres o la seu de Sant Pere de Vic- un exemple paradigmàtic de l'arquitectura del segle XI català. En aquests edificis trobem tots els elements definitoris del vocabulari formal i espacial del primer art romànic resolts amb un estil propi, amb una seguretat i una coherència extremes. Edificis com Sant Martí Sescorts, Santa Eugènia de Berga, Sant Miquel de



TRES PERSPECTIVES DE SANT FELIET DE SAVASSONA

Sorerols, o el grup de Sant Sadurní d'Osormort, Santa Maria de Vilalleons i Sant Esteve de Tavèrnoles, formen part de l'ampli ventall d'esglésies osonenques que ofereixen perfectes definicions del llenguatge expressiu dels motius llombards.

La catedral de Sant Pere de Vic, destruïda al segle XVIII, és coneguda gràcies a dos plànols del segle XVIII conservats a l'Arxiu Capitular i publicats per J. Puig i Cadafalch<sup>7</sup>, i a les excava-

cions efectuades l'any 1941 per Eduard Junyent, les quals permeteren la recuperació de la cripta i la identificació dels murs de la nau, com també la descoberta d'una important quantitat de fragments escultòrics estudiats fa poc per X. Barral<sup>8</sup>. Era una monumental església d'una nau, amb transepte, cinc absis i cripta situada sota l'absis central, que, sens dubte, acollia el presbiteri. La cripta té una estructura molt similar a la de Sant Vicenç de Cardona i s'inscriu perfectament en la sèrie de criptes italianes del primer art romànic. Al cantó nord de la catedral hi havia el campanar de torre, que encara es conserva, i al cantó sud les estructures canòniques, de les quals es conserven algunes restes en els baixos dels claustres actuals i del Palau Episcopal.

Després de les reformes efectuades a Sant Miquel de Cuixà i a Santa Maria de Ripoll, la catedral de Sant Pere de Vic representa la primera obra de nova



planta empresa pel bisbe Oliba i, per tant, el lloc on pot expressar el seu pensament arquitectònic basat en l'aplicació de les formes expressives llombardes, que a Cuixà i a Ripoll es combinen amb un concepte de la monumentalitat de fondes arrels imperials, amb la duplicitat de campanars i l'horitzontalitat exagerada del conjunt, mentre que a Vic es posen al servei d'un concepte pragmàtic i funcional de la forma arquitectònica resolt amb una gran economia espacial que es combina amb la monumentalitat de les proporcions interiors i de l'estructura de la capçalera de cinc absis i amb l'equilibri que hi ha entre les directrius horitzontal i vertical que estableix el grandios campanar, el paper del qual com a fita en l'estructura urbana del Vic del segle XI i del paisatge que l'envolta és decisiu en la seva formalització.

Amb un concepte diferent de la monumentalitat, no tan basat en els efec-

tes d'equilibri global o de repetició d'elements, les obres del vescomtes d'Osona assoleixen principalment la seva grandiositat en la composició dels espais interiors, que a Sant Pere de Casserres són d'una gran audàcia tipològica i estructural. L'església de Casserres adopta la planta basilical de tres naus, però invertint-ne les proporcions, de forma que l'església és més ampla que llarga i les tres voltes de canó que la cobreixen descarreguen sobre dos pilars, els únics elements que hi ha dins de l'immens espai de la nau. Aquesta aconseguix l'efecte direccional mitjançant el profund presbiteri que precedeix l'absis central, que n'accentua l'eix llevant-ponent, introduint una subtil component direccional reforçada per una hàbil utilització de la llum, que trenca la uniformitat de l'espai interior.

La voluntat, constant en tota l'arquitectura romànica, de definir un espai interior tancat, amb preferència a l'exterior de l'edifici, té a Casserres un exemple quasi paradigmàtic, car les seves façanes són nues d'ornamentació, llevat dels absis i els murs del presbiteri, on apareixen les arcuacions i finestres cegues entre lesenes, pròpies de l'arquitectura llombarda. La grandiositat del volum s'aconsegueix per la contundència de la seva massa, concebuda com un sòlid geomètricament rigorós que cal veure situat en el conjunt del monestir, on la massa imponent de la seva façana de ponent, concebuda per a la visió llunyana, es compensa amb el baix campanar i l'horitzontalitat del clos monàstic.

L'església de Sant Pere de Casserres no tindrà una continuïtat clara, tot al contrari de la seu de Sant Pere de Vic, que serà l'origen d'un tipus arquitectònic d'àmplia difusió per tot Catalunya: l'església d'una nau, amb transsepte i tres absis. Només un edifici ha conservat una monumentalitat comparable a la de Sant Pere de Vic: l'església del monestir de Santa Maria i Sant Urbici, a Serrateix, al Berguedà. A la Plana de Vic, dins l'obra constructora d'Oliba, el tipus tingué una àmplia difusió en esglésies com Santa Eulàlia de Riuprimer, Sant Martí Sescorts o Sant Julià Sassorba. Un altra fórmula tipològica, d'àmplia difusió a Osona és la d'església de nau única, amb capçalera de tres absis, en trèvol, que en pot resoldre la unió amb una cúpula, com a Santa Cecília de Voltregà, o sense, com a Sant Martí del Brull.



TAVÈRNOLES

L'extraordinària qualitat de l'arquitectura osonenca del segle XI es manifesta també a les senzilles esglésies d'una nau, que arriben a models de gran perfecció com Sant Esteve de Tavèrnoles, Santa Maria de Vilalleons, Sant Miquel de Sorerols o Sant Sadurní d'Osona, en què hom pot detectar algunes característiques de proporcions, ornamentació i tècnica que permeten d'establir el treball diferenciat de diversos tallers o colles de constructors.

El tipus arquitectònic de Sant Pere de Casserres, la basilica de tres naus, tingué molta menys difusió i només s'ha conservat a l'església esmentada i a la de Sant Vicenç de Malla. La catedral de Vic es completava amb un monumental campanar de torres que encara es conserva, el qual va fer de model de l'àmplia sèrie de campanars osonencs

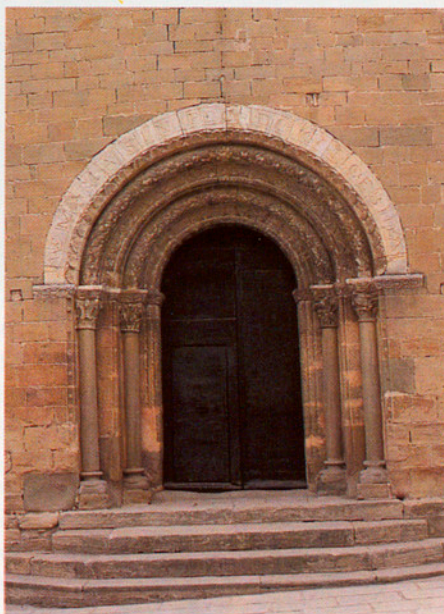
construïts en el més pur llenguatge llombard, com el de Sant Genís de Taradell, o els més petits de Sant Esteve de Tavèrnoles, Sant Vicenç de Torelló o Sant Vicenç de Malla.

Cal esmentar també el conjunt monàstic de Sant Pere de Casserres, del qual es conserva el nucli central, organitzat entorn del destruït claustre. Al Museu Episcopal de Vic se'n guarden alguns capitells que cal datar de la segona meitat del segle XI, immediatament després de la construcció de l'església, que constitueix un dels millors exemples –i el més ben conservat del país– de l'arquitectura monàstica del segle XI.

A part de l'arquitectura religiosa, les formes i tècniques constructives del primer art romànic es manifesten, a Osona, amb especial intensitat en l'arquitectura civil, de la qual s'han con-



EL CAMPANAR DE LA CATEDRAL DE VIC



L'ESGLÉSIA DE SANTA EUGÈNIA DE BERGA



servat importants exemples, en un estat més o menys bo, com el castell dels Montcada a Vic, les restes que apareixen en molts indrets de la mateixa ciutat, les *domus* d'Esparreguera, de Bellpuig, de Pi o de Sau, alguns casals o castells, com els de Lluçà, Malloles o Tornamira, construïts entre el segle XI i el segle XII, però amb una gran continuïtat en les formes i tècniques de tots dos segles. L'estudi d'aquest període arquitectònic s'enriqueix amb les expectatives que ofereix el jaciment de l'Esquerda pel que fa a l'urbanisme rural alt-medieval.

Després de la «febre» constructiva i d'àmplia creativitat que es viu a Osona durant tot el segle XI i principi del segle XII, s'hi produeix un estancament, conseqüència de la intensa activitat desplaçada, i una notable pèrdua de

creativitat a les noves construccions, que es limiten a reproduir els models propis de l'arquitectura llombarda, a vegades amb obres mestres com el campanar de Santa Eugènia de Berga, o a realitzar modificacions i afegits als edificis ja existents, en els quals s'introdueix l'escultura monumental. En aquest camp cal destacar la construcció d'atris, complementaris de les portades monumentals, a les esglésies de Sant Martí de Riudeperes, Santa Maria de Vilalleons i Santa Maria de Folgueroles, o les portades de Sant Vicenç de Malla i, sobretot, les obres de reforma de la catedral de Vic.

La catedral del segle XI fou modificada amb la construcció d'arcs formers al llarg dels murs de la nau, possiblement per fer de suport de la volta, amb la perllongació de la cripta, convertint-la

en una mena de cripta-tribuna<sup>9</sup>, i sobretot amb la construcció de la monumental portadala i de l'església de Santa Maria de la Rodona. La portalada ocupava tota la façana de ponent de la catedral, formant una mena d'atri que allargava la nau, i tenia una estructura molt similar a la portada afegida a l'església de Santa Maria de Ripoll. Fou construïda per un taller escultòric<sup>10</sup> creador d'obres que, definint un estil propi i estretament vinculat als obradors actius a Ripoll en aquell moment, s'estengueren per tota la Plana de Vic, a les nombroses portalades que s'hi construïren, i al claustre de la canònica de Santa Maria de Lluçà.

L'església de Santa Maria de la Rodona, avui totalment desapareguda<sup>11</sup>, era davant de la façana de la catedral vigatana i constituïa, sens dubte, el més



ELS MOTIUS LLOMBARTS ES TROVEN DEFINITS EN ELS ROMÀNIS OSONEC

monumental exemple d'església de planta circular romànica que hi havia al país. Les seves característiques són poc conegudes a causa de l'escassa exploració arqueològica, però pel seu diàmetre havia de tenir al centre un anell de columnes o pilars que suportaven una cúpula central, envoltada per una corona circular, segons el model d'algunes grans esglésies circulars del nord d'Itàlia.

La pervivència de les tècniques constructives del segle XI, modificades i aplicades amb poca creativitat en edificis que repeteixen els tipus anteriors, es manifesta a Osona en molts edificis que cal datar del segle XII, com ara l'església de Sant Andreu de Llanars, la de Sant Vicenç de Torelló o la capella de Sant Martí Xic, al castell de Voltregà. L'ensopiment arquitectònic es palesa també en els campanars de Santa Maria de Seva i de Sant Sadurn d'Osormort, obres mancades de l'articulació plàstica del volum que donaven els motius llobards, que apareixen, però, al campanar de Sant Vicenç d'Espinelves, que, com el de Santa Eugènia de Berga, segueix absolutament fidel a les fórmules de l'arquitectura llobarda.

Contràriament al bon nivell assolit

per l'escultura monumental al segle XII, les formes i la tecnologia arquitectòniques que podem considerar pròpies del segle XII català només es palesen plenament en dos edificis osonencs de nova planta a part dels esmentats: l'església de Sant Andreu de Gurb i la canònica de Santa Maria de Lluçà.

L'església de Sant Andreu de Gurb és un gran edifici, un xic desproporcionat, d'una nau, molt ampla, que engloba la torre del campanar del segle X i que està construïda amb la tècnica de carreus perfectament tallats pròpia del moment. La canònica de Santa Maria de Lluçà, construïda també amb la tècnica de carreus pròpia del segle XII, és un edifici de tipologia singular per tal com conté al cap de l'ampla nau, abans de l'embocadura de l'absis, dues absidioles precedides d'un profund presbiteri, fet que li dona l'aparença d'un estrany transepte. Al sud de l'església, i amb una relació geomètrica estranya i forçada, hi ha el petit claustre que centrava les dependències canòniques, avui molt transformades. Aquest claustre de dimensions petites, però que configuren un espai ben proporcionat, té un caire de gran intimitat i "domesticitat" que en fan un dels més equilibrats de

l'ampli ventall dels claustres romànics catalans. El claustre de Lluçà constitueix la mostra més creativa que conservem de l'arquitectura osonenca del segle XII, la qual, llevat d'aquest edifici i de les reformes de la catedral vigatana, no aconsegueix desprendre's de la feixuga herència arquitectònica del segle XI, moment en què assoleix una brillantor difícilment superable.

JOAN-ALBERT ADELL I GISBERT

## NOTES

<sup>1</sup>Junyent i Subirà, Eduard, *L'arquitectura a Catalunya abans del Romànic*, Curial-Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983.

<sup>2</sup>Ilich i Castanyer, Imma, "El jaciment arqueològic de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter", *Quaderns d'Estudis Medievals*, núm. 7, Barcelona, març 1982.

<sup>3</sup>A.A.V.V., *Memòria 1983 del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, 1984.

<sup>4</sup>Cases i Loscos, Maria Lluisa, i Adell i Gisbert, Joan-Albert, "El campanar de Sant Andreu de Gurb i els campanars de torre pre-romànics a Catalunya" a *Quaderns d'Estudis Medievals* (en premsa).

<sup>5</sup>Junyent i Subirà, Eduard, op. cit.

<sup>6</sup>Junyent i Subirà, Eduard, op. cit.

(7) Puig i Cadafalch, Josep, De Falguera i Sivilla, Antoni, i Goday i Casals, Josep, *L'arquitectura romànica a Catalunya*, vol. II, I.E.C., Barcelona, 1909-1918 (2a. ed. facsimil, Departament de Cultura Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983).

<sup>8</sup>Barral i Altet, Xavier, *La Catedral romànica de Vic*, Artstudi, Barcelona, 1979.

<sup>9</sup>Barral i Altet, Xavier, op. cit.

<sup>10</sup>Barral i Altet, Xavier, op. cit.

<sup>11</sup>Barral i Altet, Xavier, op. cit.

WALTER CRUELLS, M. DOLORS I IMMA OLLICH

## L'ARQUEOLOGIA, UNA EINA BÀSICA PER AL CONEIXEMENT HISTÒRIC DE LES POBLACIONS ANTIGUES

**ARQUEOLOGIA A OSONA**  
una eina bàsica per al coneixement  
històric de les poblacions antigues de  
la comarca

**L'**ARQUEOLOGIA, COM A CIÈNCIA que estudia les cultures de l'home del passat, ha estat una eina bàsica de treball en la investigació a Osona en els darrers anys.

Des de les primeres troballes i excavacions realitzades per Serra i Campdelacreu, mossèn Gudiol, mossèn Junyent i tants d'altres, fins avui, hom ha realitzat un gran avenç, tant pel que fa a la utilització d'un ample espectre metodològic com per l'estudi analític de les restes materials, que ens permeten una nova interpretació de conjunt de la nostra història i àdhuc una revisió de moltes teories ja acceptades.

Novetats com la localització i excavació d'una necròpolis d'incineració dels segles IX-VIII a. C., de nous llocs d'establiments ibèrics (el Casol de Puig Castellet, l'Esquerda, el Pla del Castell), d'un megàlit sencer (Font de la Vena) i l'espectacular avenç en l'arqueologia urbana (Vic-Manlleu) modifiquen els antics esquemes evolutius a Osona i demostren que aquesta ciència té, en l'actualitat, grans possibilitats de futur.

L'objecte d'aquest article és fer un plantejament sobre l'estat actual de l'arqueologia a Osona i aquí hem d'esmentar la tasca duta a terme, des de

l'any 1982, pel Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (C.I.A.O.), col·lectiu d'arqueòlegs professionals que treballen a i des de la comarca d'Osona. Com a nucli investigador, el C.I.A.O. té el punt de partida en el "XI Simposi de Prehistòria i Arqueologia Peninsular" celebrat a Vic el novembre de 1982 amb el lema "*El Poblament Antic a Osona*". Amb aquest motiu el C.I.A.O. preparà també una exposició itinerant, que reunia materials procedents de diversos jaciments de la comarca des del paleolític fins al món medieval.

Aquest és l'àmbit cronològic-cultural que intentem de sintetitzar a continuació: des dels primers senyals d'ocupació humana en el paleolític superior, ara fa uns 16.000 anys, passant pel neolític, el món dels metalls, l'ibèric, el romà i l'edat mitjana, fins a les actuacions més recents en zones urbanes referents a arqueologia industrial dels segles XVII-XVIII i XIX.

### prehistòria

Com a conseqüència de les darreres excavacions arqueològiques portades a terme a la comarca d'Osona en els darrers anys, el coneixement de la nostra prehistòria ha experimentat un canvi tant quantitatiu com qualitatiu. Gràcies als darrers descobriments a l'àrea de Vilanova de Sau en els jaciments del

Castell, el Roc del Migdia, el Cingle Vermell, el Salt de la Minyona i d'altres, amb una cronologia que va des del 16000 fins al 9700 abans de J. C., s'ha pogut constatar que la presència humana és realment més antiga que no es pensava. Aquest conjunt de jaciments ha proporcionat una sèrie de dades, suficients per arribar-ne a conèixer l'evolució i el tipus de vida. Els jaciments són abrics poc profunds, al peu de la cinglera que domina la vall del Ter i les Guilleries. Eren ocupats temporalment i la supervivència dels seus ocupants es basava en activitats depredadores, sobretot la caça de grans mamífers en un primer moment i del conill més endavant. En ambdós casos, però, la recollida de fruits silvestres i la pesca eren factors importants en la seva dieta. Gràcies a les excavacions arqueològiques podem reconstruir la vida en aquests assentaments i diferenciar els espais d'habitació, amb fogars incorporats, dels industrials, per a la fabricació d'utillatge, sobretot lític. Així també, al Roc del Migdia, la recuperació d'un esquelet humà femení, situat dintre d'una estructura de lloses de planta rectangular, ens mostra la preocupació d'aquests pobladors per la mort.

La problemàtica d'adaptació de l'home en el seu medi ambient, que en certa manera el limita i alhora el condiciona favorablement cap al desenvolupament, comportarà la neolitització, mutació fonamental en la història de la humani-

tat que analitzem amb paràmetres econòmics. El pas d'una economia depredadora a una de producció, basada en la domesticació de les espècies animals i vegetals, és conegut avui a Osona en diversos jaciments. A la cova de les Grioterres i de Can Feló a la vall del Ter, s'ha pogut recuperar utilatge industrial relacionat amb una agricultura incipient (dents de falç, falcelles, molins, etcètera) així com restes òssies, sobretot de bestiar vacum, oví i caprí corresponents a un moment més tardà. Per les estratigrafies dels jaciments podem conèixer els canvis climàtics ocorreguts, així com l'estructuració dels seus hàbitats, sobretot les coves i els abrics i també tot el seu aixovar domèstic i ritual amb les noves incorporacions tecnològiques de la pedra polida i la ceràmica. Els jaciments de Savassona, Mas Tarabau i d'altres ens permeten de conèixer-ne la vida espiritual i el ritual de la mort. Es tracta de sepulcres de fossa on el difunt era inhumat indivi-



L'ARQUEOLOGIA TAMBÉ DÓNÀ PEU A FER UNA PREMSA ESPECIALITZADA: «COTA ZERO», PER EXEMPLE

dualment a l'interior d'una petita fossa, a vegades enllosada i amb un aixovar que l'acompanya.

El pas del món del neolític al món dels metalls ens és més desconegut pel que fa al poblament, però és força conegut quant als rituals d'enterrament. Es produeix ara un canvi ideològic-religiós, que comportarà una nova tipologia de l'enterrament basada en la monumentalitat. El megalitisme a Osona és la primera representació constructiva, realitzada evidentment amb un esforç col·lectiu per dipositar-hi les despulles col·lectives de la comunitat. Els megàlits de Puig ses Pedres, Puig ses Lloses i Sant Corneli són considerats per la seva tipologia constructiva—sepulcres de corredor i galeries cobertes—els més antics, mentre que les cambres simples de l'Espina, el Duc, les Costes del Vilar, la Saderra i d'altres devien ser més recents; algunes d'elles construïdes pels volts de la primera

part del segon mil·lenni a. C., però molt reutilitzades algunes fins al món clàssic. El dolmen de la Font de la Vena recentment excavat a Tavertet, en curs d'estudi, aportarà nous coneixements quant al mode de construcció del monument així com pel que fa a la seva cronologia més absoluta.

Els pobladors osonecs de l'edat del bronze ens són coneguts pels seus establiments en coves i abrics, com les Pixarelles, Can Feló, les Grioterres, Savassona, etcètera, si bé la possibilitat que existissin hàbitats a cel obert, avui desapareguts a causa de l'activitat agrícola, o encara per descobrir, s'ha de considerar. A nivell tecnològic l'ús i el coneixement dels metalls s'anà introduint, tot substituint les eines lítiques. Els contactes d'aquests pobladors amb altres d'indoeuropeus comportà canvis tant a nivell tecnològic com d'organització jeràrquica. Aquests corrents que s'anaren succeint durant un llarg període de temps arribaren a Osona a través



de fou la introducció del ritus funerari de la incineració. Aquest nou ritus ha estat localitzat recentment a la necròpoli de Coll s'Avenc, a Tavertet, on en una extensió d'uns 300 m<sup>2</sup> s'han pogut recuperar almenys una trentena d'urnes cineràries. Aquestes contenien les restes incinerades dels difunts tapades amb un plat i eren col·locades dins una petita fossa molt arran del sòl, sense cap senyal aparent indicador a l'exterior.

Aquest substrat indígena ja mig aculturat pels corrents centreuropeus fou novament influït pels contactes amb els pobles colonitzadors mediterranis, el resultat dels quals fou el naixement de la "cultura ibèrica" a casa nostra.

### el món ibèric i romà

En el marc de la història antiga s'estan posant de manifest un seguit d'aspectes que creiem que val la pena de considerar.



dels cursos del Ter i el Freser, aprofitant els passos naturals del Pirineu. Per primera vegada a Osona apareix l'organització interna dels establiments—preurbanisme—que anà evolucionant cap a formes més complexes, com les descobertes al jaciment de Can Caseta, l'Esquerda, el Pla del Castell, etcètera, generalment a l'aire lliure i en turons o zones fàcils de defensar. Aquests pobladors, ja més avançats, disposaven d'una economia mixta agrícola-ramadera desenvolupada, i coneixem les seves sitges per emmagatzar cereals i les restes òssies dels animals domesticats més corrents, el porc, la cabra i el bou. Aquest sistema econòmic afavorí uns excedents de producció, l'especialització i divisió del treball, així com un comerç regularitzat que permeté entre altres la importació del primer utilatge de ferro i més endavant el seu coneixement tecnològic. Una de les innovacions més significatives d'aquest període

Les excavacions i prospeccions realitzades en diferents establiments ibèrics, uns situats a prop o al costat mateix del curs del Ter, a la zona en què es va endinsant en les Guillerries (Savassona, Tavernoles, l'Esquerda, Roda de Ter) i els altres davant del Montseny i no massa lluny del Congost (el Casol del Puig Castellet, Golfueroles, el Turó del Montgrós, el Brull), tots ens dibuixen una línia de poblats construïts en llocs enlairats, de difícil accés i que, a més a més, augmenten les seves defenses naturals amb fortificacions. Aquesta línia de poblats, alguns d'ells són veritables fortaleses, podria indicar una delimitació del *territorium* dels ausetans per la banda est i sud-est, que és precisament la zona d'on surten els camins que van cap a la costa seguint els cursos del Ter i el Congost, sense menysvalorar les rutes que travessen el Montseny. Recordem que diverses vegades els textos clàssics esmenten les ri-

valitats que existien entre els ibers de l'interior i els de la costa, rivalitats que sovint acabaven en ràtzies sobre els territoris dels veïns. En aquest cas, tindriem per una banda als ausetans i per l'altra els indikets, establerts a la costa nord-est, i els laietans més al sud, amb el massís del Montseny entremig, de difícil atribució.

Aquest *territorium*, del qual com a hipòtesi de treball, hem traçat la delimitació vers l'est i sud-est, devia estar organitzat políticament en *civitas*, una forma de ciutat-estat que comprenia els nuclis habitats i els terrenys que s'hi relacionen: camps de conreu, boscos i terres de pastura. Una de les dades indicatives d'aquesta organització és, sens dubte, l'encunyació de moneda pròpia. Els ausetans, juntament amb la ciutat d'Illirta (Lleida) i de Kese (Tarragona) van ésser els primers en encunyar moneda ibèrica de plata a Catalunya, segons la metrologia del denari romà. Però existeix entre elles una



L'organització del poble ausetà en una confederació de *civitates*, sistema que té unes arrels ben mediterrànies, que té paral·lelismes en la *polis* grega i que no era gens estranya al món llatí, ens pot ajudar a entendre la ràpida romanització de la zona.

Diferents prospeccions arqueològiques, així com troballes ocasionals, van demostrant que, almenys d'ençà del segle II a. C., la Plana fou ocupada de manera sistemàtica, ben cert que en funció de la seva capacitat agrícola i en relació amb el procés de romanització, però en detriment de l'ocupació dels hàbitats situats a les altures, normalment superiors als 600 m, la majoria dels quals van ésser abandonats d'ençà del segle II a. C. (Cal recordar que la darrera notícia que hi ha referent a revoltes ausetanes en contra dels romans data de l'any 183 a. C.)

Al llarg dels segles II i I a. C. van sorgint arreu del pla diferents punts d'ocupació, el més conegut dels quals



proporcionada per l'anterior, sinó que concreta que l'inici de la via era en un lloc del pla, no gaire lluny de la confluència dels rius Meder i Gurri.

Cal suposar, doncs, que, en el moment en què la via republicana de Colluspina es va traçar, es prengué com a referència per fixar-ne el començament un lloc ja utilitzat o valorat pels indígenes. Potser un punt de mercat i de reunió de la gent ausetana que vivia en els turons de l'entorn i dispersa en el pla.

Les excavacions arqueològiques realitzades en els darrers anys han posat de manifest que en el lloc del Vic actual, i concretament en un dels punts més elevats de la ciutat vella, existí un establiment romà en els primers decennis del segle I d. C. Es tracta de la primera ocupació de l'àrea, atès que fins ara no s'han trobat restes estratigràfiques anteriors. Tots els documents arqueològics identifiquen el lloc del Vic actual amb la ciutat d'Ausa, esmentada



L'ARQUITECTURA DE SIGNE DIVERS (CIVIL, MILITAR, ECLESIASTICA) TÉ A OSONA UNA REPRESENTACIÓ ÀMPLIA

diferència fonamental: la llegenda de la moneda ausetana apareix sempre sota la forma de genitiu plural, AUSESKEN, que vol dir dels ausetans, mentre que les altres dues porten el nom de la ciutat. Aquest tret ens indica que l'organització en *civitas* no necessàriament implicava una capitalitat única, com sembla que era el cas del poble ausetà. Sembla, doncs, més correcte considerar que l'organització política dels ausetans, en el moment de l'arribada dels romans a final del segle III a. C., era la d'una confederació de *civitates*.

Aquesta confederació estava dirigida per reietons, com Amusic (Titus Livi 21,61), semblants als ilergets Indíbil, Mandoni o Belistage. Aquestes i altres característiques i situacions, com haver fet front comú als romans al costat dels púnics, aproximen notablement els ausetans i els ilergets, el poble iber més important de les terres de l'interior que configuraran la futura Catalunya.

és el poblat ibero-romà de can Caseta (Manlleu), que després d'un *hiatus* sorgeix sobre una ocupació anterior de la primera edat del ferro. La notable densitat de troballes fa pensar en l'existència de masos i de granges al costat dels poblats, que devien configurar un panorama econòmic-demogràfic que ha perdurat fins als nostres dies.

La importància de la Plana, i en concret de la seva part central, la indica la troballa d'un mil·liari pertanyent a la via republicana de Colluspina, construïda a l'agora del cònsol Mannius Sergius entorn dels anys 129-124 a. C., i una de les vies romanes més antigues de la península ibèrica. Les VII milles gravades en el mil·liar aparegut a la vorera del camí ral que va de Vic a Moià, a prop de la casa del Vilar, indiquen que el començament de la via era a la Plana. L'altre mil·liari, trobat recentment a Santa Eulàlia de Riuprimer (a 7 km de Vic), no tan sols ratifica la informació

per Ptolemeu (Geografia II, 6, 66) en el segle II a. C., o amb l'Auso de l'epigrafi (CIL, 6.110). Res no sabem del primitiu establiment, però ben segur que estava estretament relacionat amb les vil·les rurals situades al seu entorn i arreu de la Plana que en aquell moment adquiriren una notable importància, tal com indiquen els jaciments del Puig d'en Planes i del Cap del Pont del Gurri, ambdós situats en el terme de Vic.

En la darrerria del segle I d. C. i inici del II d. C., en la mateixa àrea on es documentaren les restes abans esmentades, s'hi construí un temple clàssic rodejat per un *temenos* o pati sagrat, tancat per un *peribolus*. En les campanyes d'excavacions dels anys 1984-85 s'ha pogut delimitar la línia frontal i lateral sud del peribol, així com els murs d'inici del segle I d. C., o sigui anteriors al temple i situats dins del recinte sagrat. Sembla lògic suposar

que aquesta primera construcció fou enderrocada o amortitzada per l'edificació del temple. Desconeixem la categoria i les dimensions de l'establiment primitiu, així com la seva posterior evolució urbana, però sí que podem afirmar que a final del mateix segle i inici del següent, la ciutat havia aconseguit la importància suficient per edificar un temple, possiblement dedicat a l'emperador. D'acord amb les dades epigràfiques sabem que en aquella època la ciutat estava organitzada segons un règim de tipus romà, amb un *ordo decurionum*, amb el senat o consell de cent ciutadans lliures i de bona posició social i econòmica que s'encarregava del funcionament de la ciutat (CIL, II, 4347). Existia també un *collegium* de sevirs que en el marc del temple s'ocupava del culte (CIL, II, 4618).

### èpoques medieval i moderna

En el món medieval, l'aplicació de



tècniques arqueològiques és un fet relativament recent al nostre país. Només fa uns deu anys que les dades aportades per l'arqueologia poden completar —i fins i tot revisar— les dades arxivístiques. Tanmateix, ha calgut valorar l'arqueologia medieval per ella mateixa, deslligant-la de conceptes arquitectònics i d'història de l'art.

Precisament Osona, una de les comarques amb gran nombre de restes de castells i esglésies medievals (monuments representatius de l'arquitectura oficial de l'època, civil, militar i eclesiàstica), ha estat capdavantera en l'excavació científica de jaciments medievals.

La gradual degradació del sistema de vida romà a partir del segle III, conjuntament amb la irrupció dels pobles forans (germànics, segles IV-V, i musulmans, segle VIII) amb la subsegüent inestabilització polític-social, va afectar totes les formes de vida comunità-

ria, des dels organismes de poder fins als costums tradicionals, la ideologia, les tècniques agràries, les relacions socials, etcètera.

A partir dels segles VIII i IX, amb l'entrada dels carolingis a Catalunya, s'organitza tot un sistema defensiu, amb una xarxa de castells i torres de guaita repartits estratègicament. També les esglésies tenen una missió social i política, ja que actuen com a nuclis aglutinadors de la població en zones semiabandonades.

Un bon exemple de l'arquitectura militar del segle XI és el castell de Tardell, anomenat també de Can Boix, situat als contraforts del Montseny, el qual és objecte d'excavacions arqueològiques programades des del 1984. Tot estant en curs d'excavació, hom ha localitzat diversos nivells d'ocupació des del segle XI fins al segle XIV.

Quant a les esglésies, l'exponent de l'arquitectura religiosa oficial dels segles XI i XII és el romànic. En aquest àmbit cal destacar l'excavació de les esglésies parroquials de Sant Vicenç de Malla i Sant Vicenç de Torelló (segles IX-XII, amb addicions posteriors) situades respectivament al sud i al nord de la comarca d'Osona, excavacions dutes a terme per la Diputació de Barcelona. Hom hi ha pogut distingir diverses etapes de construcció a més de sepultures alt-medievals.

Les necròpolis medievals ocuparien un apartat especial per la importància del material antropològic, que proporciona dades sobre la forma de vida, rituals, costums, tipus físics, malalties, alimentació, etcètera. Podem esmentar aquí les excavacions realitzades a la necròpoli del jaciment medieval de l'Esquerda, amb més de vuitanta-cinc individus analitzats i amb quatre nivells de sepultures, des del segle IX al segle XIV. Així mateix, l'excavació d'urgència portada a terme a l'exterior de l'absis del monestir de Lluçà, féu aparèixer tombes antropomorfes excavades a la roca, datables de començament del segle X. I els enterraments de la necròpoli del Cloquer, vora la catedral de Vic (excavació d'urgència del 1982, igual que l'anterior) que hom pot datar de la darrerria del segle IX.

En darrer lloc, cal referir-se als nuclis d'hàbitat on trobem exponents d'arquitectura popular. Pel que fa al poblament agrupat, el poblat medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter n'és el cas més remarcable: el poblat va

ser abandonat el 1315 i això permet una excavació directa de les restes medievals, sense afegits posteriors. L'excavació d'una de les cases o habitacions en descobreix els murs de pedra i tàpia amb coberta de bigues de fusta i teules. L'espai de cada casa és molt petit, d'uns vint metres quadrats. El material trobat sol ser ceràmica grisa-negra, atuells de ferro i bronze i restes d'aliments.

Un altre poblament medieval en curs d'excavació és el nucli antic de Vic. Aquí la població creix entorn de dos centres: el castell dels Montcada, a la part alta de la ciutat, i la catedral (des del 886), ambdós nuclis tendeixen a unir-se. Les campanyes d'excavació se centren en llocs diferents, per causa de l'especial problemàtica de l'arqueologia urbana: carrers, places, subsòl de les cases, etcètera, sempre són llocs difícils d'excavar. Amb tot, els resultats dels darrers tres anys són esperançadors: localització de nivells medievals i romans d'hàbitat, localització d'una necròpoli alt-medieval vora la catedral i d'una altra prop de Sant Sadurní, a la part alta de la ciutat, etcètera.

L'arqueologia urbana planteja l'excavació de nivells superposats de sediments, a vegades molt profunds, ja que el creixement urbà ha continuat al llarg de centenars o milers d'anys. Així, els nivells superiors ens posen davant el fet de l'arqueologia industrial o l'excavació de restes d'èpoques properes a nosaltres: podem esmentar el mateix cas de Vic, amb nivells superiors corresponents als segles XVIII i XIX; i el cas de l'excavació de la plaça de Dalt Vila, a Manlleu, on, actuant d'acord amb arquitectes i urbanistes per tal de remodelar la plaça d'una forma adient, hom va localitzar uns habitatges del segle XVIII.

WALTER CRUELLS, M. DOLORS MOLAS, IMMA OLLICH  
arqueòlegs, membres del Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (CIAO)

### BIBLIOGRAFIA BÀSICA

- Ausa, publicació del Patronat d'Estudis Ausonencs, X vols., Vic, 1952-1985.
- Cota Zero. *Revista d'Arqueologia i Ciència*, Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (CIAO), núm. 1, Vic, 1985.
- "El poblament antic a Osona", XI Simposi de Prehistòria i Arqueologia Peninsular, a *Ausa*, vol. X, Vic, nov. 1982.
- El poblament antic a Osona. Darrers treballs arqueològics*, catàleg de l'exposició itinerant, novembre 1982-maig 1983.
- Albareda, Figuerola, Molist, Ollich: *Història d'Osona*, Eumo Editorial (col·lecció l'entorn, 5), Vic, 1984.
- Gudiol, J.: *L'Ausa romana i el seu temple*, Vic 1907.
- Junyent, E.: *La ciutat de Vic i la seva història*, Ed. Curial, Barcelona, 1976.
- Molas, M. D.: *Els ausetans i la ciutat d'Ausa*, Patronat d'Estudis Osonencs (Col·lecció Osona a la Butxaca), Vic, 1982.
- Ordeig, R.: *Els orígens històrics de Vic*, Patronat d'Estudis Osonencs (col·lecció Osona a la Butxaca, 1), Vic, 1981.

ANTONI PLADEVALL I FONT

## EL MUSEU EPISCOPAL DE VIC

**E**L MUSEU EPISCOPAL DE VIC és, sense cap mena de dubte, la institució cultural més antiga de la capital d'Osona, la que atreu més visitants del país i foranis i una de les més interessants pel que fa a les seves col·leccions d'art romànic i gòtic.

Està instal·lat al costat mateix de la catedral, amb la façana a la plaça del bisbe Oliba, a frec del meravellós campanar romànic iniciat per aquell gran bisbe de Vic i abat de Ripoll i de Cuixà, que és l'element més sencer i genuí que ens ha pervingut de l'antiga catedral romànica de Vic, que fou renovada essencialment en el pas dels segles XVIII al XIX. L'edifici que acull el museu, precedit d'un atri fet amb columnes de l'antic convent de la Mercè de la ciutat, és el de l'antic Col·legi-Seminari de Sant Josep, aixecat a mitjan segle passat sobre el solar que ocupaven les antigues cases de l'Ardiaca de la catedral de Vic. És un edifici exempt només amb una casa adossada, que forma una illa dintre l'entramat de vells carrerons que constitueix el nucli antic de la ciutat de Vic. Té una planta sensiblement rectangular i, al centre, un claustre o pati amb arcades al pis inferior, el qual dóna llum a les sales disposades entorn seu.

En aquest edifici, d'aparença noble per l'ornamentació dels finestrals i els elements escultòrics amb què se l'ha ornat, bé que de construcció pobra, hi ha el primer museu eclesial del país



L'ESTIL RENAIXENTISTA S'INTUEIX, PERÒ ENCARA NO HI ÉS DE DEBÒ

català per la importància del seu contingut i per la seva antiguitat.

\* \* \*

El Museu Episcopal de Vic, com a institució oberta al públic, va inaugurar-lo el 7 de juliol de 1891 el bisbe Josep Morgades, que regí la diòcesi de Vic entre els anys 1882 i 1899, el mateix bisbe que l'any següent inaugurava el monestir restaurat de Ripoll, un dels fets externs de més ressonància dintre del moviment de la Renaixença catalana.

En realitat, l'obra del bisbe Morgades fou la de fer possible una aspiració o somni d'alguns vigatans que havia començat més de vint anys abans.

L'any 1867, amb motiu de l'Exposició Retrospectiva, que esdevingué la base del Museu de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, va arrelar a la ciutat de Vic la idea de fer una exposició semblant amb els elements artístics i arqueològics que es trobaven a Vic i els seus voltants. Amb aquest fi, l'Ajuntament de Vic va crear una comissió presidida per l'alcalde, Josep de Macià i Pujol, i integrada per representants de la corporació municipal i del capítol catedralici. Era secretari de la comissió el jove Jaume Collell, aleshores estudiant a la Universitat de Barcelona.

Tot i les convulsions polítiques de l'època, l'exposició es va inaugurar el dia 3 d'octubre del 1868 al pis de sobre del claustre de l'ex-convent de dominics, l'actual Escola d'Arts i Oficis de la ciutat.

Les esmentades revoltes polítiques iniciades l'any 1868 varen paralyzar l'intent inicial de crear amb els materials reunits un museu municipal o bé, com també es va suggerir, un museu local, amb la participació del capítol de la catedral, propietari de moltes de les peces exposades. L'any 1877, la idea va ésser represa, ara pel Círcol Literari de Vic, que va instal·lar el mateix any, en una de les sales de la seu social de l'entitat, una exposició permanent o petit museu amb les peces que encara es trobaven reunides des de l'any 1868 i amb altres d'arreglades pels seus socis. La descoberta del temple romà el 1882 amb motiu de la demolició del vell castell dels Montcada va desvetllar dintre del Círcol Literari, sobretot en el seu soci Josep Serra de Campdelaneu, un veritable afany d'aplegar totes les coses que documentessin el passat de la vella



LA RESTAURACIÓ OCUPA UN LLOC IMPORTANT EN LES TASQUES DEL MUSEU

ciutat d'Ausa i de la seva comarca.

Amb tot, el motiu o ocasió que va portar a la creació definitiva del Museu de Vic va ser l'Exposició Universal de Barcelona de l'any 1888, a la qual Vic va concórrer aportant les obres d'art principals que tenia recollides el Círcol Literari, les que eren propietat del municipi i les que va fer aplegar el bisbe Morgades a la catedral, a les esglésies de Vic i a d'altres indrets de la diòcesi, i també d'altres que deixaren i després cediren a perpetuïtat alguns particulars.

Acabada l'exposició, el bisbe Morgades va cedir, per instal·lar-hi tot el material recollit, un sector de les sales del segon pis del Palau Episcopal i la part que no ocupava la Biblioteca Episcopal de les galeries construïdes a l'inici del segle XIX sobre el claustre gòtic de la catedral de Vic, desmuntat i tornat a construir amb motiu de la construcció de la nova catedral.

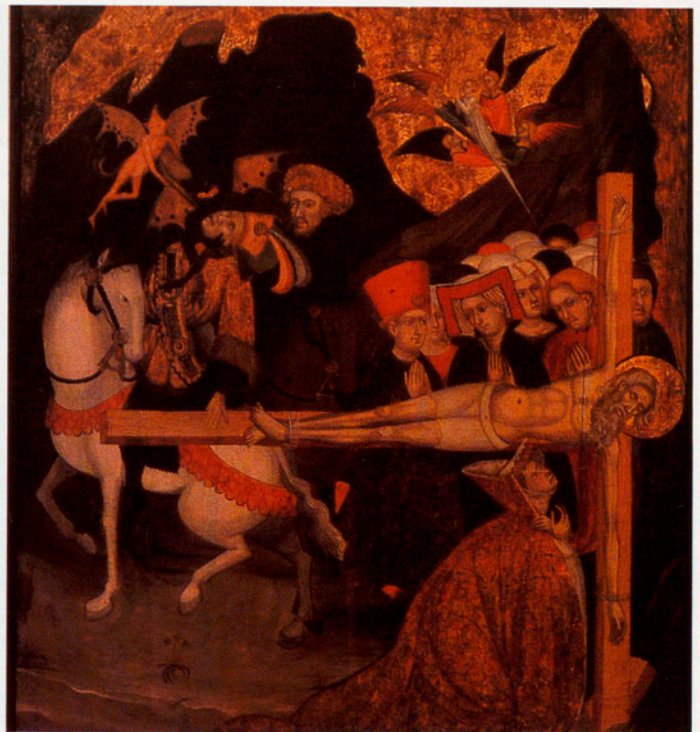
El nou museu s'anomenà inicialment Museu Arqueològic Artístic Episcopal, perquè el bisbe Morgades, arran de la seva constitució, va redactar uns estatuts, els mateixos que encara perduren en l'actualitat, pels quals es constituïa un museu, com a fundació de dret privat, amb la finalitat de conservar, estudiar i donar a conèixer el patrimoni de valor arqueològic i artístic integrat pels béns que tenia en el moment de la seva fundació, els dipositats a perpetuïtat i els dipositats temporalment. Tot i la participació del Círcol Literari i que el

seu primer conservador fou el patrici Antoni d'Espona i de Nuix (1891-1898), el museu es considerava de propietat i protecció eclesiàstica.

Cal remarcar que era el primer museu eclesiàstic del país; el segon, el de Solsona, es crearia el 1896 i els de les altres diòcesis catalanes es feren ja avançat el segle actual. És aquest un fet que val la pena remarcar en uns moments en els quals massa lleugerament es titlla l'Església de depredadora del patrimoni artístic. A Catalunya almenys, l'Església ha estat una de les institucions que, amb anterioritat a moltes d'altres, s'ha preocupat per conservar i exposar el seu patrimoni. Amb la creació del Museu Episcopal de Vic i els que el varen seguir, es feia palesa la identificació d'una bona part del clergat català amb el catalanisme impulsat per la Renaixença, que era un mòbil per crear museus com a signes d'identitat i de retrobament amb les arrels del nostre poble que, segons la concepció de l'època, exposada en aquell temps per Torras i Bages, no podia ésser sinó que cristiana.

No ens entretindrem a destacar el paper del bisbe Morgades en la creació del Museu de Vic, perquè és ben evident. En pocs anys va recollir per al seu Museu importantíssimes peces de tots els racons de la diòcesi de Vic i també de la de Solsona, de la qual va ésser administrador apostòlic fins al 1885.

Al costat del bisbe Morgades, traslla-



DUES DAVALLADES DE LA CREU D'ESTIL FORÇA DIFERENT

dat a Barcelona el 1899, treballà infatigablement, amb un afany i coneixences cada vegada més científiques i ampliades, el jove seminarista Josep Gudiol i Cunill, que va ésser conservador del Museu Episcopal entre el 1898 i el 1931. A mossèn Gudiol, va substituir-lo el doctor Eduard Junyent i Subirà, destacat arqueòleg i historiador, que va ésser el principal mentor cultural de la ciutat de Vic fins a la seva mort, ocorreguda el 1978. El doctor Junyent no es va limitar a ampliar i estudiar el contingut del Museu Episcopal, sinó que en va ésser el promotor de la instal·lació actual a l'esmentat antic Col·legi de Sant Josep, que el 1941 la mitra li cedí amb aquesta finalitat.

Per dur a terme aquesta instal·lació calgué fer importants obres de consolidació i d'adaptació del vell edifici, tasca difícil en una època de crisi i de misèria, però en la qual varen col·laborar entusiàsticament destacats ciutadans i empreses de Vic, els Amics dels Museus i algunes entitats oficials, de manera més secundària. Això va permetre que el 1948 ja s'hi trobessin instal·lades i obertes al públic les sèries de pintura gòtica, el 1952 les d'art romànic i d'escultura, i que el 1967, amb motiu del centenari de l'aplec del nucli primitiu de materials del Museu, es pogués completar la instal·lació de les sèries arqueològiques, de teixits, de couro, de ceràmica, de monedes i d'orfebreria al segon pis de l'edifici i el lapidari, o



ELS RETAULES ROMÀNICS EN TOT LLUR ESPLENDOR COLORÍSTIC I FORMAL

col·lecció d'elements de pedra, que van de la prehistòria a l'època barroca, a l'entorn de la planta baixa de l'edifici.

Des del 1978 dirigeix el Museu Episcopal de Vic mossèn Miquel Gros i Pujol, que continua la tasca de millorar o facilitar la consulta i estudi de tot aquest munt d'obres d'art i d'arqueologia.

A desgrat de l'estretor del nou edifici, pel gran conjunt de material i de col·leccions que formen el Museu Episcopal de Vic, es pot assegurar que aquest és un dels més importants del país en temes d'arqueologia sagrada, essencialment dels períodes romànic i gòtic, i només es avantatjat en alguns aspectes —com és el cas de les col·leccions de pintura gòtica— pel Museu d'Art de Catalunya, instal·lat al Palau Nacional de Montjuïc.

Les principals col·leccions del Museu Episcopal de Vic estan instal·lades en el primer i en el segon pis de l'esmentat Col·legi de Sant Josep, en deu sales a cada pis disposades en quadre a l'entorn del pati central. A la planta baixa, fins ara només hi ha el museu lapidari, disposat entorn de l'espai obert del seu senzill claustre. Només el poden visitar especialistes o persones que ho sol·licitin, ja que la seva especificitat i la instal·lació provisional fan que no estigui comprès dins de la visita normal del Museu; entre les peces més notables d'aquest sector lapidari hi ha mil·liars de l'antiga via romana d'Ausa a Barci-

no, les restes de la portada romànica de la catedral de Vic del segle XII, làpides i mosaics d'època romana i d'altres elements importants d'escultura que van de les primitives civilitzacions osonenques, com l'estela ibèrica de Tona, al segle XVIII.

Al primer pis destaca la sala primera d'escultura i pintura romànica i s'hi accedeix per una portada romànica del segle XII procedent de Malla. Conté unes vuitanta peces romàniques, entre les quals destaquen les pintures al fresc dels pintors itinerants coneguts pels noms de les seves obres principals, com el mestre d'Osormort, de Sescorts, etcètera, que varen pintar els absis de Sant Sadurní d'Osormort, Sant Martí Sescorts o del Brull. També hi ha un Sant Sopar del segle XIII, procedent de la catedral d'Urgell.

Ressalta, sobretot, la col·lecció d'antependis o frontals d'altar sobre fusta dels segles XII i XIII, obres mestres plenes de bellesa i d'emoció del mestre de Ribes, del mestre de Santa Margarida Sescorts i del mestre del Lluçanès, i altres de més ingenus però no menys interessants, com el de Sant Martí de Puigbò, Sant Hilari de Vidrà o el del santuari i monestir del Coll, a les Guillerries.

Intercalades amb la pintura, hi ha notables peces d'escultura, marededús, magestats, sant cristos també dels segles XII i XIII, entre les quals destaquen un Crist en magestat del segle XII i el monumental Davallament d'Erill la Vall, del segon quart del mateix segle.

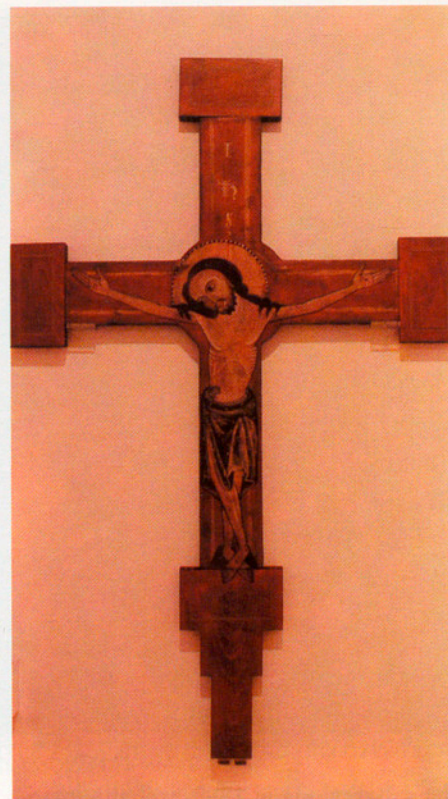
L'escultura gòtica, que s'estén per la segona sala, precedida de temes o fragments pictòrics que marquen l'època de transició d'estil, mostra amplament el desenvolupament estilístic que va produir-se de manera anàloga al de la pintura. Hi ha unes 140 peces notables dels segles XIII al XVI, entre les quals destaca el Retaule de la Passió de Bernat Saulet, esculpit l'any 1341 i la marededéu de Boixadors, del segle XIV. Amb elles es pot seguir tota una evolució d'estil, des de l'escola arcaica italianitzant originada a les canteres de Girona fins a l'obra del gran mestre de Barcelona, Pere Oller, autor, entre moltes altres obres, de dues portes esculpides i del gran retaule gòtic de la catedral de Vic, complement indispensable en aquest recorregut. També són interessants i una incògnita, les grans talles de fusta policromada d'un grup d'imatges del Sant Sepulcre del segle XV.

Les restants vuit sales d'aquest pis estan dedicades a la gran col·lecció de pintura gòtica, que comença amb la pintura italo-gòtica de Ferrer Bassa (1345-48), el primer gran pintor gòtic català, amb fragments d'un retaule de Sant Bernat. El segueixen obres del mestre de Sixena, de Pere Serra i dels mestres d'Estamariu i de Rubió, tots de la segona part del segle XIV.

La diòcesi de Vic al llarg del segle XV va rebre a les seves esglésies pintures de diferents grans mestres que actuaren a Barcelona, com els Serra, Borrassà, Martorell i Huguet, i també a centres menors, com els de Tarragona i Lleida; això, gràcies a la gran extensió de la diòcesi que s'estenia geogràficament vers aquestes darreres ciutats. Aquesta és la causa per la qual s'exposen en aquestes sales importants obres de Ramon de Mur (1402-1412), com el retaule de Guimerà, on s'exposen notables escenes de l'Antic i del Nou Testament, entorn de l'escena del Judici Final.

Els Jaume Ferrer I i II ocupen les sales cinquena i vuitena, el primer compartit amb obres del Mestre de Fonollosa i de l'anomenat Mestre de les Figures Anèmiques, tots dos de la primera meitat del segle XV. També hi figura, en el centre, un retaule mallorquí dedicat a Santa Magdalena i un retaule de Sant Martí, del mestre de Fonollosa, que procedeix del llegat de Jaume Espona i Brunet. La sala de Jaume Ferrer II (1434-1467) té dotze grans taules procedents de l'antic retaule de Verdú, que tenen per autor aquest mestre lleidatà, i algunes peces de retaules menors dels mestres Bernat Puig i Jaume Cirera, que treballaren conjuntament durant la primera meitat del segle XV.

És impossible descriure i enumerar totes les peces de pintura gòtica que formen l'impressionant conjunt del Museu Episcopal, però mereixen una especial atenció les obres del gran mestre Lluís Bonassa, pintor oriünd de Girona, documentat entre el 1380 i el 1426, que ocupen la sala sisena. Entre aquestes obres destaquen el gran retaule de Santa Clara, pintat entre els anys 1414 i 1415, i unes poques però excel·lents mostres dels dos grans mestres catalans Bernat Martorell i Jaume Huguet. Es tracta d'obres poc importants pel seu volum però d'un gran valor pictòric, especialment el retaule de l'Epifania d'Huguet (1415-1491), considerat com una de les millors obres d'aquest mestre.



EL SANT CRIST TÉ UN LLOC DE PRIVILEGI DINS L'ART ROMÀNIC

La sala setena, allargassada i que dona accés a les sales vuit, nou i deu, conté un conjunt d'obres disperses, entre les quals destaca el gran retaule de Preixens, un mestre anònim del cercle artístic de Jaume Ferrer II.

Finalment, la sala desena i última del recorregut del primer pis està dedicada als pintors Gascó, Joan i Perot, pare i fill, que varen actuar a Vic a partir del 1502. Joan Gascó, pintor navarrès afincat a Vic en la data esmentada, és un pintor ja renaixentista, bé que tant ell com el seu fill poden considerar-se com de la darrera etapa, o de transició d'estils. Destaca aquí la Santa Faç, obra de cavallet, patètica, atribuïda durant algun temps per la seva perfecció a Albert Durer i després a Bartomeu Bermejo, fins que se'n va poder establir la verdadera filiació.

Tot aquest considerable material té un fil conductor molt interessant que sovint manca en museus més importants: és el fet que la gran majoria de peces procedeixen d'una àrea geogràfica molt concreta, la diòcesi de Vic, i algunes de Solsona o de sectors d'altres diòcesis que hi són a tocar i, d'altra banda, molts dels retaules exposats s'han pogut datar gràcies a l'abundant documentació dels rics arxius diocesans. Això ha fet que el Museu de Vic hagi servit a mossèn Gudiol, al doctor Junyent i a d'altres estudiosos de l'art



UN JUDICI FINAL QUE ANUNCIA EN ALGUNAS ASPECTES HIERONYMUS BOSCH I UNA PANORÀMICA DE L'ENTRADA AL MUSEU EPISCOPAL DE VIC

per poder establir amb les peces recollides i la documentació existent una classificació històrica i estilística dels pintors de l'època gòtica i fins dels autors de les pintures romàniques murals i sobre taula.

El segon pis del Museu Episcopal és el més variat i dispers, puix que està integrat per sèries d'arqueologia local que van des del neolític fins al romànic, amb col·leccions importants de materials portats de fora, com la col·lecció de cultura egípcia, amb un exemplar en paper del *Llibre dels Morts*, i les de cultura grega, etrusca, púnica i ibèrica. Al costat d'això té una secció de guadamassils o frontals i altres peces fetes en cuir repussat, una nodrida secció d'indumentària religiosa, una sala de teixits i brodats, amb teixits coptes, algunes peces fatimites, teixits hispano-àrabs, entre els quals destaca el famós *Tapís de les bruixes*, fragments de teles que embolcallaven relíquies, frontals brodats del segle XV i posteriors; una gran sala de ceràmica, on figuren des d'una secció de pots de farmàcia dels segles XVI al XIX, a plats amb reflexos metàl·lics, rajoles gòtiques i de tradició àrab, ceràmica d'Alcora, socarrats de Paterna, rajoles d'arts i oficis, etcètera. Hi ha també una petita sala de sigil·lografia amb segells i encunys de l'època gòtica i altres de posteriors, i una gran sala de vidres, medalles, monedes, ex-vots,

gravats, dibuixos i petita escultura renaixentista, barroca i neoclàssica. En aquesta darrera sala hi havia exposada fins fa pocs anys la rica col·lecció de monedes, que per raons de seguretat fou retirada de l'exposició al públic.

Tot aquest material, amb peces de gran valor dintre de cada tema o especialitat i a vegades amb col·leccions irrepetibles, com la de petits objectes romans procedents d'Empúries, es troba a les vuit primeres sales del segon pis, precedides d'una sala de tapissos i mobiliari i amb una darrera sala de records de personatges il·lustres de Vic o vinculats amb la ciutat, com són Sant Miquel dels Sants, Jaume Balmes, Jacint Verdguer, Jaume Collell, Ramon Cosbella, Josep Gudiol i Eduard Junyent, i dels grans bisbes vigatans Josep Morgades, creador del Museu, i Josep Torras i Bages.

Una sala d'aquest pis té un valor especial, ja que es troba estretament vinculada amb les grans col·leccions del primer pis. És la sala novena o sala de l'orfebreria i del ferro. Al costat de les col·leccions de canelobres, hostiers i neulers dels segles XIII al XVIII, hi ha una vitrina amb uns 50 encensers i navetes dels segles XII al XIX, vitrines amb creus gòtiques, arquetes, esmalts, vaixel·la de fusta, relíquies i lipsanoteques, l'encenser de Lledó, obra bizantina del segle VI i un conjunt de portapaus i

*agnus dei*, calzes i altres peces notables, com el *Textus* d'argent de la catedral de Vic. També hi ha algunes pintures d'època barroca, arquetes, caixes antigues, etcètera. Un conjunt un xic dispar però valuós, el qual, per manca d'espai, es troba un xic barrejat amb pistoles i armes antigues, claus, portes ferrades i altres elements, com bacinies i espases, que tenen com a comú denominador el ferro, material amb què estan fets.

Aquest segon pis, més que no pas cap altra part del museu, posa de relleu que cal disposar de més espai per fer més visibles, destacar com es mereixen i presentar d'una manera pedagògica tots els objectes que formen l'enorme riquesa de materials i contingut del Museu Episcopal de Vic.

També és evident que l'estretor dels locals no permet presentar com caldria, per admirar-los en la seva disposició original, els retaules i moltes obres de grans dimensions. Tot això, però, no és cap demèrit del gran Museu de Vic. Tot ell és un gran monument a les persones esmentades, que amb el seu talent, esforç i una dedicació total han enriquit la capital d'Osona i el nostre país amb un Museu que és una font primordial d'estudi i d'admiració per als estudiosos del país i de l'estranger.

ANTONI PLADEVALL I FONT



A Catalunya l'antropologia sembla travessar un bon moment. La bibliografia sobre aquesta disciplina del saber va assolint un cert pes al si de la cultura catalana. Aquesta revifalla té, ben probablement, una data: la publicació ja fa més d'un any d'un volum en homenatge de l'eivissenc Àngel Palerm, il·lustre peoner de l'antropologia catalana. Si fa no fa, pel mateix temps van aparèixer dues obres d'autors autòctons, *La dansa als esperits*, de Lluís Mallart, i *La mitologia i la seva interpretació*, de Joan Prat i Carós. I, més ençà, les aportacions s'han vist ampliades, per posar-ne només dos exemples, amb els llibres: *El bolet i la gènesi de la cultura. Gnoms i follets: àmbits culturals de l'Amanita Muscaria* de Josep M. Fericgla i *La cultura popular, a debat*, de diferents autors.

Però en l'actual revifalla també hi tenen molt a veure les traduccions actuals dels clàssics de l'antropologia al català. En aquesta secció de llibres de l'ARREL, el lector pot llegir la crítica de tres de les obres fonamentals d'aquests autors: Lévi Strauss, Lévy-Bruhl i Margaret Mead. Mentrestant, s'anuncia, dins la mateixa col·lecció patrocinada per la Diputació de Barcelona i Edicions 62, "Clàssics del pensament modern", la traducció de l'obra de Bronislaw Malinowski *Els argonautes del Pacífic Oriental*.

### "L'ànima primitiva"

LUCIEN LÉVY-BBRUHL

TRADUCCIÓ DE SANTIAGO ALBERTÍ. EDICIÓ A CURA DE JOAN FRIGOLÉ I REIXACH. PRÒLEG DE RAMON VALDÉS

Edicions 62 i Diputació de Barcelona

Col·lecció "Clàssics del pensament modern"

354 pàgines

## L'antropologia cultural i les aportacions que hi va fer Lévy-Bruhl

Dintre la història de l'antropologia cultural existeix un corrent, de llarga tradició, interessat a discernir el caràcter específic de la religió i del pensament primitius. Això es fa palès en les primeres publicacions dels etnòlegs professionals de la segona meitat del segle XIX, igual com ho havia començat a ser ja abans, gràcies a l'obra dels missioners, filòsofs i teòlegs espanyols, que, ja a començament del segle XVI, iniciaren a l'Occident europeu una sèrie de discussos i discursos, especulatius i concrets, segons els casos, a fi d'estudiar la racionalitat relativa que podien advertir en els actes dels indis americans.

Aquesta primera gran tradició del pensament modern europeu no ha disminuït mai; però, mentrestant, l'antropologia cultural ha tingut una especial

predilecció per entendre i explicar científicament els processos i les formes que adopten les organitzacions i estructures del coneixement entre els individus que viuen en les societats actuals que anomenem primitives atenant a la qualitat de la seva tecnologia, del seu mode econòmic i de la seva organització social.

La història de l'antropologia cultural és, a més, una història crítica pensada sobre problemes que posen com a qüestió cabdal la vàlua relativa de les generalitzacions que s'han fet, i es fan, respecte al pretès coneixement pre-lògic atribuït, en aquest cas per Lévy-Bruhl, als homes que pertanyen a les societats que anomenem primitives. En l'anàlisi crítica que s'esdevé de les oposicions intel·lectuals entre els diversos pensadors de l'antropologia cultural, les po-



sions del relativisme cultural i del particularisme històric són específiques i enemigues de la generalització que fa homogènies les interpretacions intel·lectuals de la vida espiritual per part dels homes primitius. En certa manera, el relativisme cultural elimina els conceptes valoratius entesos com a exercici adjectiu en l'anàlisi dels materials culturals o etnogràfics. Enfront, no cal dir que hi trobem les aplicacions generalitzadores que fan de la metodologia comparada un instrument de superació del particularisme històric, de manera que les diferències específiques o culturals són substituïdes per les explicacions universals.

Les teories de Lucien Lévy-Bruhl mantenen, alhora, el sentit directe de la interpretació del pensament primitiu i la hipòtesi permanent per determinar fins a quint punt els pobles pre-alfabetitzats, actuals o contemporanis de l'època en què escrigué (1927) aquesta obra són, aproximant-nos al seu judici, realment pre-ontològics. No cal dir que les nocions filosòfiques de Lévy-Bruhl respecte als primitius estigueren en crisi d'acceptació entre els etnòlegs i els antropòlegs socials a mesura que cadascun d'ells revisava empíricament els resultats teòrics de l'obra de l'autor.

Dintre una visió també universal de les cultures primitives, Lévy-Bruhl va fer notables aportacions intel·lectuals, suggestives, a l'etnologia i a l'antropologia social del seu temps, sobretot perquè, com passava simultàniament amb Freud des de la psicologia profunda, els seus plantejaments enriqueixen el món de l'especulació filosòfica, mentre, d'altra banda, provocaven la necessitat de verificar empíricament, sobre el terreny, tot allò que, segons Lévy-Bruhl, semblava tenir una homogeneïtat qualitativa mental.

Fet i fet, com feia també Émile Durkheim dintre el terreny de la religió i l'organització social primitives, Lévy-Bruhl introduí a l'etnologia i a l'antropologia social un grapat de reflexions teòriques que, per elles mateixes, foren l'eix d'una nova orientació dins les ciències antropològiques: la pròpiament cognoscitiva aplicada a l'estudi de la transformació del sentiment religiós en pensament pròpiament religiós. Aquesta seria per nosaltres la primera conceptualització o arrel interpretativa de la mentalitat primitiva i de la seva perspectiva ontològica.

Els materials de camp, empírics, usats per Lévy-Bruhl han estat donats, essencialment, per l'etnologia, i aquest simple fet ha estat causa que les ciències antropològiques hagin esdevingut crítiques respecte d'elles mateixes, sobretot pel que fa a la interpretació de



les representacions mentals, dites també col·lectives, dintre les societats que anomenem primitives.

Si ens mantenim dintre aquest terreny, resulta evident que Lévy-Bruhl pot ésser considerat com un precursor de l'anàlisi filosòfica aplicada als materials de l'etnografia. Això seria per nosaltres la contribució més important de Lévy-Bruhl a l'antropologia general. Si més no, cal afegir que el nostre autor féu poques investigacions culturoològiques, ja que de fet es dedicà a interpretar els materials de camp que li donaven els etnòlegs i els missioners.

El que sí que cal afegir és que Lévy-Bruhl, producte del racionalisme francès, anà més enllà de l'antropologia analítica i proporcionà a la nostra disciplina unes formidables contribucions teòriques, semblants, en molts d'altres aspectes, a les que, amb diferents perspectives, efectuaren Freud i Durkheim. És, doncs, necessari admetre que Lévy-Bruhl encara comparteix les preocupacions clàssiques de l'antropologia evolucionista i que podem considerar-lo un

precursor de l'antropologia cognoscitiva.

En primer lloc, l'home primitiu, ens diu Lévy-Bruhl, no té nocions ontològiques o sobre el seu ésser. Més aviat cal reconèixer en el seu pensament unes pre-nocions per mitjà de les quals no acaba de donar forma separada a la seva individualitat. De fet, el que hom pot advertir en l'home primitiu són representacions col·lectives i, per tant, s'endevina la feblesa de la interpretació individual. Tot plegat, la qualitat d'aquesta manifestació permet pensar a Lévy-Bruhl que el primitiu està en una etapa històrica semblant a la dels nostres infants, en el sentit que aquests no tenen representació d'ells mateixos.

D'altra banda, el primitiu no s'oposa objectivament als altres objectes, ja que sent més que no pas representa, i per aquesta raó és refractari a definir la realitat que viu. En aquest sentit, matèria i esperit són arreu on ell és. En termes de representació, Lévy-Bruhl considera que el cos és la forma realment diferenciada, però a partir d'una essència tot

és homogeni. De fet, els objectes poden canviar de forma i de dimensions. Altrament, tot depèn de les forces místiques que els posseeixen.

Dintre aquesta manera de pensar, els homes primitius poden elaborar ritus dedicats a objectes animals sense tractar d'escatir-ne les històries naturals, precisament perquè donen un predomini a les reduccions místiques de la naturalesa. En aquesta dimensió el seu pensament implica que els objectes són tractats emocionalment, tot reconeixent que tenen sentiments.

### mentalitat i formació

La formació mental dominant de l'home primitiu té, doncs, un component de preocupació consistent a tractar d'obtenir protecció per al cos i l'ànima, i aquest home apareix a més orientat per la recerca del pronòstic. L'orientació bàsica d'aquesta mentalitat, podem situar-la a l'entorn dels efectes de les funcions en les quals l'home primitiu intenta sempre conciliar forces místiques presents en tots els objectes. És a dir, mentre per nosaltres una pedra no té ànima, per un primitiu pot ésser un cos on pren decisions un home reencarnat. Fins i tot pot creure que la pedra té moviment, sexe i capacitat de reproduir-se.

Aquesta interpretació, que en certa manera ens porta a les teories d'Edward B. Tylor, suposa que l'home pot estar emparentat amb qualsevol forma de la naturalesa. Així, el fet de creure que les pedres tenen ànima d'animals concrets fa que molts caçadors en guardin com a penyora d'èxit en la càrrega. Mentrestant, la idea que quan hom destrueix un arbre també pot destruir el seu propi jo fa que, en lloc de produir una filosofia, els primitius tinguin, segons Lévy-Bruhl, una relació essencial amb els objectes. De fet, es tracta de relacions basades en la participació mística i en la idea que tant els homes com els animals tenen uns orígens iguals, en els quals les diferències actuals són resultat de transformacions.

La representació mental de les relacions entre el primitiu i els objectes diversos de la naturalesa permet pensar que, quan un animal salvatge fereix o mata una persona, el que ocorre de fet és que l'agressió és obra d'un enemic humà transformat en animal. Això significaria que els homes i els animals són, realment, intercanviables.

En la vida del primitiu tot fa referència a idees de transformació, i d'ací vénen els sentiments totèmics, basats en la idea d'aquesta relació genealògica de l'home amb un animal o planta, que re-



presenta el producte d'un pensament que permet considerar que les formes de la naturalesa són intercanviables, que es poden confondre, i que, de fet, són una mateixa cosa. En la praxi ideològica, és freqüent representar cossos monstruosos fets de trossos de formes animals i de plantes diferents, que, precisament, es donen perquè són intercanviables místicament. Inevitablement, doncs, les formes coexisteixen i són realitats sentides i pensades, i és per això que Lévy-Bruhl les considera la font mística dels primitius.

### essència abans que concepte

Això fa que aquests primitius visquin de manera essencial, més que no pas conceptual, perquè la percepció dominant té un caràcter emocional, positiu i místic. Tan aviat com aquesta elaboració esdevé mística, les espècies i els individus es confonen els uns amb els altres i, per tant, els animals es personifiquen: sempre es pot pensar que els animals tenen desig respecte als homes.

Aquesta perspectiva mística, dominant entre els primitius, els dificulta el pensament abstracte. Mentrestant, cos i ànima no presenten diferències individualitzades perquè totes dues coses són principis d'una matèria mística. Tanmateix, un contacte entre matèries o cossos pot incloure concomitancies derivades de les seves emanacions místiques, i d'això, i reflectint d'alguna manera les idees de James G. Frazer, el nostre autor en deriva la necessitat de la manipulació màgica.

Per extensió, l'ànima és molt sovint l'ombra d'un mateix, la qual vindria a ésser una vestimenta material. Per tant,

la llei de participació a què fa referència Lévy-Bruhl, cal entendre-la com una experiència que permet que el cos i l'ànima siguin una mateixa cosa. D'ençà d'aquesta qualitat doble, cos i ànima es reflecteixen l'un en l'altra i, en conseqüència, la imatge de l'original és en si la mateixa cosa que l'altra, que n'és, doncs, una manifestació mística.

Resulta, doncs, que per mitjà de la llei de participació l'individu pot tenir una doble existència, per exemple, la pròpia i la d'un animal, i així neix la concepció d'un *doble*. Aquesta idea permet que un avantpassat esdevingui doble a partir de la presència que demostra tenir, per exemple, com ocorre en el cas dels australians, en una pedra sagrada, la *xuringa*, que esdevé, en aquesta manifestació, un segon cos transformat en idea totèmica. En conseqüència, en el primitiu la individualitat pot ésser participada per un altre; per això, doncs, la idea de la bipresència o dualitat és consubstancial dintre el pensament dels primitius i estableix una relació inevitable amb la idea de la supervivència.

### la noció de mort

Això reflecteix, doncs, una altra noció: que la mort consisteix en una partença del principi vital que deriva vers l'ambigüitat, i precisament per aquesta raó el mort és tractat com un viu. El principi que dona lloc a la idea del doble porta a pensar que morts i vius són el mateix, cosa que ens fa concloure que es tracta més que d'immortalitat, de supervivència. L'efecte d'aquesta idea és pensar que la reencarnació i el renaixement són propis de la convicció que els avantpassats tornen a reviure en els nounascuts, ja que representen, en l'essència de la vida, la relació cíclica de la continuïtat de les essencialitats esdevingudes capacitats de reencarnació i de supervivències transformades.

L'obra de Lévy-Bruhl és part de la història de l'antropologia cultural i, encara que molts dels plantejaments són discutibles, representa una de les contribucions més destacades del discurs intel·lectual que afirma l'antropologia cultural com una de les disciplines més atractives de la nostra època, si més no per la seva riquesa d'universals i d'especificitats. A l'entorn d'aquestes dicotomies, la teoria antropològica manté una recerca que la fa sempre fruitosa i decisiva pel que fa a la complexió del coneixement general.

CLAUDI ESTEVA FABREGAT  
antropòleg

**"El pensament salvatge"**

CLAUDE LÉVI-STRAUSS

TRADUCCIÓ DE MIQUEL MARTÍ I POL. EDICIÓ I PRÒLEG A

CURA DE JOSEP R. LLOBERA

EDICIONS 62 i Diputació de Barcelona

Col·lecció "Clàssics del pensament modern"

334 pàgines

**Lévi-Strauss, explorador de l'home**

Una de les qüestions per les quals tradicionalment més s'ha interessat l'antropologia (i la filosofia i la sociologia abans que l'antropologia existís com a tal) és la naturalesa i les característiques de l'anomenat "pensament primitiu" o "pensament salvatge". En efecte, una llarga nòmina d'investigadors i pensadors s'han preocupat per aquest tema: Comte, que creia que les societats primitives estudiaven els fenòmens de la natura des d'un punt de vista religiós; Tylor, que estava convençut que l'home primitiu actua lògicament i racionalment; Frazer, que atorgà al pensament primitiu l'estatut de màgic; Lévy-Bruhl, que creia —malgrat que a la fi de la seva vida semblà que canviava d'opinió— que el pensament primitiu era místic, pre-lògic i totalment diferent del pensament racional civilitzat; Durkheim, per al qual els pensaments primitiu i civilitzat no eren sinó fases d'una mateixa evolució; Malinowski, que creia en la racionalitat del pensament primitiu, racionalitat "completada" —segons Malinowski— amb certa dosi de màgia que era vista com a tal per l'home primitiu, etcètera. De totes aquestes tesis la de Lévy-Bruhl va ser la que va tenir més èxit, fins al punt que arribà a convertir-se, si fa no fa, en el paradigma dominant, pel que fa a la problemàtica i a la polèmica qüestió de la naturalesa i substància del pensament primitiu o salvatge.

*El pensament salvatge* (1962) de Claude Lévi-Strauss (I) és un llibre dedicat a refutar la teoria de Lévy-Bruhl (i de Sartre, amb el qual polemitzà fortament). Lévi-Strauss hi oposa, com hem vist, la mentalitat lògica dels pobles civilitzats a la mentalitat mística i pre-lògica dels pobles primitius. Ja des del primer capítol, Lévi-Strauss, tot apropant-se al vocabulari i a l'estructura interna del "pensament salvatge", qüestiona la tesi de Lévy-Bruhl i afirma que el pensament primitiu o salvatge implica "gestions intel·lectuals i mètodes d'observació" comparables als de la ciència moderna. En efecte, per Lévi-Strauss el pensament primitiu no és

sols el vehicle mitjançant el qual se satisfan necessitats, cosa que sí que se'ns pot reprotxar a nosaltres, sinó que aquest pensament també mostra exigències intel·lectuals o científiques —com ho demostra Lévi-Strauss en els abundosos exemples que porta a col·lació— en cercar, de fet, el mateix que el pensament científic: posar ordre a l'univers a través d'una observació exhaustiva i d'un inventari sistemàtic de les relacions i dels lligams existents entre els fenòmens. Però encara n'hi ha més, ja que el "pensament salvatge" s'anticipa moltes vegades al pensament científic en un doble sentit: "Sobre la ciència mateixa i sobre mètodes i resultats que la ciència no assimilarà més que en un estadi avançat del seu desenvolupament" (i Lévi-Strauss dóna compte d'aquest vessant anticipador posant com a exemple el desenvolupament de la química moderna).

¿Quina és, doncs, la diferència entre màgia i ciència? Per Lévi-Strauss la diferència rau en el fet que, mentre el pensament màgic postula un determinisme global, integral i intransigent ("la gegantina variació sobre el tema del principi de causalitat", per emprar la felicitat expressió de Hubert i Mauss), el pensament científic en distingeix nivells, alguns dels quals només admeten formes de determinisme que no són aplicables a d'altres nivells. De fet, Lévi-Strauss va una mica més enllà i creu que els ritus i les creences màgiques són testimoniatge d'un "rigor" i d'una "precisió" *avant la lettre*, alhora que "expressions d'un acte de fe en una ciència encara no nada". Convé aclarir, però, que per Lévi-Strauss el pensament màgic no és una forma tímida i balbucejant de la ciència (principi, començament o esbós), sinó que és un sistema articulat, independent i "científic": l'anomenada "lògica del sensible" o "ciència del concret", espècie de "*bricolage* intel·lectual" que observa, reflexiona, organitza i explota el món sensible, elaborant, com un calidoscopi i a l'inrevés del que fa avui la ciència, "estructures que agencen esdeveniments".

Però, s'ha de recalcar que aquest pensament primitiu o salvatge és tan intel·ligible i rigorós com el pensament científic. En tot cas, diu Lévi-Strauss, entre el pensament màgic i el científic (ambdós igualment vàlids) hi ha una analogia formal que fa que el primer sigui una mena d'expressió metafòrica del segon. En conclusió, i per dir-ho amb les mateixes paraules de Lévi-Strauss, "en comptes, doncs, d'oposar màgia i ciència, valdria més de posar-les paral·leles, com dos modes de coneixement, desiguals quant als resultats teòrics i pràctics —car, des d'aquest punt de vista, és veritat que la ciència reïx millor que la màgia, bé que la màgia s'anticipa a la ciència en el sentit que també reïx alguna vegada—, però no pel gènere d'operacions mentals que tots dos impliquen i que difereixen menys en la natura que en la funció del tipus de fenòmens als quals s'apliquen". Afegim, de passada, que aquest caràcter "científic" atorgat al pensament màgic és l'única manera de respondre al que s'anomena la "paradoxa neolítica": ¿com donar compte de la revolució neolítica sense l'existència de la llarga tradició científica del pensament màgic? ¿O és que hem de creure que es passà directament d'un pensament "místic" i "pre-lògic" a la revolució neolítica?

¿Com valorar *El pensament salvatge*? Em penso que no és pas exagerat dir que aquesta obra (així com tota la producció de Lévi-Strauss) és una de les més grans contribucions que el segle xx ha fet a l'estudi de l'estructura de la mentalitat humana. I això és així perquè Lévi-Strauss, superant l'empirisme barroer i els dubtosos models psicomatemàtics vigents fins no fa pas gaire, tot explorant l'estructura interna de la mentalitat humana i demostrant les seves hipòtesis (malgrat que algú hagi dit que Lévi-Strauss fa trampa a l'hora de triar el material etnogràfic), ha estat capaç de veure més enllà unes coses com ara les següents: que les estructures fonamentals del pensament humà tenen un denominador comú en totes les èpoques; que sols hi ha una racionalitat universal i, en conseqüència, l'anomenat "pensament salvatge" ni és pre-lògic ni és pre- o anticientífic; que estudiar el pensament primitiu no és altra cosa que fer una arqueologia de la nostra pròpia cultura; que tota l'experiència humana passada (inclosa la immemorial) forma part d'una totalitat que l'home ha de reconèixer, recuperar i assumir, superant l'amnèsia cultural, com amb lucidesa assenyala Lévi-Strauss en un capítol d'indubtables resonàncies proustiana que l'autor titula *El temps recobrat*; i, en fi, que l'etnocentrisme és un malendrec i ja és hora



que el dipositem al museu de records de la història. En conclusió, *El pensament salvatge* és un treball que val la pena de llegir per dues raons fonamentals: per una raó científica —el llibre és un espill en el qual la mentalitat humana queda

perfectament reflectida— i per una raó lúdica, pel plaer que proporciona la seva lectura.

**MIGUEL PORTA PERALES**  
enginyer i llicenciat en filosofia i lletres

### «Sexe i temperament en tres societats primitives»

MARGARET MEAD

TRADUCCIÓ DE JORDI CIVIS I POL

EDICIÓ A CURA DE JESÚS CONTRERAS

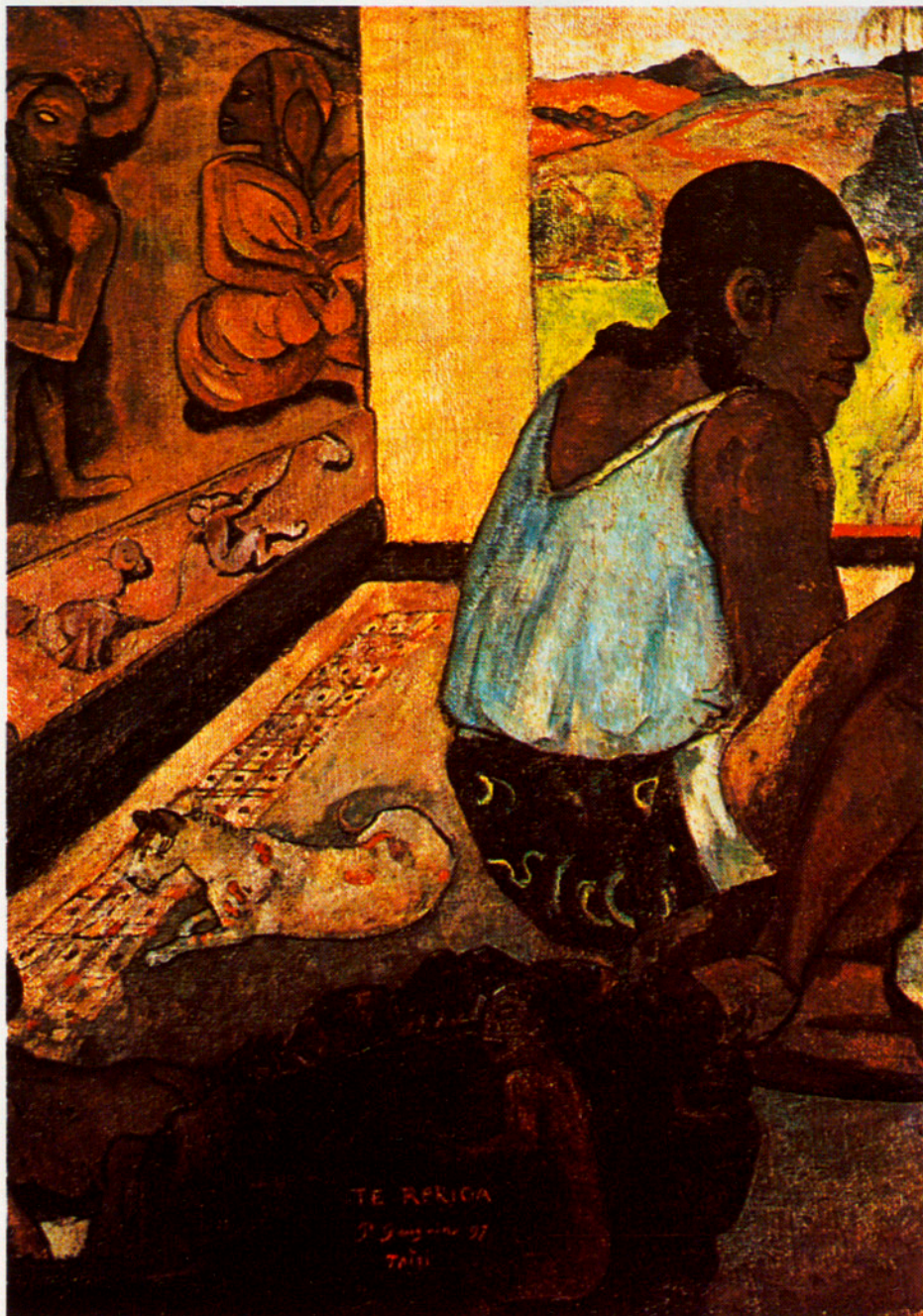
PRÒLEG DE JAUME FRIGOLÉ

Clàssics del Pensament Modern, núm. 14

Edicions 62/Diputació de Barcelona

347 pàgines. Barcelona, abril de 1984

### Quan la utopia és possible i es diu passat



En la seva adelerada recerca de models utòpics de recanvi al vell ordre pretesament en crisi, els joves rebels dels anys seixanta es van trobar amb un llibre d'antropologia que donava resposta a moltes de les seves preguntes. Aquella, la dels estudiants de l'anomenada dècada prodigiosa, era una generació que volia canviar la vida. Semblaven superades, o si més no insuficients, les revolucions i reformes exclusivament polítiques i es deia que havia arribat l'hora del gran canvi cultural i vital. L'hora de la revolució de la vida quotidiana. Calia doncs plantejar-se seriosament la construcció de nous models d'organització de la família, de l'escola, dels mitjans de comunicació, de les presons, dels hospitals, dels manicomis i, en general, de totes les institucions no estrictament polítiques i econòmiques, que són, d'altra banda, les que determinen en gran mesura el signe d'una societat. Conseqüentment, aquells anys es reeditaren en massa tota mena de vells textos utòpics i s'experimentaren nombroses noves teories pedagògiques, psiquiàtriques, ecològiques i, molt especialment, sexuals. En aquells anys ingenus i meravellosos es considerava que un dels grans errors de la vella societat havia estat, concretament, d'imposar als sexes masculí i femení uns rols socials antinaturalment que provocaven frustració —la famosa sobre-repressió marcusiana—, els quals portats a les darreres conseqüències, podien ser molt perillosos per a la supervivència de l'espècie humana. Es deia que la imatge competitiva i guerrera que s'imposava als homes era generadora de guerres i destruccions ecològiques i que la dona havia estat terriblement sacrificada en la seva intel·ligència en l'altar sagrat de la reproducció i de les feines domèstiques. Pensem que també eren els anys de la guerra del Vietnam i que se sentia com mai la urgència de reconstruir l'home en un sentit pacifista i de convivència i de treure la dona del *ghetto* de la llar, on l'havien reclosa durant segles. Les utopies de l'època ja ens parlaven d'homes no violents, de societats no competitives i de dones que havien recuperat el ple ús de la capacitat intel·lectual i de decisió. Aldous Huxley, per exemple, en la seva novel·la *L'illa* ens presentava una societat en què els papers masculí i femení havien desaparegut i tots els éssers humans ho eren plenament sense distincions de sexe. Bertolt Brech, per part seva, posava en qüestió fins i tot la vocació maternal femenina i deia en un bell vers que vindria un temps que els fills no serien pas propietat dels seus pares ni de les seves mares, ans pertanyerien «als éssers més maternals». Tot



plegat, però, no deixava de ser creació literària o poètica d'una dubtosa aplicació real i de discutible fonament científic. Es comprèn, doncs, perfectament l'impacte que en aquelles generacions va fer el llibre de la prestigiosa antropòloga Margaret Mead, que hi explicava, segons els criteris científics més rigorosos, com en unes societats determinades aquell desitjat reordenament dels rols masculí i femení ja s'havia produït. No era, doncs, cap utopia, ans una realitat, l'existència d'homes desmotivats totalment per a la guerra i la competició, i d'unes dones no necessitades de la tradicional autoritat masculina, sinó plenament capaces de prendre decisions, de pensar i fins de dirigir un col·lectiu determinat. Les tres tribus estudiades per la Mead representaven totes soles les tres grans hipòtesis de nous ordres sexuals. Teníem, en primer lloc, un poble molt semblant als nostres, on els homes vivien per a la guerra i el poder i eren inútils en els camps de la sensualitat, l'amor, la família i l'atenció dels fills. Venia a continuació un altre poble en què els papers tradicionals s'havien

canviat totalment. Un poble en què els homes havien assumit els papers domèstics tradicionals de les dones i on les dones exercien les funcions actives, competitives i de direcció del grup. Finalment, trobàvem en el llibre de la Mead el poble mític que havia estat capaç de realitzar la gran utopia: superar els esquemes prou coneguts i criticats de les societats patriarcals i establir un nou tipus de societat, en la qual tant homes com dones eren iguals intel·lectualment, psicològicament i també dintre els esquemes jeràrquics de la societat. Això no era cap utopia ni tampoc una ucronia. Era un model de societat real que funcionava perfectament i que existia contemporàniament a les societats patriarcals occidentals. La revolució sexual no era doncs la creació intel·lectual dels reformadors socials. Era un fet. Un fet difícilment adaptable a les nostres societats. Un fet que responia, com molt bé assenyalava la Mead, a unes condicions molt particulars; però, al capdavall, un fet que demostrava que res de la identitat natural dels homes i les dones no els predestinava al

tan denostat patriarcalisme.

Anys després els somnis reformadors d'aquelles generacions del «sexagèsim», com diu en Juan Cueto, es marfondrien una vegada més dintre de l'oceà poderós de la realitat establerta, i fins i tot el llibre de la Mead seria posat en qüestió, com és habitual en la comunitat acadèmica, pels seus col·legues antropòlegs. A hores d'ara, ja deu ser considerat per molts com un clàssic de l'antropologia contemporània sense més transcendència pràctica per a les noves generacions, que semblen, segons diuen els sociòlegs, reconciliades totalment amb els valors i costums del sistema patriarcal. Es veu que l'esperança dels seixanta era prematura i que el patriarcalisme encara té vida per anys. Però si un dia a venir els homes i les dones d'aquest planeta turmentat es tornaven a plantejar la necessitat de canviar el sistema de rols sexuals vigents, de segur que el llibre de Margaret Mead viuria una nova etapa de popularitat i d'estudi.

JOSEP AMETLLER  
periodista

**A a B b C c D d E e F f**  
**G g H h I i J j K k L l**  
**M m N n O o P p Q q**  
**R r S s T t U u V v W w**  
**X x Y y Z z**  
**1 2 3 4 5 6 7 8 9 0**  
**i ð # \$ % / & \* ( ) + : ;**  
**? ! " " -**

Aquest número de l'ARREL es va acabar d'imprimir a Sabadell el febrer de 1986. Per a la composició tipogràfica de les capitals s'hi ha emprat la família BASEL, obtinguda mitjançant un ordinador Mackintosh (512 K). Totes les fotografies d'aquest número relatives a la comarca d'Osona han estat fetes per Pilar Viladegut, a excepció dels casos que tot seguit assenyalem. Les que apareixen als articles de Jordi Figuerola —"De la República als nostres dies"— i Joaquim Albareda —"L'inici del segle XX" (1900-1931)— són de Josep M. Montaner i Fontarnau i Carles Molist i Carre ra, respectivament. Les que il·lustren l'article "Festes majors i cíviques, aplecs i fires" són de Jordi Puig i F. Grèbol, provinents de l'arxiu de "El 9 nou", i les que acompanyen l'article sobre "El mercat del Ram" són de l'autor. També ens cal agrair les facilitats que van donar tant el Bisbat de Vic, per fotografiar una part de les peces del Museu Episcopal, com al Centre Cultural de la Caixa de Pensions (Palau Macaia), on s'han exposat algunes de les obres més importants de l'esmentat museu en el marc de l'exposició "Thesaurus. L'art dels bisbats catalans". En especial volem regreçar la col·laboració de mossèn Miquel Gros pel seu inestimable guiatge. Finalment, cal assenyalar que les fotografies que publiquem a la secció de "Llibres" són reproduccions d'obres del pintor impressionista francès Gauguin.

